ГАРТ

1931

9

ЛІМ

ГАРТ

ВСІМ, ХТО ХОЧЕ ПРОТЯГОМ 1931 РОКУ БУТИ В КУРСІ СПРАВ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й ЗНАЙОМИТИСЯ СВОЄЧАСНО З НОВИМИ ТВОРАМИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТАК УКРАЇНСЬКИХ, ЯК І ЗАКОРДОННИХ, НАГАДУЄМО:

ЧИТАЙТЕ ≡ ПОШИРЮЙТЕ ≡ ЖУРНАЛ „ГАРТ“

ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ.
П'ЯТИЙ РІК ВИДАННЯ • ЗА РЕДАКЦІЄЮ: І. КИРИЛЕНКА (відповід. редак.), Б. КОВАЛЕНКА, В. КОРЯКА, І. КУЛИКА, І. МИКИТЕНКА, Г. ОВЧАРОВА, С. ЩУПАКА

В „ГАРТІ“ 1931 РОКУ ЧИТАЙТЕ:

Романи, повісті, оповідання, новелі, поеми, вірші, подорожі, літературно-критичні статті, нариси, репортаж, нотатки, огляди, рецензії, літературні пародії, українську й закордонну хроніку і т. інш. Крім творів українських пролетарських письменників, журнал міститиме твори західньо-українських письменників, а також переклади з видатніших чужоземних революційних письменників

НАШІ СПІВРОБІТНИКИ:

С. Антонюк (Харків), М. Альбертон (Дніпропетровське), Андрі Барбюс (Париж), В. Бобинський (Львів), Владіслав Броневські (Варшава), Б. Куачідзе (Тифліс), Йоганнес Р. Бехер (Берлін), М. Бірюков (Харків), Ф. Зайскопф, Еріх Вайнерт (Берлін), Роберт Вульф (Нью-Йорк), Вайль (Прага), М. Колинець (Канада), А. Габор (Берлін), Карл Грюнберг, Альварт Готопп, Клявс, Герман (Берлін), Майкл Голд (Нью-Йорк), П. Демчук, К. Гордієнко М. Гаско, С. Голованівський (Харків), М. Дубовик, Ю. Дубков (Київ), А. Дикий, Є. Гірчак, М. Доленґо, І. Дорожній, І. Дубинський (Харків), Д. Загул (Київ), Ом. Заратустра, Наталя Забіля, М. Зісман (Харків), Ю. Зоря (Київ), Мате Залка (Москва), Мирослав Ірчан (Харків), Бела Ілеш (Москва), Гейнц Каган (Москва), П. Козланюк (Львів), Курт Клебер (Берлін), В. Клементіс (Братіслава), К. Кессер (Кельн), Франц Корічонер (Відень), Є. Крук (Нью-Йорк), Б. Коваленко, М. Козоріс (Київ), А. Клоччя В. Коряк, І. Кулик, Ів. Кириленко, В. Кузьміч, Р. Кушнарьов пример. М. Качанюк (Харків), Іван Ле (Артемівське). О. Лан (Київ), М. Ледянко (Харків), С. Ю. Масляк (Прага), | Май Дніпрович | (Балта), І. Микитенко, М. Майський, М. Мотузка, С. Мандрівний (Харків), В. Миколюк (Одеса), Я. Мацієвіч (Зінов'ївське), М. Новицький (Харків), Ґергарт Поль (Берлін), Г. Овчаров (Харків), Л. Підганий (Київ), П. Педа (Одеса), Л. Первомайський, Л. Піонтек, В. Рунін (Харків), Антон Сінклер (Нью-Йорк), Саут-Деншіш-Ханум (Костянтинопіль), Н. Сухино-Хоменко (Харків), Я. Савченко, Л. Смілянський (Київ), В. Сосюра, Лев Скрипник (Харків), Л. Селіван, (Одеса), В. Сутирін, А. Селівановський (Москва), Микола Тарновський (Нью-Йорк), І. Топчій (Сталіне), С. Тудор (Львів), М. Терещенко (Київ), Ів. Ткачук, П. Усенко, С. Федчишин (Харків), Шишов, Дм. Чепурний (Київ), М. Шеремет, А. Шмигельський, Шовкопляс (Харків), С. Щупак (Київ), Н. Щербина, В. Юринець (Харків), Бруно Ясенський (Москва), С. Яровой (Зінов'ївське) та інш.

ПЕРЕДПЛАТА:

на 1 рік — 6 крб., на 6 міс. — 3 крб. 25 коп., на 3 міс. — 1 крб. 75 коп. на 1 місяць — 65 коп. Окреме число — 75 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ЗДАВАЙТЕ:

або безпосередньо до головної контори періодичних та передплатних видань Укркнигоцентру ДВОУ, Харків, Сергієвський майдан, Московські ряди — 11 або до міжрайонових контор періодичних та передплатних видань Укркнигоцентру по всіх великих містах України, а також до поштових контор і листоношам, в м. Харкові — вул. Вільної Академії, 41, або викликайте УПОВНОВАЖЕНИХ тел. 66-27.

ГАРТ

ГАРТ

ГАРТ

Незабаром п'ятирічний ювілей ВУСПП. Найкращою відзнакою ювілею — будуть ті твори вусппівців, які становитимуть собою певні досягнення в боротьбі за велике мистецтво більшовізму! Оволодіймо ж методою діялектичного матеріялізму, будьмо непримиренні до всіляких виявів антипролетарської ідеології. Будьмо активними борцями за партійність у мистецькому процесі!

H

A

R

T

LITERARISCHE UND KRITISCHE MONATS
SCHRIFT DES ALLUKRAINISCHEN VERBANDES
PROLETARISCHER SCHRIFTSTELLER «WUSPP»

REDAKTIERT VON: I. KYRYLENKO, B. KOWALENKO, W. KORJAK,
I. KULYK, I. MYKYTENKO, H. OWTSCHAROW, S. TSCHUPAK, DWOU
LIM (STAATSVERLAG «LITERATUR und KUNST») SEPTEMBER 1931

Зір допомагав йому в усіх справах, і малий хлопець мав змогу оцінити віддаль речей, яскраво відчути рельєф вулиці з далекою перспективою дерева, сплетеного з безлічі гілляк і листя, рельєф власної кімнати, де жили батьки.

Все це робив його зір. Це була його головна зброя ознайомлення, найгостріший спис, що просягав і в далину, і в височину, і в глибину, спис, який не мав ваги і нічим не обважував свого власника. Він міг вільно повертатись, протикати простір, брати різні перепони, вільно перекидатися в тил і наражатися на цікаві речі.

Зір був основа його пізнаття, найголовніший показувач і найбагатший кольористий відбирач. І яке щастя, Володя найхутчіше опанував його і завжди радився з ним, коли слух не міг уловити звука, руки не могли дістатись до нового предмета, щоб дотиком або смаком пізнати його.

І раптом...

Яка зміна! Яке горе!

Злий чоловік одрубав йому на пні найдовшу руку пізнаття, найвищу крону молодого деревця, що пнулося у височінь життя під опіку сонця і людей.

Відрубав! Відсік!

І тоді темна непроглядна ніч упала на його очі. Фарби, кольори навіки згасли в маленькій фотокамері круглого ока. Згасло все. Згасло сонце і все, що воно народило навкруги. Зник явний рельєф, і світ постав перед переляканим напівубитим хлопцем — невідомим проваллям — з тою ріжницею від гірського провалля, що воно тепер ішло в усі боки і погрожувало на кожному кроці.

Минув навіки час, коли перед очима сяяла зеленава свіжість весни, коли на полях квітнуло жито і розкривались на очах м'які оксамитні троянди в чужих князівських, не татових, садках. Чорнота оповила густим мороком хлопчакову голову, темна тінь упала на одчинені двері для сонця і світу.

Минувся зір. Обезочилась голова.

І як це сталося?

Звичайний день гарячого літнього сонця стояв трохи похилений на захід, бо ішла хвилинним кроком уже третя година.

10-літній Володька працював тоді на миловарному кустарному заводі, що належав якомусь багатому промисловцеві.

Стомлений хлопець все частіше й частіше схилявся над своєю працею. Шум і клокотання великих конусних казанів, де варилися тваринницькі жири і покилькі масел, впливали на нього. Цупкий сон намаслював очі, стуляв вії і кидав хлопця в обійми сонного спокою, дуже небезпечного в роботі над кислотами і різними хемічними специями.

Володька мав дрібну роботу — підносив майстрам і робітникам бутелі й банки з специями, виконував інші доручення. Іноді

доглядав за варкою, стежив за вогнем і кликав кочегарів, коли спадав вогонь.

Сьогодні він носив бутелі із натровими луками і калійними. Рано вставши, він до півдня чимало стомився і уже не так бадьоро ходив темним приміщенням заводу, де пахло чим завгодно — од мильних пахощів розкладених лугами і кислотами трупів тварин до густих їдких пахощів, що всотався в старі гнилуваті мури з потьоків брудної уже використаної води.

— Неси ще з кладовки бутель — з гідратом калі!..

Володька приніс і подав велику бутель, наповнену розчином їдкого калія, де бовталась сколисаними кругляками таємничохижа люта рідина, З нею йому радили стерегтися. Не дай боже, сунути руку чи палець в отруйний розчин. Він слухав старших, але звикши до небезпеки, сміливо поводився з бутелями, скляними банками, колбами. Тепер він без будь-якого остраху дивився крізь товсте шкло на зеленуватобілу рідину, що гойдалась в середині. Іноді він націляв око в саму шейку бутелів, нюхаючи пахощі їдкого натру та калі, що густими спіральками газували в них.

Сьогодні він пам'ятав про небезпеку і не одкривав сам корки. Це зробив майстер, який стояв на сходинках конусних казанів. Розкубрюючи бутель, він несподівано ударив скляним боком об цеглову накладку казана.

Бутель луснула, і нижня половина с серпистим пощербленим дном упала вниз. Малий Володька байдуже стояв внизу під сходами, наочившись в одну точку — на золоте кільце з маленьким рубіном на руці дебелого майстра-миловара.

Рідина їдкого калія — наче виплеснутий таз отрути, ударила у голову Володьки, опалила пекучим болем очі, чоло, лице, губи і шию.

Жар пожежі упав на малого робітничка.

Шалений божевільний крик смертельно обпаленого звірятка одповів йому. Їдкі луги зруйнували йому все. Тепер пекло і на плечах, на грудях.

Злякані робітники кинулись до хлопця і почали здирати сорочку, просякнену рідиною отрути. Яке щастя, що на голові у малого був картузик — а то спалило б і поїло б волосся і лишило б ще страшнішим калікою.

Чорна темінь насунулась на Володьку. Охопила палючим болем тіло, і як не шарпався у боки хлопчик, біль на очах в'їдався в середину, насувався жахною руїною в саме око, глушив свідомість. Зник і останній образ світу, що стояв іще в очах перед самою бідою: спухлі руки майстра з золотим овалом блиску на кільці з червоною зіркою рубіна, товсті ноги в добірних чоботях і розбитий край бутельної шийки, що лишалася в майстрових руках, коли вже падав униз зелений дощ смертельної отрути.

Зникло все! Сонце — завод — робітники!

Володька не чув, як поруч з ним кричали робітники, — він катався в грязюці і калюжках миловарного цеху — оглушений, спантеличений, опалений і осліплений.

Осліплений — навіки, безповоротно — раз назавжди!

Далі жити! Калікою! Сліпцем! Іти селами, довгими дорогами, полями, селами, знову довгими дорогами! Жебрачити!

Молодому десятилітньому — стати інвалідом із страшними ранами на обличчі.

Плакати вечорами і шукати задубілими руками той довгий спис, що протикав простори, наповняв чарівними переливами проміння усе довколишнє...

Тривожно зводити голову на тепло сонця і лише слухом, смаком і дотиком пізнавати світ. Ловити серед темряви сліпим слухом обривки світу, що ледве просувається у вузеньки діри вух. Натикатися руками на плиткі, кутні, круглі речі і мацати до безкраю.

Яка погана доля! Нещасний приділ!

Це значить щодня дратуватись, згадувати минулу щедрість сонця, бажати вільно користуватись і боятись зробити крок туди, де нема знайомих речей, де ніхто ще не показував, що тут і хто.

Це значить бути сліпим. Це значить наражатися на невідомі речі і відчувати страх перед невідомістю і біль за своє каліцтво. Це — знову вивчати світ, наново опановувати його і намагатися втиснути все багатство природи і людського світу в малесенькі відтулини слуху, нюху, смаку і дотику.

Де рельєф? Де глибина й ширина? Що вже казати про далину? А світло, а фарби?

Нема й нема! Нічого нема!

Тепер малий хлопець бачив лише чорну безодню. І життя заключило мале звірятко в один з найжахніших вічних таборів полонених.

Але до всього звикають.

Звичка до сліпоти народила нове бажання жити, боротися до кінця і все таки не покидати бойовища. Горе притупилося, і Володя ніколи не бажав переступити межу свого почуття і оперувати вмарнілими поняттями, зблідлими од горя й без пам'яти — поняттями: світло, фарби й кольори.

У Іванова зміцніли м'ясні рук і тіла. Він мусив твердо триматися за те, що лишилося йому в користування од природи. Сили діялектично переключилися на нову сферу. Молода юнацька сила, що поповнювалася щодня і більшала з кожним тижнем, шукала виходу — і головне робила Володьку певнішім на тім вузенькім перешийку, що з'єднував його минуле з майбутнім.

Потім — його перестала цікавити природа, як мати-красуня, що не могла більше з'являтися своєму синові і являти розкіш своїх багатств.

Вся цікавість сконцентрувалась навколо людей, бо з ними він міг розмовляти, вони давали раду, іноді глузували з нього. Все оточення складалося з людей, і з цього походила цікавість до них.

Хвилі уваги, що раніше плескалися в блакить, хмари, сонце, ліси, сади, села, ріки, — одхлинули геть, і широке море його життя зробилося невеликим озером. І це було його невеликим щастям.

День сліпого починався людьми, і кінчався ними. Випадковий мінор церковних дзвонів, що линув у свята над містечком, й інші звуки, якими кишить повітря не творили основних переживань сліпого юнака. Правда, ці звуки, їхні тембри, діяпазон, добре служили і, не стаючи самоціллю, лише допомагали зв'язувати роз'єднані враження смаку, дотику, нюху, як раніше це робив зір.

Слух став зв'язковим в його життьовій практиці. І добре, що слух не зробив Іванова, хлопця музикального, композитором, скрипачем. Іванов Володимир став знавцем людей і їхніх справ. Завдяки своєму слуху він найбільше набирався вражінь, і знаття від своїх товаришів. Слово — могутнє знаряддя людських зв'язків заволоділо Володькою, притягло до свого родовища — людського колективу і включило в загальний плин сучасного життя. Найбільше понять дала не природа, а людське оточення. Слова, а не тисячі хаотичних, стихійних звуків, відкрили в ньому найбільше джерело, звідки широким потоком полилася живуща сила активних бажань.

Не звуки вабили хлопця, а людська мова, що так багато пояснювала: багатьом речам учила. Завдяки цьому він захопився політикою і сліпоту — біологічну категорію він почав сприймати, як соціяльну.

Це сталося завдяки Ліпатовій, що працювала на тому ж миловарному заводі.

Одужавши Іванов повернув туди і вже працював у склепі, де він мав з іншими запаковувати ящики з милом. Він хутко звик до механічних рухів і, простягши руку праворуч, знаходив порожній ящик, другу руку ліворуч — купу кусків мила.

Володька мусив працювати. Батько не міг утримувати сліпого хлопця і разом з тим не хотів віддавати до спеціяльних притулків, де сліпі вивчали ремества, плели кошики, столярничали, шили, вирізьбляли, де вони одривалися од життя й утворювали своєрідну касту. І він працював...

На п'ятий рік каліцької праці — 1915 року миловарний завод приєднався до широкого страйку залізничників, пекарів і дрібних підприємств маленького міста.

Іванову тоді ішов шістнадцятий рік.

Він досить ясно усвідомив своє становище на заводі і мав проти хазяїна чимало люти. Його дурили! Обраховували! Глузували над ним, коли він вимагав збільшення платні. В касі — іноді йому недодавали зароблених грошей, і товариші, що отримували разом з ним платню, кричали у вікно:

— Чому сліпому не додали трьох карбованців?

Тут Володя був безпорадний. Він не навчився ще відрізняти паперові гроші — де один карбованець, де п'ять, де десять.

Ліпатова — робітниця заводу — 22-23 років — досить часто викривала махінації — касира. Вона часто рятувала сліпого од обраховань. Той був вдячний за це і поважав її.

Одного дня Володька Іванов сидів у вогкому смердючому льосі і запаковував черговий ящик, коли повітря загуло різкими кличними ревами гудків.

Товариші по праці, кілька паківників, моментально вискочили на двір, а Іванов мусив слухати оксамитні реви далеких і близьких заводиків і фабричок, що з'єднані підземними шанцями пролетарської партії, виступили із спільним страйком.

Тонкий голос гудка (це був макаронний завод) лунав несерйозно, хлоп'яче-грайливо. Густіший і дальший за цей, завивав гудочок сірникової фабрики, що містилася в трьох одноповерхових будинках. Найдальше й найповажніше гув довгий гітаристий гуд залізничного депа. Паровози приєдналися до нього, і з боку залізниці ішла організована навала густих звуків.

Гудок миловарного (здавалося Іванову, він звучав в чорному просторі неба — без підпори), вплівся в тривожну серенаду провінціяльного страйку.

Юнака пересмикнуло. Твердий вузол насуплених брів і чола застиг на обличчі, а вухо нашорошено сприймало тупіт ніг по сходах, крики людей, рухи невідомих мас в просторі, що шумно копирсалися і стикалися поміж себе.

— Куди ви? Куди? — загукав він на своїх товаришів, знявши безоку, малинову-червону голову у бік долітних звуків.

Але товариші нічого не відповіли, і лише старий наглядач, що був перед початком гудків у льосі, гукнув сердито:

— Мовчи, сліпа кочерго! Не твоя справа. Сиди й слухай, щоб ніхто не прийшов із чужих. А то вас покинь, так ви красти-мете повними торбами хазяйське мило.

Наглядач незабаром вийшов, і спантеличений несподіваним гамором, криками, гудками Володька залишився сам — в єдиному сусідстві з пацюками.

Його покинули.

В хвилину невідомих подій болюче стислося серце сліпого хлопчика. Своїм разумом, що досі завжди яскраво реаґував на добро і зло серед людей, він зрозумів, що тут справа ходить не про зло проти окремих робітників, його товаришів, а про

зло, чинене усім трудящим. Ще й раніше він чув слово страйк. Чув, як його проголошували на заводі, знав, що воно викликає пожежну полохливість, яка може охоплювать тисячі народу.

— Іти в місто!

— Негайно!

— До будинку губернатора! — чулися крики.

На дворі починався мітинґ. І враз замовкло, щоб тим гучнішою зливою радости залунати в заводському дворищі. Там виступав представник запільного міському більшовиків.

Володя не міг стримати цікавости і уже подався по сходах, як двері льоху одкрилися і впустили невідому особу. Володя ускочив назад у льох і, стримано дихаючи, прислухався до чітких хутеньких крочків, що не по-чоловічому стукали по камінню.

— Хто там? — крикнув Іванов угору.

І по сильному альту, що він ішов з грудей, пізнав Ліпатову, голос якої чув не раз у себе за спиною в дні отримання платні.

— Володька, ти сам? Може ще хто з тобою?

Ліпатова говорила хутко, тривожно. Серце їй билося, голос зривався, і мимохіть її напружена тривога передавалася молодому юнцеві.

Вона тільки но обійшла цехи, запрошуючи робітників йти на демонстрацію протесту. Тепер на черзі був льох із склепом. Вона не гадала, що товариші самі побіжать на вулицю, і тому, побачивши похилу постать самотнього сліпого, спершу подумала, що Володька навмисне лишається — тут. Боїться?

І разом з тим майнула сміла мисль, — чи не можна залучити до революційних лав цього сліпця. Жіноча жаліть приємно вколола серце. Незвичне візита нової думки настроїла її на інший лад, і Ліпатова уже з кращим настроєм переступила нижній поріг задушливого склепу.

Сліпий тупо повернув обпалену червономалинову голову до неї, і на зморщених струпах обличчя, що вульканисто подірявили шкіру, світилась розжевреною смужкою губ тепла чекальна посмішка.

— Чого ти не йдеш у місто? Там усі! Там мітинґ!

— А що таке мітинґ? І хто мене поведе у місто? Я не знаю куди і нащо.

— Дурненький! Підеш зі мною! Я збираю усіх! Мітинґ — то збори робітників — і зрівнявшись з сліпим, що чекально стояв посеред льоху, ще розгублений, вона поклала руки йому на плечі і спитала:

— Хочеш бути нам — зрячим справжнім братом?

Запит викликав сумління. Як йому сліпому стати зрячим, коли він уже ніколи не побачить краси світу? Може Віра думає про інше. Тоді Володька з охотою схвалить її пораду і всі сили прикладе, щоб стати дійсним братом.

— Я не розумію! — з радісною тривогою одповів юнак, шукаючи нових дверей в запертому будинку, де він знав тільки одні двері.

Молода жінка заговорила тепло і сердешно про те, що людина має не лише зір, слух, дотик тощо, а й розум, який опановує все разом: який одкриває значно ширший світ за реально-дотиковий. Шиpiсть Ліпатової відповідно вплинула на Володьку, і нове одкрилося йому. Він затримав Віру на кілька хвилин. Вона погодилася на це, бо її доручення уже було виконане, і всі робітники й робітниці повиходили з цехів.

— Бачиш, хлопче. Можна бути зрячим фізично і бути сліпим ідейно. Ти знаєш, що таке ідея? Чув це слово? Так от розум— далі сягає ніж око. Не п'ять, не десять і не сто верст ми охоплюємо розумом, а безмежний простір. Розумієш? Він кличе нас до нового життя.

Ми — зараз в боротьбі за це життя. За соціялізм! Чув таке слово?

— Не чув. — спантеличено одказав юнак.

Власно кажучи, Віра мала уже втекти на мітинґ, але не хотіла своєю нетактовною втечею образити юнака. Вона коротко розповіла, що й по інших країнах робітник страждає, як і тут, що „хазяї калічать народ по чом зря“.

— Виходить у світі — найбільше ідейних калік?

Я для вас не каліка?.

Мигом великої несподіванки взялося обличчя сліпця. Чи не вперше за своє життя він чув такий братський голос, сердешний і простий. Чи не першина йому знати, що його, спеченого їдким калієм, не вважають за каліку. Це ж нова Америка! Виходить, йому одкрито двері в усі боки. Це значно більше ніж мати зір і знати, що таке колір, фарби.

— Як? Я можу бути не калікою? — і сльоза невір'я скотилася з обпалених вій. Він уже звикся до того, що батько проклинав сучасний хазяйський устрій з соціяльним і фізичним каліченням, звик вважати себе за напівзагиблого, якому однаково не буде щастя тут на землі — чорній темній плянеті із злими егоїстами, зрячими людьми, що механічно вважають сліпих за надзвичайних калік, яким можна лише співчувати.

Біль блискавичного відкриття пронизав мозок. Аж скривився зраділий Володимир од почуття фізичної радости. Але надто довго він сидів непорушно у клітці, і інерція сліпого минулого приковувала до землі. Тяжко було зводити руки, ноги, рушати новим напрямком.

Невір'я все ще лежало камінною плитою на обличчі Іванова, і Ліпатова мусила кілька разів повторити:

— Так, ти — не каліка! Ти можеш стати свідомим громадянином. Справа не в зорі, а в розумі і в тому, що можна зробити з нього!

Тут Ліпатова виявила найкращу сутність своєї вдачі! Всілякі враження од оточення для неї були тільки матеріялом, над яким оперував міцний дівочий розум, що не хотів потрапляти в полон фактів та відмовлятися від прекрасних реальних ідей і мрій, з допомогою яких можна буде перебудувати світ. Це була пролетарська ідейність в найкращому розумінні.

А Володька досі знав світ і хотів далі пізнавати світ в залежності од того, скільки різних спецій звуку, смаку, дотику і нюху постачало йому оточення. Він зовсім забув про існування світу значно ширшого за егоцентричне існування одної особи з короткозорим міщанським розумом. Йому нагадали про ідеї, що міцно з'єднані з людською мовою, що відіграла в інтелектуальному житті хлопця значну ролю.

— Як же взнати, що я не каліка? Що я брат вам усім? — запитав захоплено молодий паківник.

— Бути з нами! Працювати! Освічуватись! Допомогати революційній боротьбі — ховати метелики, дурити архангелів і чорносотенців.

— Але я ж не здатний! Мене легко піймають. Я — сліпий! Мене ніхто ще не учив.

— Навчимо! От краще ходімо на збори, на демонстрацію.

— А що таке демон — страція? Це має стосунок до сатани?

Одне слово, Іванов квітував новими ростками свого буття. На малиновочервоному обличчі — грали різні почуття — од напористого щастя, до апоплексичних прибоїв зневіри й боязні, що його чекає нове глузування. На ньому чергово одбивались то безмежна радість, то хвилююча тривога і сумне чекання нової поразки.

— Я не піду! Я боюсь! Я не знаю! — захльобувався він і справді не знав, чи виходити йому на дворище, чи пережити свої найкращі почуття в кутку на самоті, так само, як досі він робив, привчений товаришами і псевдодрузями ховати найліпші прояви переживань.

Голос Ліпатової звучав тепло і викликав глибоке довір'я.

Молода робітниця постояла з ним, поклала ще раз руки на плечі і раптом пострибала нагору — назад.

— Ну бувай, наш новий зрячий.

Сліпий не знаходив місця в льоху. Він мусив вийти на дворище і підставити тіло сонцю і вітру, щоб вони разом висушили сльози радости і зневіри.

А двір гудів. Чувся гулкий тупіт багатьох ніг по ближньому бруку. Лунали в повітрі бучні гасла політичного страйку. Над містом бриніли довгими скриками гудки і лише гудки. Промовці кидали по кілька слів в натовп, виходячи на невидиму Володьці трибуну і знову ховались в шумних розгойданих масах.

Іванов стояв біля склепу — на дворі і тільки краєм голови відчував, що ззаду падають соняшні проміння і гріють.

— В місто!
— Геть самодержавство!
— Хай живе соціяльна революція!
— Хай живе переможний пролетаріят! — чув він викрики Ліпатової і, тоді з його вуст зірвався щирий крик:
— Віро! Поведи мене! Я з тобою!

Та на той час промовець од запільного комітету більшовиків узяв слово, і ударна промовиста мова залунала на заводському дворищі. Ліпатова не повернулася. Не прийшла, — не прислала нікого взяти його під руку і повести до міста разом з усіма на демонстрацію, що не має стосунків з демоном.

Іванов не образився. Він ще й досі переживав свою найбільшу радість і, як Колюмб, блукав відкритою країною ідей.

Він стояв би довго. Він навіть не помітив би, як товариші густою лавою вилились в заводську браму, коли б за муром на вулиці не покотились дрібним дзвяком кінських підків невідомі загони. Рипіли намазаними петлями широкі ворота. На з'юрмлені маси, що виповзали сипучим врожаєм страйку, наскочили чорні архангели.

Збились з ритму бадьорі кроки, цокнули шпори жандармського офіцера, і наступної миті свиснули сперше по пітних боках коней, а потім по головах і спинах гарячі нагаї. Зашуміло! Загерготало!

Покрики!

Лайка! Стогін, іржання, плач і прокляття!

Цокання підків роздрібнилося і разом з тим пом'якшало, наче передні копита почали врізуватися в людське мясо. І за командою невідомого лютого чоловіка чавкнули сухими пострілами кілька звірячих істот.

Іванов змертвів од переляку. Раптовість нападу, стрілянина і катування ув'язнили думку в полон смертельного жаху, що уже вдруге напав на свою жертву. Воложистий цок підків, заглушений обурливими зойками страйкарів, зник геть з голови, тільки но постріли перетнули кривавими смугами волохате розгорнене полотно юрби.

— Що це? Хто робить? З якою метою? Над головою дзиґнула кулька і одскочила од вогнетривалих цеглин льоху.

Переляканий до кінця своїх нігтів, Іванов плижком стрибнув у льох і затупотів по сходах, боячись, що втікачі, які кинулися слідком за ним туди ж, зіб'ють з ніг і затопчуть.

— Архангели стріляють!
— Товариші! Вони...

Вигуки наздогнали Володьку і навіть стали впоровень, коли частина робітників забігла у льох. В склепі зробилося враз галасно і тісно.

Іванов спотикався об ящики, шукаючи найзатишнішого кутка. І на одному із спотикань його підхопила Віра Ліпатова. Переляк

і її стискував горлянку, примушував майже шепотіти, вона трохи трусилась.

— Володько, — спазматично промовила вона.— У мене і в хлопців є кілька тисяч метеликів — запакуй їх у ящик до завтра.

Вона зашелестіла папером і передала йому до рук товсту пачку маленьких метеликів. Іванов з охотою погодився і, отримавши молоток з цвяховою коробкою, почав накладати мило, вмістивши поміж ним передані метелики.

— Так, так! — приказувала Віра, сама узявшись допомогати йому.— Ти — сліпий, не тебе підозри нікоторої!

Удари молотків зачастили по головках цвяхів (забивав не Іванов — він не умів робити цього). То втікачі — робітники інших цехів, ухопилися за роботу і почали удавати, що вони — найзавзятіші паківники на випадок, коли б жандарі заскочили у льох.

Серце Іванова тремтіло. Він уже встиг запакувати кілька ящиків, а з надвору уже ніхто не біг. ніхто не приходив, навіть самі пикаті архангели й вусаті серафіми з дзвінкими шаблюками і товстими нагаями.

Лише чулося, як на дворищі шла різня. Гупали вередливо постріли. Зойкали крики. І не зважаючи, що стукіт придуманої роботи вбивав гамором горішні звуки, тут було чутно окремі лайки і прокляття:

— Вас учать на революцію?

— Провчи його нагаєм!

І далі на робочу свитинку подав глухий удар. Жертва мертвіла від удару, крутилася в образливому болі під ногами грубих людей, з горячими канчуками — нагаями.

Нарешті дворище, спустошене жахливим наскоком жандармського загону, викликало у ротмістра бажання оглянути кутки заводу.

На його думку лише половина робітників могла втекти через заводську браму та перелізти мур. Зрозуміло, що ротмістр з'явився за кілька хвилин і в льосі, підозріло наочившись на стривожених роботарів, що лупали з усіх сил по бідолашніх ящиках, іноді розбиваючи дошки на двоє.

— Де поділися метелики? — гаркнув на робітників ротмістр, гадаючи, що перед ним стовбичить власний загін.

Іванов здригнувся од несподіваного і різкого неприємного звуку голоса. Він ледве звів свою понівечену голову і знову взявся накладати куски мила. Це здригання кинулось у вічі ротмістру, і він суворо підійшов до Іванова.

— Ти кому це моргаєш? Може перемовляєшся? Мабудь ти, сліпе порося, брав участь у хованні.

Іванов лише чув жандармів голос і уявив по грубих зривах на глухий контрабас — постать надзвичайно жорстокого і немилосердного вояки — доброго п'янчуги. А між іншим, перед наско-

ком жандарів один робітник передав Ліпатовій ще одну пачку метеликів. Кроки уже греміли на сходах, і Ліпатова сунула пачку за пазуху Володьці.

Ротмистр наблизився до Іванова і ткнув ногою у ящик.

— Розпаковуй. Там мусять бути метелики.

— Там їх нема! — впевнено озвався хлопець.

Ротмистр наказав одному з жандарів опорожнити ящик. В ньому окрім кусків мила нічого не було. Хвилюючись, Іванов стояв і нешорошено вслухувався у тріщання дощок, різкий звук видьоргування цвяхів і вогкий тупіт ніг.

— Кажи, хто тут ховав метелики?

На дурний запит почулась дивна відповідь:

— Я нічого і нікого не бачив. Метелики мені не потрібні, я їх ніколи не читав і не читаю.

Цим хлопець врятував свою пачку за пазухою. Жаден з архангелів не поцікавився обшукати Іванова. Він же — сліпий.

Обшук минув щасливо, і незабаром гуркіт кованих чобіт заповнив сходи льоху. Ліпатова і розігнані демонстранти постояли і разом кинулись ґратулювати сліпого паківника. А він, переляканий спершу раптовою тишею чекання, не міг зрозуміти, чого так радіють його друзі.

— Товариші! Ідея! — скрикнула Віра, — ми можемо чудово скористати сліпоту Володьки. Здається серед своїх я можу сказати це.

— Яким чином? Кажи.

— Він розноситиме метелики по заводах, а то й по селах, коли справа йде про справжню революцію.

Вигук ухвали одностайно покрив її слова, Іванов червонів, трохи не розумів, як він служитиме революції і соромливо витягав з-за пазухи пачку метеликів

Сталося. Він прекрасно зарекомендував себе на практичній запільній роботі. Вже п'ять років минуло відтоді, а скільки метеликів, запільних газет роздав він серед робітників і селян, Суворі 1916 і 1917 роки, коли Іванову здавалося, що він уже ніколи не знатиме запілля і важкої сумки сліпого жебрака з газетами і практичними вказівками — обіжниками й листами. 1918 — коли полотняна торба знову обважила плечі молодого жебрака, який заради більшого успіху начепив вуси і бороду, щоб бути справжнім дідусем-сліпцем, який осліп іще за часів царя Гороха. Скільки корисного зробив для партії більшовиків колишній паківник мила! А скільки жандарів, вартових, офіцерів, кадетів, гайдамаків і німчур обдурив тихий хлопець, за часи своїх рейдів. А вони давали йому велику користь. Він часто зупинявся в полі і, спинивши свого маленького поводиря-хлопчика—сироту, якого партія підібрала 1917 року на вулиці, питав його, чи не видко будь-кого навколо.

— Ні, нікого. Тільки десь за верству селяни орють землю.

— Ну, тоді виймай книжку, що дала Ліпатова. Ми почитаємо.

І сирота, який умів читати, але багато чого не розумів, читав про те, як збудовано соціяльний світ, яким чином тримається у тимчасовій смертельній рівновазі експлуатація людини людиною.

Володимир набирався освіти під щебетання і трелі жайворонка, під шелести й шолохи колосків жита.

Чимало було вражінь од таких степових мандрівок. А за п'ять років таких рейдів в нього набралось чимало політичних і загальноосвітніх знань,

1919 — особливо означився на його розумовому і слуховому розвитку — він почув багато нових слів і звуків. Він чув гарматну канонаду на полях. Громадянська війна все ширше й ширше розгортала свої технічні засоби. Від звичайних пострілів ґвинтівок в 1917 до кулеметних боїв — 1918, громадянська 1919 перейшла до артилерії і навіть авіяції. Чув він тихе мірне стрекотання пропелерів, і дивно ішла хвиля радости по обличчю.

Задерши голову до хмар, він питав проводиря:

— Який він? А чи високо?

— Маленький, як голуб. А висота мабуть п'ять верстов.

— Не те питаю. Який, він — чи червоний, чи денікінський, що на крилах намальовано?

— Манюсінкі червоні зірки.

На серці обох „жебраків" легшало, і вони мирно складали книжки, закладали знову хлібом і мандрували у денікінський тил. Над головами незримо гув білястий жук, і пропелерне фурчання сунуло на південь, обганяючи сліпців. Тим часом Іванов бився над розв'язанням питання — який є аероплян — чи великий, чи малий — і де кінчається височінь польоту.

Так тижнили тижні, деннили дні, і непомітно промайнуло літо. Надійшла найцікавіша для сліпого революціонера осінь 1919 року.

Робота потяжчала. В тилу у білих і Махна обставини так ускладнились, що одного разу, коли їх пристрашили, сирота-поводир утік, тільки но їх випустили з розвідки. Ледве-ледве Іванов дотягся додому — на партійну базу в Харків. Проте партійна організація не лишала його поза увагою і, знаючи, як тяжко працювати йому в запіллі, особливо в зимні дні (всі жебраки на зиму ховалися в свої лігва), дала йому в порадники й поводирі саму Ліпатову, що викликалась бути йому „дружиною".

— Ти ж старіша за нього років на вісім — казали в Ревкомі.

— Зате я його люблю. Я причепурюся старою і буду молодша років на десять. Йому ж уже „п'ятдесят".

Частина делеґації на декадник української пролетарської культури в Закавказзі. (Зліва направо) 1) Гандельман (представник ВУРПС), 2) Петро Панч, 3) Грудина (Т-во культзв'язку з закордоном), 4) М. Куліш, 5) А. Белькович (Завідділом мистецтв НКО УСРР), 6) П. Аніканов (Зав. буд. літер. ім. В. Блакитного, 7) Т. Полоцький (Заст. НКО УСРР), 8) Забельський (представник ВРНГ УСРР).

Обидва причепурювались, ґримувались у вірного перукаря. І одного жовтневого дня вирушили з Харкова, сівши на товаровий потяг, що ішов на Курськ. Їм треба було перейти фронт, дістатися більшовицької землі, передати до штабу відомості про тил і напакувати в торби останні номери „Правди“ і запільної літератури.

В одних вагонах було повно солдатів, в інших і військової амуніції. Вірі і Володимирові доводилось лізти на дах разом з іншими підозрілими громадянами, серед яких половина була мішочників, навантажених борошном, гасом, салом і різним крамом од сукон до звичайної бязі і коленкору.

Все це мало призначення задовольняти потреби прифронтової людности, що давало величезний прибуток спекулянтам-перекупникам.

Цікаво згадати Іванову ті часи. Скільки сил він витрачав, наприклад, повзучи за Вірою на дах товарового вагона. Він досі не знав, що таке залізниця. Одна справа здалека бачити її в дитинстві, а друга — стояти перед невідомим величезом на колесах, що стоїть невідомо якою частиною перед тобою.

Цікавий день! Під вигуки нахабних мішочників, що атакують кожний метр вільного місця і під погрози місцевої залізничної охорони, що зганяє з дахів — Віра вхопила його руку і торкнувшись нею в стіну вагона, застережливо сказала:

— Дивись, не потрап під колеса. Вони доходять до грудей. Ось стіна — удвічі вища за них.

Лізь за мною — на буфера...

Болюче стислося серце сліпця. Він був готовий проклинати усяку техніку. І щасливими здалися ті хвилини, коли він на своїх двох крокував степом і безконечними просторами. Там — повна безпека, там — рівний шлях. Застереження Ліпатової гостро врізалось у свідомість.

Оце є буфер? Який же він високий! І скільки порожнечі навкруги нього. Куди ставити далі ногу? Тут-же дві стіни — широке провалля від даху до самих рейок. Там безока смерть з залізними щелепами—рейки й колеса.

Страшенно розгублений і ледве розуміючи від хвилювання поради своєї подруги, Іванов навпомацки тикав ногою в буферну тарілку вагона. По округлості нога сповзала вниз. Цього страшенно він боявся. Йому надзвичайно хотілося ще перед мандрівкою обмацати вагон, досконало вивчити його на землі, коли він нерухомий. Але обмацати вагон — це складна штука. За революційних обставин, будь ласка, знайомся з ним в процесі роботи.

Ризикуй, лізь на смерть, але виконуй доручення партійної організації!

Ліпатова невідомо як (цього Володимир не бачив) опинилася уже на даху і покрикуючи на свого „чоловіка“:

— Старий чорт! Сліпий пес! — простягала руку допомоги. Іванов буквально висів над рейковою безоднею. А вагони хиталися від поштовхів паровоза, і рівновагу на округлій тарілці буфера можна було враз загубити. Сліпий вибивався із сил не стільки від ваги проклятої торби — (півпуда книжок і тильних сповіщень та з півпуда хлібних кусків, зібраних по селах) скільки од усвідомлення невідомих обставин.

— Ну й морока мені з тобою! І де я тебе такого каліцюгу вишукала? Одружилася здуру — наче кращого не було в нашому селі! — лаялась дружина сліпця.

— Лізь, лізь, старче убогий! — підштовхували знизу громадяни з повними лантухами і кошиками, ласково б'ючи в зад кулаками.

— Це поїзд ув Єрусалим? — наївно питала Віра у дашан, вже всадивши на даху свою „стару довбню, недопіку, сліпу мацапуру“.

— В Єрусалим, лише який — червоний чи білий? — єхидно одповідав один із підозрілих громадян.

— Нам туди, де Юсуса в гроб положили, — продовжувала в тон хитра баба — років „50-ти“.

— У Москві Юсуса більшовики теж у гроб господень загнали, ще й дзвіницею Івана Великого прикрили, щоб значить не возставав з гроба до прийшествія соціялізму.

Віра бундючилась і люто дивилася на єхидного громадянина:

— Ми не в Московський Єрусалим, а в той справжній християнський. Нам сказали, що спершу треба взять у турецького коньсула пашпорт на проїзд.

— Ну їдьте. Вам дадуть пашпорта! Їдьте!

Іванов мовчав і не втручався в розмову, що до певної міри сиґналізувала небезпеку і можливий провал. Він обережно почесав собі сивого парика, показуючи, що йому чешеться там, де справді не чесалося, поправив бороду і сипло проговорив:

— Ну, слава тобі, царице небесна. Скоро значить поїдемо.

Іванов і Ліпатова удавали із себе надзвичайно забитих релігійних людей, і варто було будь-кому прикрикнути на них і попросити відсунутись, як вони сунулись, бгалися на край і намагалися якнайменше турбувати випадкових подорожніх дашан.

Іванов прислухувався до спірок і розмов, і знову слово уводило його в сферу нових людських стосунків. Не гуркіт вагонних коліс, не чмихання паровоз-неврастеніка й ревматика, не подихи вітру досить холодного і вогкого були тут цікаві на даху, а саме безнастанні розмови і спірки. Знову слово служило сліпому — своїм соціяльним змістом.

Тричі дощило, двічі сушило сонцем, а втретє — нічним вітром. Обох жебраків пройняла лихоманка. А підозрілий громадянин ласкаво припитувався, примовлявся до них і охоче носив їм окріп в іржавому, як руда глина, чайничку.

Наблизилась фронтова смуга. Вона з'явилася значно раніше, ніж це гадали по газетах. Більшовики наступали, і лінія фронту загнулася вглиб.

Іванов почув тривожні нотки в розмовах. Це було на другий день мандрівки. Знову невідомість постала перед юнаком, що покишо уміло грав ролю старого діда. Страх невідомого, як найголовніше почуття сліпого, виявлявся і в тихому здриганні колін, і в неприємних спазмах горлянки, і в почащеному пульсі. Він знову проклинав залізницю і згадував щасливі часи піших мандрівок. Будь Ліпатова одна, він завдав би їй такої прочуханки, що вона уже ніколи б не потягла його на залізницю.

Два дні тривали довгі страдницькі тортури. Вони вимучили і знесилили. Другу ніч він збирався стрінути (яке прокляття!) на бісовім даху.

Надвечір сонце перестало гріти щоки Володимира, і повіяв холодний вітер.

Іванов тихо дрімав, досипаючи свою денну ніч (йому однаково було коли спати), щоб не спати і не виключати слуху з уваги, коли Ліпатова вночі саме ляже і мовчки доручить охороняти від прорізів у торбі (харцизяки різали торби навіть у жебраків, бо хліб мав найбільшу вартість). Там містились запільні брошурки й метелики, які треба підкинути солдатам на світанку у вагоні, коли народ найдужче спить. Підкидати можна було на ходу у маленькі товарові вікна, що з обох боків засувних дверей тулилися під самий дах. За умовою це слід було зробити сьогодні вночі.

Але на черговій зупинці (великий вузол) на дахах з'явилася літуча варта контррозвідки і почала перевіряти документи, лантухи й корзини. Спереду залунали крики, протести, почулись благання, вмовлення. Варта брала „чайові й білетні" за провіз краму, тим паче, що квитка мав не кожний, а коли і мав, то за дуже незначну ціну.

Тим часом поїзд рушив, і всіх, кого застав обшук, мусили лишитися на місцях.

Летючий загін контррозвідки нарешті опинився на даху вагона, де їхали жебраки. Віра умовно ткнула Володимира у бік і прошепотіла:

— Не проюсусь... Хай нам поможе царица небесна! — закінчила вона голосно, розраховуючи на офіцера, що вже наближався до них:

— Куда едешь, бабка?

— За турецьким пашпортом у Москву, а потім і в Єрусалим ко гробу господню.

— А ти, дед?

— Так само — хочу благати Юсуса, щоб повернув зреніє. Утратив на старості своїх літніх років, — сиплувато одказав молодий ґримований дід.

— А почему пешком не пошли в Москву? Ведь железная дорога не для нищих, а для богатых и господ дворян.

— Як поклонимося гробу, так уже будемо прямо чистими дворянами Юсуса-Христа, — озвався сивий дід.

— А ну ка разворачивай торбы!

Віра одкрила йому свою, й офіцер натрапив оком на посохлі кускі хліба. Здавалося, там нічого не було.

— Нет, нет! Всю показывай!

— Так ви, ваше дворянське благородіє, сами бачите, що тут хліб. Один хліб!

— Вредно старцам божим ездить. Надо ходить! Сколько хлеба напросили бы за всю дорогу от Харькова. Пуда три. А то этот проедаете! — доброзичливо пожартував офіцер, Трубецкой, граючи свіжим тенорком своєї юности і врізуючись ним в слухову пам'ять Володимира.

Ґримований дід звичайно не знав, що перед ним стоїть князь, з яким пощастить потім стрінутись на Дніпрельстані, і спокійно показував місткість своєї добре потертої торби. Він не міг же питати, яка авантурницька думка спливла тому в голові, що примусила княженя лазити по вагонах фронтової смуги.

Трубецкой не мав жодної підозри на жебраків, коли підозрілий громадянин кинув, наче звичайний жарт:

— Ви спитайте, чого вони їдуть у червоний Єрусалим, бо наш білий їх не цікавить?

Затремтів стриманою люттю тенорок молодого князя, і Трубецкой копнув носком свого прекрасного чобота в саму середину хлібної місткости.

— Що ви робите, ваше дворянське благородіє — одчайдушно закричала сива бабка.

Трубецкой мовчки показав пальцем на торбу, і наступну мить хлібні корки посипались на залізні скати даху. Іванов захвилювався і першої хвилини схопився за дорогу годувальницю-торбу. Він розумів, що одкриття червоного Єрусалима в торбі може закінчитися для нього і його „старої дружини“ смертною карою.

Він здогадався, що робити, і раптом так сіпнув, що його власна торба вирвалась із рук солдата і посунулась по скату вагона. Сліпий почув спокійний шурхіт і злякано закричав:

— Ой, моя торба впаде!

Він протяг руку вперед. Схопився, посунувся слідом і мабуть стрибнув би слідом за торбою, коли б Віра не затримала його.

Офіцер не зрозумів, що перед ним розіграли сцену добре захованого трагізму.

Торба зникла і м'ягко хлюпнула у пісок. Поїзд заглушив колісним цокотінням цей звук, але для Іванова було досить того, що його рука не вхопила бідолашну торбу, і він зняв галас:

— Ой загинуло моє життя! Чим я тепер прогодуюсь? Ваше благородіє.

Але Трубецкой зловтішно посміхнувся і нічого не одповів йому. Перед ним уже лежала випотрошена Вірина торба, і там серед шкоринок з'явилися ріжні метелики й книжечки революційної чинности.

— А вот эти листовочки ви тоже везете ко гробу Господню?

Віра удала цілком байдужу до цього викриття. Вона просто й доброзичливо дивилася на купку брошурок і навіть ласкала їх, мовляв книжечки — добрі сусіди й розрада.

— Це ми купили на папір. Мій син тримає у Вознесенці лавочку, так я з дідом купила їх, щоб оселедці загортати.

Трубецкой не міг розв'язати сумніву, чи справді так було, як каже стара жебрачка, бо вона надто спокійно ставилася до конфіскації книжок і, очевидно, вони не мають для неї значіння, — невже і тут є певна таємниця.

— А ты знаешь, что это самая и есть распробольшевистская зараза!

— Що? Що? — наївно запитала Віра. Ви кажете про заразу! Та побий мене цариця небесна святим громом, як я брешу.

— Не только небесный, но и земной гром убьет тебя за содействие большевикам.

Стара жебрачка спокійно простягла руку за книжками і замислено почала розглядати обкладинки з невідомими знаками і малюнками.

— А я й не знаю, що це таке?

— Это вот самая худшая зараза. Твои мозги и душа сгниют. Вот только прочитай заголовок...

— Я читати не вмію. Не вивчила мене цьому стара власть.

Трубецкой побачив у відповіді підозрілої жебрачки приховане глузування над старою владою і наказав своїм вартовим заарештувати її. Торба з книжками перейшла до рук вартового, а Ліпатову відправили наперед поїзду разом із іншими заарештованими.

— Господи, що ж робитиму я? Пане офіцере, зглянтесь наді мною. Жінка мене водить по селах. Вона — поводир, я без неї, як тополя без листя. Нащо ви забираєте в мене останні очі?

Старий дід учинив величезний гвалт. Він протестував, ставав на коліна, благав, просив і клявся усіма святими од Миколи-чудотворця до Кузьми та Дем'яна, але Трубецкой був непохитний. Навпаки, гадаючи, що до цього є безперечно причетний і старий, він доповнив першого наказа. Іванова заарештували.

— Іди вперед! Стрибай через провалля на той вагон, — грубо сказали вартові і силоміць потягли до краю. Смертельний жах охопив того.

Володимир пручався, брикався.

Тоді йому пригрозили, що просто скинуть з даху вагона як „зловредного більшовика“. Іванов притих і, вже чекаючи остаточного присуду, стояв над проваллям.

Стрибати з примусу він не хотів. Він не хотів потрапити в чемні зуби контррозвідників. Він бажав донести принаймні сповіщення про провал до тих осіб, що чекали чергової пачки запільного матеріялу.

— Люба Віро! Я не буду стрибати!—майже з плачем проговорив сліпий, вагаючись над краєм вагона.

— Прощай мій старий! Пам'ятай про Юсуса і йди йому на зустріч. Іди вперед! — одповіла йому заарештована жебрачка, натякаючи на інший зміст слова „Юсус“.

Сліпець не міг перестрибнути з вагона на вагон, і офицер дозволив йому тимчасово лишитися на даху, щоб забрати його звідти, коли потяг спиниться на великій станції.

Під лінивий гуркіт коліс допливли до Володькиних вух звуки останніх Віриних кроків.

Великий розпач охопив сліпого комуніста, коли дашани, що боялися шпигів контррозвідки, позбавили його останніх ознак співчуття. Безпорадний, як молоде теля, що не може встояти на своїх ногах і безглуздо водить головою, сидів Володимир Іванов, прибитий до скату цвяхами глибокого одчаю.

Він думав про товаришку Ліпатову, про її лиху долю і можливі тортури. Думав про те, яким би чином втекти звідси — з вагона, значно раніше од арешту на черговій зупинці. Він ризикував в разі утечі лише своїм життям, можливо новим каліцтвом (якщо стрибнути з вагона просто на землю), а в разі арешту коштовними матеріялами денікінського штабу, що їх треба було передати червоним і що були вшиті в комір брудної старої сорочки із потертими нагрудними вишивками.

Вагання хутко скінчилося: ясно, що штабні матеріяли значно коштовніни, аніж життя сліпого революціонера. Штабні сповіщення мусять бути врятовані за всяку ціну...

Володя прислухався. Рівно цокотіли колеса. Важко чухкав паротяг і шипів якимись іскрами. Вітер легкий, нічим не насичений, напливав од ланів і промовляв своєю звуковою порожнечею: до станції ще далеко.

Свіжість і вогкість вітру твердили про те, що день уже скінчився, що сонце зайшло і показало зрячим землянам картину темного згасання зорі. Іванов зрозумів, що уже надійшла ніч і що в блакиті очевидно запалились мільярди зірок.

— Надходить пора удалих утеч! — подумав він з радістю про ніч, що рівняла його з іншими. Темрява робила зрячих сліпими. Шанси помітно виросли. В мороці лекше сховатись од погоні і всевидющого ока контррозвідки.

Він намацав таємну реляцію од Ревкому, і Володьку зненацька охопило хоробре бажання йти лише вперед, хоч би ради цього

довелося наразитися на ворожі списи. За кілька годин його чекав безперечний арешт і тортури, що покалічать не лише тіло, а й душу. Так чому ж за кілька годин не стати зовсім вільним і за тим потурбуватись про стареньку Ліпатову?

Непереможне бажання опанувало його. Втекти! Жити далі! Чинити для революції. І головне — зараз після втечі передати червоному війську ключ од перемоги — таємні листи Ревкому про білу армію та її розташування.

І ловлячи вухом кожний півзвук, Іванов почув стриманий цокіт коліс за семафором. За півхвилини цей семафор тихо ахнув одбитою хвилею звуку і упав за спину. Тікати треба було негайно на кінець потяга. Стрибати через провалля і потім спуститись на землю, щоб не викликати підозри у своїх же сусідів.

Забувши про власні вади і пам'ятаючи лише м'язами рук відстань од вагона до вагона, Іванов обережно підвівся і пішов, щоб рапом не спіткнутись об тіла сплячих, та їхні речі.

Ось він — на краю вагона. Кахкання коліс і стривожений дзенькіт зразу стає тут чутніший і спершу збиває з панталику хороброго сліпця.

Але згадка про кілька дивізій, що можуть загинути зовсім, якщо він не довізе реляції, бере своє.

Іванов питає дашан сусіднього вагона, чи нема на краю кого і раптом відступає назад, щоб можливо широким кроком потрапити обов'язково на залізний ґрунт вагонного даху.

Короткий здим жаху і раптова радість: нога вдало потрапила на протилежний край.

А тому, хто твердо став на нього, уже легше поставити й другу ногу.

Іванов удало перестрибнув з вагона на вагон. Цей факт здався йому надзвичайною подією в житті. Виходить, він може сміло стрібати далі—до самого кінця поїзда, поки той не зупиниться остаточно. Виходить одчайдушність—добра якість людини, і переляк та тривога — не що інше, як тимчасове явище.

На другому стрибку його вітала удача. На третьому він ледве не зачепився за залізну складку даху і лише не впав у прірву тому, що схопився за кошика якогось громадянина, що обурено накинувся на неприємного несподіваного стрибуна.

На четвертому стрибку він спинився. Він знову спіткнувся, і його опанував великий страх, що відомості про тил добровільців не потраплять до рук орловських большовиків.

Тому він припинив свої ризиковані стрибки в сліпім просторі і почав на ходу поїзда спускатися по залізних сходах довгого вагона Катеринівської залізниці, що набагато приємнили і полегшували справу переїзду на дахах.

Ці залізні сходинки й урятували його!

А на старому даху вже шукали сліпця.

Збігло дві години.

Іванову було байдуже, що околишній світ оточила темна ніч. Він, що жив у вічній темряві, тільки зрадів, що шанси на вдалу утечу збільшуються.

Другим помічником був добрий вітер з ланів, який служив ясним показником шляху і допомагав орієнтуватися в напрямі. Він знявся з півгодини тому, усталився і певно задув лише в один бік.

Залізничникам станції Зуївки, де зіскочив на малій ході Іванов, довелося почути ряд досить дивацьких незвичних запитань:

— Який зараз вітер?

— Здається з заходу—байдуже оповідав запитаний вилочник.

— Ви ясно скажіть звідки?

— Та з заходу. Він дме туди, де сходить Волосожар.

— А скажіть, яке тут село найближче?

— Свинець.

— Як туди потрапити?

— Вам дуже тяжко! Ви ж не бачити нічого. — І запитаний залізничник зам'явся. Йому було тяжко розповісти жебракові, як саме дістатись Свинця. Але він зважив на прохання і розповів досить плутано:

— Ідіть просто так — ліворуч на майданчик. Там за трьома тополями іде дорога — трохи праворуч. Широкою вулицею ви й підете просто на Свинець.

Іванов отримав вказівки неясні навіть для зрячого і, задовольнившись цим, звернув ліворуч на станційний майданчик, тримаючись парканів, тинів, загорож.

Наткнувшись на ріг будинку, він кинув останнє запитання:

— А як лежить Свинець — на схід?

— Середнє між сходом і північчю.

Цього було досить. Тепер йому вітер був за поводиря і міг частково заступити Ліпатову.

Іванов твердо вирушив у героїчний сліпий перехід, гадаючи, що тепер він дійде лінії фронту власними силами, тим паче, що до смуги боїв залишилося сорок — п'ятдесят кілометрів. Поїзд однаково далі наступної станції не йшов. Виходить, не варто лишатися на станції і ризикувати потрапити в зуби Трубецкому.

Він ішов не поспішаючи, викидаючи вперед свій ціпок, що надзвичайно допоміг йому на вагонних дахах. Ціпок, як сторож, намацував дорогу, попереджав про ямки, канави і знову вирівнював його путь. Тривожно билося серце. Частими висадами кривавого жаху хвилювався пульс, що став нерівний, непевний. Постать щойно хиталася з кожним кроком вперед, немов по боках лежали смертельні безодні, що могли проковтнути героїчного сліпця.

Але в думках горіла ясна надія. Єдину путь прокладала вона Володимирові серед невідомих місцин.

Одне по-справжньому турбувало його. Як натрапити на три тополі, що мусять скерувати йому шлях? Не можна ж обминати першого маяка,—це значило б, що всі взаємно зв'язані ланцюжки розпались би, і він загубився в пустельних просторах власної темряви.

Та щастя не зрадило. Вітер — добрий прохолодний вітерець— сам дав знати, де стоять самотні тополі. Нашорошеним слухом він піймав далекий шум, що не лежав на одній площині з майданчиком, а що скісно спускався, як на сніжних полозках, з височини. Він вирізнявся серед інших шумів, які йшли знизу — з самої землі. Це не був шелест осіннього листя низькодеревних садів, що спадало і спадало на землю від соняшної втечі на південь. Це не був також дзвінкий вигуд телеграфних стовбів, що долітав до Іванова з-за спини. І це не було шипіння паровоза, який відсапувався за станційними будинком далеко ліворуч.

Безумовно, те високе шелестіння мусило бути топольним шумом, ніжним і осіннє сумним, бо вітер гучніше чіплявся об оголені дзвінкі гілки і копирсав їх — наче дерев'яні кістки.

Зрадівши Іванов попростував на гіллястий видзвін і переконався, що цей шум належав саме тополям. Він спинився і поклав перевірити.

В горішніх межах сліпої уяви шелестіло неспале листя і голе віття високих дерев. Наче широкі височенні списи з єдвабними прапорами, підносились вгору оці тополини. Вони утворювали разом звучну юрбу недотрушених гілляк і осиротілих листочків.

Тополі дзвеніли осінніми сумними дзвіночками і струшували вниз на вогку удощену землю скалочки розбитого фарфору, що, не долетівши до неї, розсипався на безвагий пісок сипучої мелодії.

Іванов звів голову. І твердо переконався, що такий високий дзвін належав тополям. Звуковий досвід дав змогу без помилки одрізняти високі овали шуму тополі, од низьких звукових куль верби, дуба, берези, осини.

Щастя Іванова, що вітер сам понаставляв маяків на шляху. Вітер сліпому служів, як проміння зрячому. Він розбуджував сотні шумів, дзвонів, мелодій. І цього ставало, щоб іти вперед і не збиватись з шляху героїчного переходу через фронт.

Тепер Іванов мандрував певно і твердо. Вітер дув у спину. Вулиця йшла на північний схід, і повітряний струм мимохіть дотримувався долини вуличних будинків залізничого селища.

Через кілька сот кроків Іванов рефлексивно зменшив ходу: на півночі ударив гарматний грім фронтового бою. Грозовим прибоєм гуркоту запінився широченний лісостеп.

А попереду зарипіли підводи невідомої валки, що, очевидно прямувала на Свинець.

Таємничий жебрак прискорив ходу, щоб почути хоч ззаду розмови у невідомій валці і можливо причепитися до возів чи навпаки втекти подалі.

Притиснувши до грудей пришитий пакет (він дуже боявся загубити його), Володя догнав валку.

— Ну, хлоці! Ми на гарячій смузі!

— Так. Треба вибрати щілину і проскочити фронт.

— Мені казали, що за Свинцем слід їхати на північ. Там знайдемо відтулину і вночі проповземо.

— А хто тобі казав?

— Один з контеррозвідки! — одповідав густуватим баском невідомий, що вимовляв слово „контр“—„контер“, з наголосом на першому складі. — Він порадив мені триматись з крамом якнайдальше од залізниці. Бо бої їдуть тільки біля залізниць. Тут і військо пересувається й артилерія й бойова амуніція.

— А то й правда!— заговорив попереду третій — сиплий дякуватий тенорок.—Верстов за тридцять од залізниці—не буде нікоторого бою. Єдина небезпека стикнутися з розвідкою. Ну те не страшне. Ми самі одстріляємося, як хто захоче конфіскувати наші скарби.

І дяківський голос задоволено шморгнув носом і мабуть тепло посміхнувся. Валка з невідомо кількох підвід (не менша від п'яти, не більша за п'ятнадцять) ласково поскрипувала колесами, важко стукала по збоїнах шляху.

Осі добре були змазані дьогтем, очевидно, з метою більшого маскування при фронтових переїздах.

— Пам'ятай, хлопці, наші пересвисти! — почувся спереду бас.

— Пам'ятаємо,— озвалося два чи три візники.

— Кольку далеко не ховайте, — таємниче прикрикнув бас, натякаючи на якусь річ, заховану на возах.

Довгу верству невідомі візники не розмовляли. Чулися лише скрип коліс та вогке чвакання копит по багну.

Іванова зацікавили невідомі подорожні, що мали перескочити фронт не тільки з невеличким пакетом, але й кількома вантажними возами. По іржанню та цьвоханню батогів від догадався, що деякі підводи мають парних коней.

Яку мету поставили перед собою таємничі візники, до речі озброєні і мабуть зряджені в дорогу з великим розумом? Про якого Кольку вони розмовляють? Що вони везуть? Кому? Чи не можуть вони прислужитися сліпому жебракові?

Думки такого ґатунку ворушили уяву Іванова і штовхали його на певні вчинки. На це варто було зважатись, щоб прискорити свою зустріч з більшовиками. Одного потерпав жебрак, щоб візники не погнали коней і не покинули одного в чистому полі.

Хвилинився час. Іванов наздогнав валку і був на віддаленні двадцяти кроків, коли між ними відновилася розмова:

— Ет, морока! Хоч би натрапити на такого хлопця, який знав би дальшу дорогу. А то заблукаєш і потрапиш в заграділовку...

— А цієї ночі треба хронт поминути! — забасило на одному із передніх возів.

Це наштовхнуло Іванова на добру мисль: удати з себе зрячого жебрака, який виходив ці місцини і знає їх іздавна. Ніч мусить заховати основну ваду. А ранок надійде тоді, коли вони проскочать фронтову лінію, що хиталася. Тоді хай вибачають хоробрі візники, що їхньою допомогою він скористається.

Канонада посилювалась. Очевидно, червоні за ці дні почали наступ і одбили кілька станцій. Тому вогнева лінія була даної хвилини значно ближче, ніж гадали таємничі візники і машиніст поїзда, на даху якого приїхав Іванов.

Підбадьорений Іванов зачвалав швидше і не вагаючись гукнув у слід валці:

— Гей зачекайте! Підвезіть, добрі люди! Я розкажу, як далі їхати...

Але вози не спинялись, і хтось із візників озвався егоїстично:

— Наздоганяй і сідай з нами. Ми їдемо й так тихо!

Іванов поспішав уперед і, намацуючи шлях ціпком, наздогнав останню підводу. Йому порадили йти на передній віз до отамана валки — Семена Герасимовича (прізвища не згадали). Володимир проминув хуткою ходою іще з десяток колимаг і почув майже поруч густий басок отамана:

— А хто ти такий?

— Я — жебрак, ходив тут колись по селах і знаю дороги, де собак нема, де менше лихих людей.

— Іди сюди, я на тебе подивлюся ближче. Присвічу сірником.

І дійсно почулося черкання сірника. Зашумів у руках невеличкий клубок тепла і посунувся до Іванова.

Надійшов ризикований момент. А що станеться, як угледить сліпоту? Сліпого він не візьме, а й сам спитає, де подів свого поводиря. Мимоволі жебрак одсунувся назад. І тут стався новий факт — вітер дмухнув, потушив сірника. Від хуткого переходу з темряви до світла і навпаки зір Семена Герасимовича обманився: перед ним стояв дідок, з довгою бородою, із зморщеного повіспленого обличчя дивились просто вперед полинялі сірі очі.

— Сідай і кажи!

Семен Герасимович поважно спинив коня басовим „тпру“. Іванов сів, і передня підвода знову рушила з місця.

„Зрячого діда“ узяв за серце жах. Насправді він був дуже давно в цій місцині і безумовно не міг розповісти ясно, якими селами, який шлях лежить. Але вітер і темрява мусили знову врятувати його, а разом і пакет для Червоної армії, що обзивалася на сліпих обріях гуркотом гарматної стрілянини.

Тому раніше, ніж піти шляхом смілої брехні, він поставив їздовим селянам навмисне питання: — Ви у нас ніколи не були? Здалека ви?

Семен Григорович поважно пробасив:

— Вперше, а дорогу нам показали на станції! Ми — з степової України із самої Кам'янки, що напроти Нікополя. Чули таке село?

— Чув, як же ж! Слава Юсусу Христу, там люди добрі кусні давали. А тут чорти денікінці останню торбу одібрали! Мовляв фронт близько!—пояснив він відсутність торби.

— Ну кажи, як далі їхати.

Сліпий згадав що у цьому районі дороги страшенно плутаються. Темно пригадалось, що за Свинцем лежать якісь села на певній відстані, що тут є ліси ліворуч і праворуч. Одне пам'ятав, що на два-три десятки кілометрів од станції Зуєвки є велике село Свинець. Недалеко мусила бути річка Сейм, яку місцеві селяни називали Семь. Коли несподівано повіє раптовою вогкістю, це дозволить сказати, що до річки лишилась мала відстань.

— Недалеко Семъ, дороги трохи розійдуться, ми поїдемо ліворуч, там ближче і на ранок будемо за містом Тімом.

— А велике місто Тім?

— Повітове! Воно для нас небезпечне. Треба його об'їхати із сходу,— і далі Іванов почав показувати руками у різні напрями, тикаючи пучками в невідому порожнечу.

— Там село Веселий Шум, там хутір, де колись піп зарізав свою полюбовницю, а там синіє ліс. Може бачите?

Селяни уважно приглядалися до далеких речей і явищ, що їх показувала пучка їхнього поводиря, і вони починали насправді бачити і села, і хутори, і ліси, що чорніли, випливали, одхилялися од шляху і зникали у темрявій пустелі. Іванов казав пе цевним голосом. Ілюзорні картини поставали їм перед очі. Синя млявість ночі народжувала безліч неясних тіней і там, де в дійсності лежало поле, виростали темні стовбури дерев. Дванадцать таємничих підвідчиків повірили хитрому каліці і безперечно слухались його вказівок. Для більшої ілюзії правдивости він наказав їм трохи припустити віжки на конях. Таким чином вони швидше дістануться мети.

Коні йшли у ніч і не губили шляху, рефлексивно тримаючись збитої колії. А вітер допомагав орієнтуватись, і Володимир все нахабніше й нахабніше кидав своїм невідомим попутникам:

— На північний захід лежить село Закидайлівка, поруч — Латинівка, а позаду хутор Посошок. Минулого року там упала блискавка, народ страшенно перелякало, а Юсус Христос плакав на іконі за людським лихом.

Брехня подібного ґатунку якнайліпше сприяла твердому переконанню, що гість на возі найсправжніший мешканець да-

ної місцевости. У дальших запитаннях візників чітко звучало довір'я, і жоден з них не здогадався, що вони жертви сліпого проводиря.

Збігло дві години. Тим часом таємнича валка переїхала річку Сейм і знову зашуміла глибоким степом, що розкидав на всі боки свою порожнечу.

Іванов тихо вслухувався в розмови подорожніх. Вони говорили про всілякі справи і несподівано для сліпого зійшли на тему прибутку. На цю тему хутко озвалися селяни кількох возів. Очевидно прибуток страшенно цікавив їх і, можливо, служив причиною глибоких рейдів з України сюди, де краму не вистачало.

— Нам багато не треба, — казав тихо Семен Герасимович. — Ми руб на руб не хочемо заробляти! Нам досить заробити копійку на копійку!

Отаман валки повторив кілька разів цю думку, і вони запала до пам'яти. Семен Герасимович згадував деякі міста повітові і губерніяльні і кидав своїв товаришам на задніх возах:

— А стерво Лейба мало заплатив, він заробив два карбованці на один, а ми копійку на копійку. Несправедливо, хлопці!

На одному із спусків у степову яругу третій віз наскічив на якусь кам'янюру, сіпнувся і, перескочивши, з'їхав униз. З ним щось сталося, бо за кілька кінських кроків хазяїн воза стримано скрикнув і почав лаятися.

На Іванова дхнуло пахном гасу. Позаду засюрчав широкий струмок. Коні спинилися і передні вози стали, щоб дізнатися в чім саме справа.

— Сулія з гасом розбилася, — репетував хазяїн третього воза.

— Куди ж ти дивився? Чому ми проїхали щасливо, а ти втьопався?

І зрозумів тоді Іванов, що він натрапив на великих спекулянтів, що довозили крам у фронтові райони, де його особливо не вистачало. Про них він чув давно і зараз мав щастя безпосередньо зазнайомитися. За часи своїх мандрівок сліпий наслухався історій про хитрість сільських крамарів, що проскакували фронтову смугу саме там, де боїв не було чи не могло бути. Вони наспеціялізувалися на переходах далеко від залізниць, вибираючи найглухіші села для своїх рейдів і щасливо уникаючи загонів обох ворожих таборів. Так було і в даному випадку.

Поки сільські крамарі, що з'єднали свої сили з відважними куркулями товклися, навколо свого артільного майна, лаштуючи третій віз у дорогу, сліпий поводир смирно сидів на возу і вдихав густі пари розбитої сулії. Перед ним хутко розгорталася картина одчайдушних рейдів куркульсько-крамарської валки. Він дивувався сміливості і рішучим заходам маленької валки підвід, вантажених найдобірнішим крамом, що потрібний людності того району, куди вони прямували.

Іванов не помилився.

Справді, Семен Герасимович Царенко набрав десяток заможних селян. Злютувавши його в перших коротких рейдах по Україні (не більше 200—300 кілометрів), він запропонував зробити широку путь і охопити кілька губерній з розумним розрахунком — вести крам найпотрібніший, не дуже важкий для коней. Продавши, прикладом, Нікопільське та своє Кам'янське борошно в Катеринославі чи в Єлісаветграді, купити за половину ціни машинових виробів — плугів, цвяхів, збруй, пилок, сокир, фуганків тощо.

З Катеринослава можна простувати на Полтавщину і поновити свої капітали новою купівлею — продажем. Звідти надхненно податися на Роменщину за тютюном, а за садовиною, городиною на Чернігівщину. Всім відомо, що на півночі не вистачає соли. Її можна довести з Нікополя і вигідно обернути свій капітал на новому ґешефті. З Макошинським борошном простуй на Курщину. Там тебе давно чекає дешева мануфактура, що її ти можеш обміняти з великим прибутком і безсумнівною вигодою у Харкові на продукти великої індустрії.

Таким чином, твій рейд охопить чимало міст, обів'є гнучкою лінією хороброго торговельного нальоту половину України. Почату мандрівку в Нікополі слід закінчити в Донбасівських степах, на шахтах, де голодний нарід аж труситься над куском сала та фунтом полтавського цукру. Скільки народу дякуватиме тобі за твої благодіяння! Скільки голодних, обдертих ти нагодуєш, напоїш! І скільком господарствам ти даси машини і реманент, що на них молиться полтавський, чернігівський куркуль.

На ваших возах, прекрасні пірати — крамарі, пливла кольористим потоком продукція України. Біле борошно, як білий промінь сонця, розкладалося на червоні та жовтогарячі тони городини, баклажанів, яблук, кавунів (залежно від сезону). Зелене і голубе проміння давала мануфактура, оздоблюючи ваші вози розкішними плямами матерій. Єдваб, перкаль, сукно, шерсть, коленкор — все побувало у ваших руках. Воно оберталося на білий промінь нового сонця — цукру, щоб знову розквітнути на ярмарках та базарах брунатною розфарбовкою плугів й іншого реманенту, розквітнути блакитними відливами гасу в суліях та бідонах, жовтим листям роменського тютюну.

На Донбасі — харківський крам мінявся на слов'янську сіль. Білий промінь знову обертався в сонце, і валка хоробрих піратів вертала до рідної Кам'янки.

— Чумаки приїхали, — кричали пастушки, побачивши на синіх обріях сходу чорні обриси десятка коней. Чумаків ласкаво зустрічали біля церкви, і вони дарили своїх родичів найчистішим розсипом білісінької соли. Хоробрим селянам заздрили, дехто просився в наступний рейд до Семена Герасимовича,

а той вимагав відповідного пая в артільний капітал. Не зважаючи на великий риск і на раптові конфіскації (за більшовиків) сміливі чумаки обертали свої кошти з чималим прибутком — в триста, чотириста відсотків. Цей заробіток у Царенка звався „заробити копієчку на копієчку“.

В тодішній економіці України таке відродження чумакування було природне, оскільки залізниці не змогли навезти потрібного тоннажу крамової продукції. Воно було почате старими грабарями, що мали виносливих конячок і які за часи війни не знали що робити. Будівництво припинилося, а хліборобити на ринок вони не бажали, вважаючи це за недоцільну витрату сил.

Тому найбагатший з колишніх грабарів Семен Герасимович сміливо став на чолі відродження старого безтурботного чумакування, що було освячене в старих народніх піснях.

На таких завзятих чумаків і наскочив Володимир Іванов.

Пах гасу наявно свідчив про торговельний зміст даної мандрівки. Лайка хазяїна на адресу сулії, яка розбилася без дозволу господаря та ще посміла залити мануфактурний тюк, стверджувала остатачно гадку сліпого.

— От біда,—промовив отаман валки,—пропало стільки добра!

— Мабуть доведеться підвищити ціни на гас і сукно, щоб повернути збитки.

Цього було досить для знайомства з метою валки. Іванова взяли прикрі думки. Він бажав якнайхутчіше розлучитися з ними, щоб не потрапити ранком в обійми заграділовки. Але вагатись було пізно. Підводи знову рушили, і чумаки посідали на свої вози.

Тепер вони мовчали. Навіть не палили, щоб не притягти уваги сторонніх людей і розвідки, яка могла блукати тут. Царенко нагадав про небезпеку умовним свистом, і всі замкнулися в себе. Лише один чумацький отаман питав про дорогу в Іванова.

Той продовжував геніяльно брехати, знаючи, що до ранку далеко і темрява по-старому стоїть на його боці. Західній вітер тривав майже, до самої півночі. Нарешті він десь спіткнувся і впав у яругах, стомлений довгим подувом.

Іванова прийняло холодом, але він мовчав і лише сторожко прислухався до гарматного ухання, що з очевидністю наближалося.

— Наступають червоні, — пробурмотів Семен Герасимович.

— Тепер держись, хлопці! — озвалося наприкінці обозу.

— Аби Колька був напоготові, то й нападу можна не боятися.

Володимирові знову спало на думку, що під Колькою чумаки щось розуміють. Людське ім'я стало за певний символ. І він поклав розгадати його. Почав заговорювати до Царенка, викликати його на бесіду, але невдало. Таємничий Колька зник з розмови, як злодій вночі.

Тихо торохкотіли вози. Якби не легка грязюка, що лежала на всіх дорогах після невеликого дощика, то гуркіт колес розносився дуже б далеко навкруги. Тоді один із військових загонів безумовно наскочив би на піратську валку і пограбував би її за правилами й звичками війни.

Тихо минуло три години. Коні почали потроху приставати, і візники мусили все частіше та частіше підцвьохкувати батогами, щоб розігнати кінські мрії про сон.

Як не трималися хлопці, а декого почало заколисувати. Лише грімкі вибухи канонади примушували підводити голови і тремтіти від нервової лихоманки. Іванов ні на хвилину не схилив голови. Єдине, що його цікавило, це фронтова лінія. Тому він витягав голову, нюхав повітря, чув запах пороху — запах недавніх боїв, і сердився, коли канонада потроху притихала. Вітер був уже непотрібний. Він орієнтувався на постріли.

Гармати бухали грізно. Стало чутно кулеметну стрілянину.

Для Іванова все складалося гаразд. Одне частіше й частіше турбувало його. Дороги почали плутатися. Царенко сіпав його за одіж і вимагав докладніших пояснень про шлях. Він настирливо тикав пучкою вперед і сердився, коли Іванов відповідав йому, що там дороги нема і не може бути.

Сліпий поводир уже кілька разів помилився... Царенко піймав на цьому.

— Тут нема логовини! І дерев нема! Набрехав ти нам.

— Погані очі мої стали на старість, — перепрошував „старий жебрак". У тебе вони гостріші. Але шлях мені відомий. Ти лише розказуй мені, а я казатиму.

Як не сердився і не хвилювався отаман багатих чумаків, а лагідний голос Іванова змусив його розповідати. Мовляв, ліворуч лежить якесь село, там пускають ракети. Старий не бачить їх?. Невже він такий слабий на зір? Царенко мусив сам розповідати про все, що робилося попереду. Він тепер з меншою охотою вірив Іванову і почав вбачати в його особі таємного шпигуна, як не з контррозвідки, то з Чека.

Сліпий поводир стискував зуби і знову мусив брехати, малювати по сторонах якісь невідомі риски шляхів — зручних і безпечних, готовий ще кілька разів пійматися на вигаданих даних. Та темінь рятувала жебрака. І Володимир лише зідхав про себе, найбільше боячись зостатися в полі, серед грязюки, мряки і ранкового осіннього туману.

Страшенно напружуючи слух, чув сліпий вишипи високих ракет. Він повертав обличчя на шипіння ракети і удавав з усіх сил, що він бачить тривожне сяйво ворожистих посланок. Отаман знову вірив йому.

— Хлопці, щоб Колька був напоготові... гримнув Царенко і раптом міцно ударив по конях віжками.

До фронтової смуги лишилось максимум два кілометри. Бій

Бриґада ВУСПП на шахті „Чулківка“ № 8 з культробітниками шахти. Сидять (ліворуч) Л. Недоля, В. Сосюра, Ів. Кириленко, М. Булатович.

ішов у двох кінцях — ліворуч і на трохи дальшій відстані — праворуч. На півночі — посередині панувала чорна тиша. Там лежав лісостеп.

— Гей, хлопці! За мною... — і вози одверто затарохкотіли по рівній дорозі. Валка кинулася за передньою конякою, і чумаки затрусилися на лантухах, тюках. Іванов схопився за край воза і одвів ноги від люшні, щоб нога часом не потрапила в спиц колеса.

На лихо, збоку зататакав кулемет, і рої куль помчали правим боком, прямуючи в невидкого ворога. Селяни почали креститися, і Іванов, щоб не живити природне недовір'я отамана до себе, сам перехристився і голосно промовив:

— Господи Юсусе! Хай мене нас чаша сія.

Тим часом зачинався млявий туманний ранок. Але темрява, ще бігла над землею і чорнила всі речі на землі. Сліпий чув народження світла з маленьких інтимних рисочок землі. Запарували холодні лани. Звогчилось повітря. Подув зі сходу вітрець — ніжний, непомітнний трьохсекудний, В середині тіла знялася у кров ранкова безсонна бадьорість. Зникла втома. 1 як ствердження нового світанку кукурікнув глибоко десь в степах — (мабуть на хуторі) голосистий півень.

— Світає, — впевнено промовив Іванов.

Валка мчала з усіх кінських ніг до близької мети — більшовицької країни. Царенко ще раз цвьохнув батогом і крикнув на валку:

— Хутко Совдепія...

Коні бігли. Не приставали, не дрімали. Наче сами усвідомили, що ранком вони відпочиватимуть в затишному кутку.

Володимирові іще раз випало продемонструвати свою „зрячість". Нагостреним слухом він почув у сусідніх просторах шляху глухий тупіт копит. Хтось тікав. А за втікачем гналися і стріляли навздогін. Крамарі цього не чули, бо вони всю увагу зосередили виключно на гарматному вогні ліворуч. Їхній слух не міг відрізнити дальніх звуків од близьких з такою ясністю, як у сліпого.

— Бачите, он попереду скаче невеликий загін. Вони перерізають нам путь, — тривожно скрикнув Володимир.

Двадцять очей зупинилося на сірій млі самотнього шляху. Там лівим краєм висувався голий ліс. Там дійсно йшла гонитва. Але той, хто тікав, мав очевидно прекрасного коня, бо кілька верхівців, що гналися за невідомим втікачем, почали відставати.

То тікала Ліпатова, що вирвалася з контррозвідки.

Доскакавши до підвід, вона стрибнула на землю, а поранений кінь помчав чистим полем. Гадаючи, що втікача обороняртиме „червоноармійська розвідка", білий загін з кількох душ відкрив вогонь із рушниць по валці, не зважаючи на власну помилку.

Царенко скрикнув і злякано звалився на віз, ховаючись за лантухи. Іванова прохопила хвилинна холоднеча. Він пізнав голос своєї подруги. На лихо кулі засичали гострими осами над головами. Отаман найбільше боявся зустрічного бою, завжди намагався уникнути сутички. Але наступної хвилини він свиснув і подав негайну команду:

— Кольку наперед...

І тоді почав свою стрілянину ручний кулемет „Кольт". Переходячи фронти, чумаки підібрали його і дуже охоче користалися ним в годину небезпеки.

Білий загін розсипався і моментально зник. З чотирьох осіб на полі лишився один важко поранений. А інші подалися назад з доносом, що в п'яти кілометрах од Тіма вони наскочили на червону розвідку.

Схвильований несподіваною втечею Ліпатової, Володимир почав голосно кликати її.

— На чорта вона здалася нам? — загримів над ним голос Царенка, — щоб усе зіпсувала?

— Вона тутешня, з самого Свинця, — тривожно збрехав сліпий поводир. І серце його затьохкало наче соловей. Тримаючись за лантух, він прислухався до того, що робилося навкруги. Позаду бігла Ліпатова, доганяючи чумаків, і кожен її зойк боляче віддавався в його грудях.

— Візьміть мене, — прохала вона, вплітаючи свій верескливий зараз голос у кулеметне стукотіння. Навкруги пахло ранком. Слався холодний туман. А кулемети і гармати ревли.

Нарешті почув сліпець, що його подруга скочила на сусідній віз і голосно подякувала чумакові.

Перед Івановим і чумаками знову простелявся вільний шлях.

Рука Царенка раптом важко лягла на плече Іванова, і жахний крик спекулянта пролунав над вухом:

— Показуй, свинячий хвосте, дорогу. Нам треба тікати...

— Тікати!.. Якнайшвидше! — гукнули на задніх возах, все поливаючи з кольтів ворожу розвідку, що наскочила на валку.

В Іванова аж задзвеніло у вухах. Напружуючи слух востаннє, шукаючи звуків — показників речей, він мав брехати до кінця. І тому твердо простяг руку на північний схід:

— Там он дорога! Там я колись ходив. Простуйте туди...

Але навкруги уже сіріло, і кожний із чумаків бачив, що в тому напрямі, куди показував Іванов, нічого не було. Ранок розвіяв темряву, і сліпий поводир опинився в прикрому становищі.

Царенко, ще вірячи жебракові, звернув на неправильну путь і незабаром побачив, що він їде у глибоку яругу з густою лозою. Обернувшись до діда, він закам'янів від раптової гадки. Наблизивши очі до обличчя Іванова, Семен Герасимович викрив, що у „старого" занадто білі очі, безколірні, що він дивиться

кудись поверх голів і не може зафіксувати зору на певному предметі. Отаман явно бачив сліпоту хитрого діда.

Це його страшенно збентежило. Йому здалося, що він усю ніч їхав неправильно, заїхав зовсім не туди, куди прямував, і потрапив у пастку.

З гарячою лайкою отаман накинувся на Іванова і схопив того за бороду...

Борода відскочила і...

Перед Царенком постало обличчя молодого сліпця, що даної хвилини скривилося ґримасою несподіваного страждання. Ніколи не лаявся Царенко так, як тоді. Прокляття палючим колом оточили голову Володимира.

Чумаки узнали правду і обурилися.

— Скинь гадюку в багно!..

— Батогом його! Батогом!

Але Царенко не хотів зіштовхувати сліпця, не помстившись. Він дав ляпаса і схопив Іванова за комірець важкою рукою. І скинув би моментально, коли б Ліпатова з сусіднього воза не вистрелила в чумацького отамана і не пробила йому капелюха. Капелюх звалився з голови і упав під колеса. Як буйний божевільний Царенко озирнувся назад і вже хотів виймати куцака з-під сіна, коли на Ліпатову наскочив ззаду хазяїн підводи. Фронт уваги розбився на три пункти — на білих, що люто кулеметили в спину, на передній шлях, що таємниче ховався в тумані, іноді змахуючи кривими шаблюками колії, і на двох несподіваних ворогів у самім колі чумаків.

Царенко не зводив очей з Віри, яка рішуче, хутко пристрелила свого хазяїна — лякливого чумака. Отамана взяв в обценьки жах. Раптовість змін на подвійному фронті убила в ньому решту ініціятиви і сміливости. Цим скористався Іванов.

Готовий на все, він витяг на ранкове світло прекрасного револьвера і наставив його в упор на Царенка, з несподіваним наказом:

— Вб'ю, коли ти не повезеш мене до штабу червоних...

Рука сліпця наугад шарпнулася до Царенкової бороди. Пальці вчепилися в неї. Борода не була фалшива, і отаман відчув гострий біль на підборідді. З переляку він хотів покликати хлопців, але кулеметний бій, що хутко запалився в кількох вогневих точках сірого простору, заглушив усі його крики. Одне лишилося йому: гнати коней лише вперед, не зважати, чи встигають задні коні за ним.

Червона розвідка (невеликий кавалерійський загін) наскочила на білих, і тому бій розгорнувся досить широко, охопивши і те нічне вікно, що мало служити Іванову і крамарям доброю лазівкою через фронт.

Валка розсипалася на складові частинки. Три підводи шугнули у яр переховатися від стрілянини. На двох підводах коні були

поранені, а на останній, де гримів задавачний „Колька“, коня було вбито наповал.

Іванов чув важке падіння позаду на дорозі. Гадка, що ніхто не зможе наздогнати Царенка і звільнити його від сліпого полону, надала йому сили. Стискуючи бороду отамана, Володимир тремтів від напруги, і боявся відвести навіть на півсантиметра свого смертельного рятівника від скроні гнівного спекулянта.

Хай Ліпатова відстала від нього. Він певний свого.

Всіма мислями Іванов поринув уперед до штабу, страшенно стурбований. Жахна мета: доставити пакета у вірні руки і зняти з себе нелегку відповідальність за важливе доручення партії. Пакет лежав за пазухою і стрибав у кишені разом з усією підводою, що майже губила свої лантухи. Так хутко мчали коні.

Крученими дорогами кидався Царенко, щоб уникнути куль. Перший летів попереду валки і поволі розгубив усі підводи, що звертали у логовини, ліси, ховаючись від обстрілу двох армій.

Півгодини тривав шалений гін. Царенко аж спітнів. Його кидало в полум'я жаху і сорому. Він не смів навіть оглянутися на озвірілого одчайдушного сліпця, що діяв наодчай...

Тепла надія зародилася в Іванова, коли він ясно помітив, що стрілянина залишалася за спиною і почала стихати. І тепер відчув, що позбивав собі ноги, стоячи на колінцях на трясучому возі.

— Тільки до штабу!

Аж поки сам комісар не скаже, що навколо червоноармійці. Вези...

Щоб заохотити бороданя, який страждав від тиску молодої руки, Іванов вистрелив йому над вухом і дав понюхати, чим пахне глибока трубка револьверного канала...

Дикі коні їхали вже без дороги і нарешті наїхали на якесь село. Воно зависочило спокійними деревами попереду запареного візника. Грудки вогкої ріллі поприставали до коліс, затримували швидкість руху. Коні мчали б далі, коли б із-за кущів не вилізло два військові і не наказали спинитися.

Радість спалахнула гарячою загравою у Іванова, і він нетерпляче запитав:

— Якого ви табору? Червоні чи білі?

Але військовий рішуче розчарував хлопця своєю відповіддю:

— Ось приведемо до штабу, там впізнаєш.

Голова сліпця пішла обертом. Йому здалося, що крамар обдурив його, навмисно завіз з надзвичайно цінним матеріялом до білого штабу. І хіба це не так? Вартовий ухиляється від відповіді і натякає на тортури. Мабуть вони звернули назад, бо коли їдеш, то здається, що їдеш у протилежний бік. Невже ж бісів куркуль затяг його в пазурі контррозвідки?

Дивне явище бачили командири того штабу, куди вартові привели якогось дебелого бородяня і сліпого юнака, що замазаний, як артист сільтеатру у ґрим і паклю робленої сивини, по-хижацькому тримав за підборіддя Царенка і приказував:

— Зараз тобі тут каюк! Якщо ми у білих, я застрелю...

Спотикаючись, сліпець зайшов до штабу з своїм полоненим. І тільки тут почув, що підвода наїхала на аванґард Червоної Армії, яка відпочивала перед ранковим боєм у цьому селі. Рожева тінь радости промайнула обличчям Володимира. Все ще не випускаючи Царенкової бороди, він недовірливо спитав:

— Виходить, ви — червоний штаб? Ви — комісар?

Довго ще не вірив Іванов словесним запевненням присутніх, аж поки камісар не зрівнявся з ним і не поклав його руку собі на плече:

— У мене погонів нема! Я — комуніст!

Лише остаточно перевіривши, що він у Червоному штабі, Іванов розпоров свою пазуху і тверезо, без п'яної радости, витяг звідти зведення Харківського ревкому за останні часи.

Зраділий комісар запросив сліпого сідати, сам приніс йому чаю і почав розпитувати про героїчний перехід останньої ночі. Але Володимир не міг розповідати, так втомився за ранкові години смертельної гонитви під кулями, без доріг, без зору — в оточенні завивальних звуків смерти, що косили поруч і людей і коней.

А Царенко похнюплений стояв у кутку і розтирав свою бідолашну бороду, що сталася в пригоді одчайдушним рукам молодого комуніста. Його сум виріс в одчай, коли комісар, дізнавшись про мету глибокого чумацького рейду, наказав конфіскувати борошно, сукно й інший крам на користь голодної, обдертої армії соціялізму.

Почувши про це, Іванов засміявся і попросив подарувати йому на спомин про зустріч у штабі маленький кульочок (фунтів з п'ять) цукру.

— Я дуже люблю пити солодкий чай!

Так сліпий поводир прислужився революції, і зараз згадка про далекий вчинок хвилювала сліпого комуніста і концентрувала його гнів на постаті клясового ворога в особі отамана чумаків.

Іванов з приємністю згадував наступну зустріч з Ліпатовою, що, утікши від контррозвідки, наздогнала його возом теж повним всілякого добра.

Він докладно зупинився на спогаді, щоб краще зафіксувати старий образ Царенка, що зливався з сьогоднішнім розшифрованим портретом.

ОЛЕКСА ГУРЕЇВ

Р У Д А

Довге бездоння —
Шахта глибока.
Кліть вибиває
Раз...
Два...
Штреки,
Забої, не бачачи спокою,
Кидають,
Котять
Слова.

... Он перфоратор
В руках напружених
Ріже забурником синю руду...
Тисне свердлій
Долонями дужими,
Кров перегукує:
Тисни! Будуй!"

Темна пилюга засліплює очі,
Руки дрижать,
І болить голова.
А перфоратор
Змаганням клекоче,
З ним і свердлій
не стає,
не вгава.

Вчора бриґадою змагання склали.
Сьогодні ж віддать бойовий почин.
Ні! —
Перемога, неначе кресало
іскрами кидає, міць.
Хутчій!..

Вчора бриґадою на зборах разом:
За
віддану працю рудяній борні!
Сьогодні ж
Зганьбити
Самонаказа? —
Ні!
Ні!!

Й далі хвилини в залізному клекоті.
(Бій — звеселяє добу).
— Що, перегнали?
Уже далеко ті?
Нам!
перемогу здобуть.

Ширша,
Росте
Соцзмагання коло.
Каже змаганням:
„Дай!“
Відповідь —
Людини й машини голос:
— Буде
у нас
РУДА!

м. Кривий Ріг.

Л. АВЕРБАХ

БОЙОВІ ЗАВДАННЯ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ СРСР

Закінчення [1]

Великоруський шовінізм в галузі музики дуже часто приховується за своєрідним „національним“ одягом. Візьміть більшу частину так званих пісень Кінто, пісень типу Ала-верди або „Гуліндджана“, так званих єврейських (одеських) пісень і так званих малоросійських.

Всі ці пісні не що інше, як пародія на національну музику, одверте глузування з неї, як неприхований вияв великодержавництва.

Одною з форм вияву такого великодержавництва є, наприклад, робота над так званим використанням східніх мотивів групи композиторів передреволюційного та навіть революційного періоду. Такі композитори, як Рахманінов, Василенко, Іполітов-Іванов, як Глієр, до східньої музики підходять, як до якоїсь екзотики, навмисне і підкреслено русифікуючи її, знищуючи її особливості, викривлюючи її в цілому.

Особливо погано стоїть справа з музикальною освітою по тих союзних республіках, де раніш були російські консерваторії, як, напр., у Тифлісі. Здебільшого вони не тільки були раніш, а й тепер лишилися центром російського шовінізму.

[1] Див. „Гарт“ № 7/8 ц. р.

В галузі тубілізації держапаратів союзних республік, в галузі створення національно-пролетарських кадрів ми досягли величезних успіхів.

При чому наш рух вперед йде темпами, що дедалі зростають. Однак, всього зробленого далеко не досить. Роботу треба не тільки посувати вперед, а й всіляко посилювати, враховуючи, що спроби затримати темпи тубілізації, які взяла партія, очевидно йдуть з оточення російських великодержавників і тих соціяльних шарів, що стоять за ними.

Я, товариші, вважав за потрібне навести ряд прикладів, що ілюструють потребу не тільки не знімати, ба навіть посилювати боротьбу з головною небезпекою в галузі національної політики — з небезпекою великодержавницького російського шовінізму.

Я вважав це за потрібне зробити зокрема й тому, що у нас є спроби знімати питання про великоруський шовінізм, як про головну небезпеку. При чому ці спроби не завжди одверто можна викрити, деякі з них дуже хитро завуальовані.

Таку відносно хитру теорію створив, наприклад, П. Іонов. Цьому товаришеві не щастить в галузі розроблення культурних питань. Свого часу він був у Бухарінській школі, заперечував клясовість культури, пропаґував теорію культури суспільно-економічних формацій, із 120% відданністю Бухаріну галасував про завмирання клясової боротьби і т. інш. і т. д. Свого часу ми, напостівці, його побили. Але ця наука, очевидно, не далася йому в знаки і підчас обміркування національної проблеми в умовах реконструктивного періоду Іонов заявив таке: „Якщо „лівий“ ухил здебільшого являє не що інше, як приховання за „лівою“ фразою великодержавництва, то правий ухил є збочення до одвертого очевидного націоналізму. Для „лівих“ нація й національна культура — це минуле й віджите. Для правих нація й національна культура — це, навпаки, остання й вища істина“. („Заря Востока“ 14/XII-1928 р.)

Мовляв, ухил до місцевого шовінізму — це правий ухил, а ухил до великодержавницького шовінізму — це лівий ухил, а який ухил головний? — Правий! Значить, головна небезпека не великодержавницький, а місцевий шовінізм. Це наскрізь шахрайське міркування. Тут нема справжнього визначення соціяльної бази того або іншого ухилу, тут безглузда й дитяча гра в такі визначення, — бо саме тут по суті справи якраз іґнорується, недооцінюється, неправильно характеризується ті клясові сили, що можуть стояти і за так званим лівими, і за так званими правим ухилами в галузі національної політики. Іонов, загалом, явно не вміє дати собі раду з змістом терміну „головна небезпека“ — весь час здається, що він міркує аритметично: мовляв, на головну небезпеку — 70% ударів, на „не головну“ — 30%. Це знов таки та сама гра в політику, це невміння орієнтуватися в постанові питання — для всього Союзу в цілому, невміння застосову-

вати цю політику до кожної окремої національної республіки, невміння добирати те, що спрямовання партією основного вогню випливає з аналізи справжнього становища.

А якщо так підійти до питання про ухили, то повнотою потвердиться правильність партійної лінії щодо напрямку основного удару проти великоруського шовінізму, як головної небезпеки — що аж ніяк не означає будь-якого зменшення боротьби проти шовіністів місцевих. Об'єктивно міркування Іонова являє собою спробу пом'якшити боротьбу з російським великодержавництвом і, природно, що така спроба мусить зустрінути рішучу зустріч з боку всієї нашої воаппівської організації і, насамперед, від самих російськмх комуністів. Треба сказати одверто, що на літературній ділянці ідеологічного фронту ми, російські комуністи, працювали над цим досі цілком недостатньо, чим, звичайно, не рідко утрудняли боротьбу наших товаришів в інших республіках проти їхнього місцевого шовінізму.

Місцеві шовінізми, являючись нерідко реакцією на шовінізм великоруський, в умовах клясової боротьби, що зараз точиться, явно викриваються, як одвертий вияв натиску клясового ворога, того клясового ворога, що зокрема й особливо чудово вміє використовувати у своїх інтересах всіляку реакцію на рештки російського великодержавництва. Не випадково, що ухили від генеральної лінії партії в союзних республіках майже завжди сполучаються з ухилами в галузі національної політики.

Кажучи про великоруський шовінізм, ми вже зазначали, що настрої комуніста-великодержавника єднаються з настроями зміновіхівця, ба навіть контрреволюційного еміґранта. Коли мова мовиться при місцеві шовінізми, то тут треба констатувати просте зрощення націоналістичних ухилів в нашій партії з національ-демократичними контрреволюційними організаціями, і далі з національною еміґрацією за кордоном.

На жаль, наша загальна преса, приділяючи певну увагу російській еміґрації, майже цілком не зачіпає еміґрації національної, а тим часом на цю національну еміґрацію імперіялістичні країни покладають великі надії, підготовляючи пляни інтервенції.

Основна нота, що характеризує всю гру національної еміґрації — це нічим неприхований цілком зоологічний націоналізм. Ось, напр. у грузинському еміґрантському журналі „Тетрі Георґі" пишуть про російський народ, російський народ загалом і в цілому! — таке: „Російський народ ніколи не досягне вищої цивілізації, його ідеали далі шлунка не йдуть. Мережковський називає росіян п'яницями, вбивцями і хамами. Подібний народ не може мати будь-якої культурности. В дальших нумерах ми обґрун-

туємо, що російський народ справді цілком позбавлений всякої цивілізації і якщо вищі верстви російського народу і засвоїли щось, то лише з наслідування, шляхом копіювання“.. „Ви—діти та представники тої частини національно-занепалої Грузії, що продавала свою батьківщину за чини та темляки, за еполети пристава чи стражника, або за мислення хуліґанів Плеханова—Чернова—Леніна та за інтереси російських політичних партій“.

Це справді цілком зоологічний націоналізм повнотою оскаженілих людей. Але відомо, що такі міркування аж ніяк не виняток. Можна навести величезне число цілком аналогічних прикладів з журналів не тільки грузинської, а й тюркської, вірменської та інших національних еміґрацій. Наприклад, у татарському журналі „Мілліюл“ пропаґується скромну ідею про потребу утворити велику пантуранську державу, що їй має належати вся Волга, весь Урал і весь Сибір, яка держава бльокуватиметься з одного боку з тюркськими республіками Середньої Азії, а з другого—разом з ними орієнтуватиметься на Туреччину. При чому в цьому журналі друкується не тільки статті на цю тему, ба навіть і вірші.

Щодо цього жадна національна еміґрація не є хоч скількись добродійнішою. Зупинимося лише на міркуваннях досить відомого Ноя Жорданія, який протягом ряду років стояв і тепер стоїть на чолі грузинського меншовізму, викликаючи у декого навіть щось подібне до деякої поваги. Ось, мовляв, подивіться, яка ідейна людина, стільки років провадить ту же таки лінію, яка стійкість і принципіяльне переконання! Однак, недавно стало відомо, що в діяльності цього сивого Ноя Жорданія були такі моменти, які він зовсім не бажав би бачити освітленими у пресі. Я кажу про викриття зв'язку Жорданія з царською охранкою. Лінія цієї поважної людини у факті зв'язку з царською охранкою знайшла своє остаточне ідейне завершення. Цей Жорданія в журналі „Прометей“—об'єднаному органі Закавказької еміґрації—написав статтю під об'єктивно-історичною, такою науково-дослідчою назвою „Сторінка російської історії“. Філософія історії така: От, мовляв, жила-була Московська Русь. Країна ця була невпорядкована, невлаштована, у достатній мірі безладна, і для того, щоб скластися, вона змушена була свого часу покликати варягів. Потім з'явився Петро І, спробував, як аґент-европеєць европеїзувати Петербурґ, Петербурґ протиставлений всій Московській Русі. Дальша дата—Жовтнева революція. Жовтнева революція була повстанням Московської Руси проти Петербурґу. Жовтень, мовляв, це й є не що інше, як реванш старої Московської Руси, як скидання чужорідного для російського народу европеїзму, як перемога тої анархії, до якої, мовляв, в силу своєї природи неминуче тяжить той самий російський народ, характеристику якого в журналі грузинських фашистів ми вже чули.

Жорданія пише: „Друга Росія користається з цього, щоб повстати в Жовтні. Історичний двобій закінчується поразкою Европи зі всією її петербурзькою роботою та відновленням Московської Росії з її політичним та економічним насильством. Російського суспільства, як активної політичної сили, організованої та здатної керувати собою, більше не існує“.

Висновки цілком ясні. На початку історії Московської Руси були варяги, і тепер потрібні варяги для того, щоб в цій країні, просторій, багатій та безладній, створити відповідний европейський режим. Ясно, що ця філософія історії є не що інше, як історія філософії інтервенції, як готування ідеологічного виправдання інтервенції, як одверта пропаґанда потреби інтервенції.

Вся національна еміґрація, в тому числі і грузинський меншовізм, тільки й живуть подачками від військових організацій, що готують інтервенцію. І не випадково, що та частина західньоевропейської капіталістичної преси, яка є аґентурою імперіялістичної воєнщини, що готує інтервенцію, приділяє велику увагу національному питанню у нас, в Радянському Союзі, замовчуючи, однак, наші величезні успіхи та величезні досягнення в цій ґалузі і роздмухуючи найменші хиби або огріхи в тій чи іншій союзній республіці.

Зміновіхівство було не тільки російським явищем — зміновіхівство у своєрідній формі мало місце майже в усіх республіках Радянського Союзу. При чому по тих республіках, що їх раніше в тій чи іншій мірі гнобив царат, там зміновіхівство мало одверто-націоналістичний характер, гадаючи, що можна буде використати радянську владу в даній республіці для буржуазного національно-демократичного розвитку даної нації.

Так само, як проф. Устрялов розраховував на те, що, кажучи про інтернаціоналізм, більшовізм виконає функцію збирання та збереження єдиної й неподільної Росії, так і українські, білоруські та інші Устрялови ставили ставку на поступове переродження радянської влади, на повільний, але вірний відступ від політики національного зближення, на неухильне розширення державного значіння націоналістичної інтеліґенції. І так само, як розгортання соціялістичного будівництва в нашій країні, політики викорінення капіталізму та ліквідації куркульства, як кляси, штовхнуло не тільки промпартію, а й меншовиків на шлях одвертого підготування інтервенції, так і національне зміновіхівство хутко пройшло шлях від націонал-демократизму до явного націонал-фашизму і дедалі одвертого прислужування інтересам підготування інтервенції проти Радянського Союзу, до дедалі більшого викривання буржуазно-куркульської суті своєї соціяльної програми.

Не дурно за останній час ми викрили таку організацію, як СВУ на Україні, як угруповання ряду колишніх білоруських

міністрів, як султан-галієвщина в Татарії та інші подібного типу угруповання майже по всіх союзних республіках. Треба відзначити, що майже скрізь ці контрреволюційні націоналістичні угруповання мали свою аґентуру в лавах нашої партії, а султан-галієвщина, наприклад, майже цілком складалася з комуністів.

Різні республіки, різна обстанова, своєрідні історичні шляхи розвитку — і майже скрізь ті ж таки ідеї, ті ж таки настановлення, та ж таки політика. Соціологічна закономірність виявляється з виключною владністю і просто навіть надмірною послідовністю!

Візьміть ви ідеологію всіх оцих національно-демократичних угруповань і організації. Їх усіх об'єднує боротьба за буржуазний шлях розвитку своєї нації, зокрема, під прихованням заперечення клясового розшарування, мовляв, наш народ єдиний, наш народ являє щось ціле, наш народ не знає жадної клясової боротьби, мовляв, наша національна самобутність в тому й полягає, що ми не пристосовані до жадного соціялізму.

От, порівняно не так давно, на одних дуже відповідальних зборах Грузії письменник Гамсакурдія заявив таке: „Де в нас буржуазія? Ми мали всього півтора спекулянта і буржуа, ви одібрали їх майно, деякі будинки повернули на палаци робітників, частина з них еміґрувала, інші вмерли. Питаємо, кого ж ми обороняємо і в чому виявляється наша оборона?“ Тут цікаво не тільки те, що людина заперечує наявність серйозного клясового розшарування в наслідок всієї минулої грузинської історії. Цікаве й те, що він звідси пробує зробити висновки стосовно до літератури. Мовляв, буржуазії у нас не було, а якщо й була, то зовсім незначна, і ви її ліквідували. Звідки ж буржуазний вплив у літературі, звідки ж можуть бути буржуазні письменники? Буржуазних письменників нема, всі ми просто грузинські письменики!

Не маю сумніву в тому, що майже в кожній союзній республіці легко знайти такого Гамсакурдія, при чому його виступи будуть так само затерті, набридлі та одноманітні, як промови цього Гамсакурдія грузинського.

Або візьміть, наприклад, книжку якогось Ганшина, якщо не помиляюсь, члена партії, зв'язаного з султан-галієвщиною, під назвою „Дні революції“, книжку, видану до 10-тиріччя Жовтневої революції, де Ганшин пише про клясове розшарування в колишній Уфімській губернії. Що виходить у Ганшина? Все загалом татаро-башкирське селянство є бідняки та середняки, а куркульня складається з німців, латишів, українців та росіян. Та ж таки ідейка — ми єдина нація, у нас нема клясового розшарування, а якщо були якісь там буржуа та куркулі, то це з інших націй, які пробували над нами панувати.

Хіба не такий само характер мають усі побудовання українського академіка Єфремова?

Хіба не те саме проповідували білоруські націонал-демократи, затшковуючи клясову суть білоруського історичного процесу, ідеалізуючи білоруський февдалізм, видаючи дрібнобуржуазні ідеали торговця та куркуля за самобутність булоруського народу.

Зі всім тим у всіх націонал-демократичних угрупованнях нерозривно зв'язана ідея про месіянство своєї нації і, далі, перебільшення її самобутности. Візьміть, наприклад, міркування всіх вірменських націоналістів, що пробують видавати вірменську націю за єдиного виразника західньої цивілізації на Сході. за месію, що вказує шлях всім народам Сходу. А хіба невідомо, яке місце ідея месіянства української нації посідала у всіх побудованнях теоретиків та практиків СВУ? Хіба невідомо, що настрої українського месіянізму з особливою яскравістю виявилися зокрема і в міркуваннях Хвильового, про що ми говоритимемо докладніше далі, і в якого ця націоналістична теорія месіянства приховувалася за комуністичною фразеологією?

Всі ці ідеологічні цяцьки про самобутність та месіянство служили тільки підготовуванню та виправданню справи орієнтації на капіталістичні країни. Хіба невідомо, наскільки СВУ орієнтувалась на найгірші імперіялістичні елементи в Польщі? Хіба білоруські націонал-демократи хоч наскільки відставали в цьому від СВУ? Їх досвід, досвід білоруських націонал-демократів з цього погляду особливий цікавий. От уже начебто закінчені білоруські патріоти. От вже начебто люди, що для них національне стоїть над усе. От уже начебто люди, що ладні перегризти горло кожному, хто спробує зробити замах на самостійність Білорусії. А насправді — вірні слуги Пілсудського. Пригадайте, як оспівували вони його, коли польська армія захопила Менськ! Пригадайте всю справу цієї мізерної групки Ластовського, Чаржинського, Некрашевича, Лесіка та інш. Аджеж вся їх повідінка, найменші звиви їх тактики, перші-ліпші відтінки в їх формулюваннях — всі вони визначалися ходою та інтересами військової кліки Польщі, що бажає бути найважливішим знаряддям імперіялістичної інтервенції проти країни будованого соціялізму.

Ця орієнтація на капіталістичні країни надзвичайно чітко виявилась і в галузі культурної роботи, над якою всі національно-демократичні угруповання особливо працювали.

Візьміть наприклад, знов таки роботу білоруських націонал-демократів в галузі мови. Хіба не визнали Лесік та Чаржинський, що підчас академічної праці над білоруською мовою вони ставили собі одне завдання—боротьбу з русицизмами, всі-

ляку підтримку та заохочення польонізмів, тобто мовляв, білоруській культурі страшна Москва, а не Польща. При чому в діяльності цих білоруських націонал-демократів можна знайти приклади того, як нівечили білоруську мову, щоб забезпечити більший вплив мови польської. І тут розшифровувався реальний сенс поширеної в ряді республік теорії боротьби двох культур— культури російської та культури місцевої,—як намагалися формулювати націонал-демократи, а насправді, культури пролетарської і культури не національної, а націоналістичної, тобто буржуазної. Тут і розшифровувався реальний сеанс цієї теорії, як обґрунтовання і ствердження орієнтації на сусідні капіталістичні країни, в противагу Союзові та дальшому зближенню трудящих усіх народів.

У питаннях національної культури у всіх націонал-демократичних, як їх прийнято звати, а по суті справи здебільшого саме націонал-фашистських угруповань та течій так само була одна спільна лінія — це лінія боротьби за буржуазно-націоналістичний розвиток національної культури. Ідеалізація свого минулого, романтичне створення золотого віку своєї нації, штучна фабрикація національних героїв та створення їх культу, повернення самобутности на повну відокремленість та особливість даного народу,—все це в рівній мірі характеристичне і для українських, і для білоруських, і для грузинських, і для вірменських і для тюркських націоналістів. Одна ця однотипність їх теорій — величезне викриття перебільшення ними своєї національної самобутности!

А ось дальша ланка, що зв'язує всі їхні теорії. Це — заперечення значення Жовтневої революції для розвитку національної культури та спроби встановити наступництво нашої роботи, роботи пролетарської революції, з націонал-демократичними течіями до революції. Візьміть Узбекістан. Хіба не відомі численні спроби вивести нашу роботу в справі створення узбекської пролетарської культури, всю національно-культурну роботу радянської влади в Узбекістані не з Жовтневої революції, не з міжнародного досвіду всієї робітничої кляси, не з інтернаціональних ідей більшовізму, не з, кажучи словами Леніна, елементів культури демократичної у противагу культурі буржуазній, що панувала раніш, але з джададизму — з цієї течії буржуазно-ліберальної узбекської інтеліґенції. Про це саме каже й білоруський досвід. Хіба не намагалися білоруські націонал-демократи встановити безпосереднє наступництво всієї нашої роботи з „нашенивством", з цією течією куркульської буржуазної інтеліґенції. Жовтнева революція, таким чином, повертається у них не на вихідний пункт вільного розвитку даного народу, не на первісну точку боротьби за перемогу в її національно-культурному розвитку пролетарської культури, але на один

з епізодів, більш чи менш важливих, але у всякому разі не визначального значення.

Ці 100%-ні патріоти вже досить викриті. Їх викрито, поперше, як аґентів імперіялізму, як прихильників ліквідації вільного існування своєї країни, як пропаґандистів відходу від СРСР для переходу в кабалу до чужих, але до капіталістів, — перша-ліпша форма національного гноблення свого народу, аби була тільки надія на можливість капіталістичного розвитку та владу буржуазії! Їх викрито, подруге, як людей, що завжди і коли завгодно ладні на перші-ліпші бльоки з російськими чорносотенцями, з російськими великодержавниками, з російськими шовіністами, аби тільки можна було б в цьому обстояти буржуазний шлях розвитку, проти шляху соціялістичного.

Хіба не відомо, як поводився Єфремов на виборах до Української Академії Наук? Який, мовляв, незаплямований та войовничий патріот! А хіба не бльокувався він з усіма російськими чорносотенцями, щоб провалити українських вчених-комуністів на виборах до Академії? Хіба не відомі бльоки білоруських націонал-демократів з кондратьєвцями та промпартією, які аж ніяк не схильні ґарантувати будь-який вільний розвиток самостійній Білорусії надалі? Хіба не відомо, що український фашистський поет Маланюк написав захоплену поему про Гумільова — найвидатнішого і великого представника імперіялістичних прагнень російської буржуазії в галузі поезії? Хіба не відомо, що його поему видруковано в журналі за редаґуванням основного ідеолога українського націонал-фашизму Донцова?

Інтереси клясової боротьби підкоряють собі все. Захоплена патяканина про месіянство даної нації та всі інші націоналістичні дурниці відкидаються, як тільки починається мова про реально-життьові інтереси буржуазно-куркульських елементів. Інтереси боротьби проти пролетарської революції визначають у націонал-демократів все. Самобутність бcorrect бороniться й обґрунтовується тільки так і в такій мірі, в якій її можна повернути проти соціялістичного будівництва. Так і виходить, що всі ці начебто борці за незалежність своїх народів насправді виявляються одвертими зрадниками справи вільного розвитку своїх народів, скільки лише пролетарська революція може ґарантувати і вже ґарантувала справжню незалежність для всіх раніш гноблених народів та країн. Так, всі ці націонал-демократичні начебто патріоти виступають, як одверті зрадники вільного розвитку своїх народів, борючися за скинення радянської влади і за перемогу імперіялістичної інтервенції. Так, знову і знову демонструється, що в умовах імперіялізму лише пролетарська революція може розв'язати національне питання.

Ясно тому, що нема чого дивуватися, коли виясняється, що всі ці націонал-демократичні угруповання якнайщільніше зв'язані з націоналістичною еміґрацією, дуже часто працюючи за її безпосередніми директивами. Тут, звичайно, дивуватися нема чого. Цікавіше те, що всі ці угруповання та організації зросталися або пробували зростатися з націоналістичними ухилами серед тих чи інших радянських чи партійних робітників. При чому є численні випадки, які свідчать не тільки про своєрідні політичні бльоки та ідейне зближення націоналістичних ухилів в наших лавах з націонал-демократичними, тобто по суті справи, націонал-фашистськими організаціями, а й випадки проходження в наші лави одвертої аґентури цього націонал-фашизму. Хіба не відома роля Ігнатовського в Білорусі, Ігнатовського, який по суті справи просто договорився з своїми націонал-демократичними друзями, що, мовляв, ви підете в еміґрацію, а я буду робити нашу спільну справу тут, пролізши до компартії? Хіба не відомі випадки, такого саме поділу праці між націоналістами в момент установлення диктатури пролетаріяту в тих чи інших республіках або народах?

Тов. Наумов, доповідаючи про султан-галієвщину в Комакадемії, навів факт, що недавно виявився, розмови Султан-Галієва з тюркським буржуазним націоналістом Валідовим, що зараз перебуває на еміґрації. Виявилося, що Валідов просто говорив Султан-Галієву, коли той звернувся до нього по директиви щодо своєї дальшої поведінки, що, мовляв, ти, Галієв, трохи поквапився з переходом до більшовиків, що не все ще було втрачено, що йти на такий перехід можна й треба тільки уже в останній момент. Султан-Галієв — це одверта аґентура клясового ворога — є й такі!

Але є й люди суб'єктивно непогані, люди, що аж ніяк не є одвертою аґентурою клясових ворогів, люди, що бажають бути комуністами, але об'єктивно, на ділі, єднаються з націоналістичними контрреволюційними елементами. З цього погляду не можна знайти кращого прикладу, як історія Хвильового на Україні. Чи варто нагадувати про теорію Хвильового?.. (голоси: варто, просимо).

Я зупинюсь тільки на деяких моментах. „Дайош Европу, геть від Москви" — таке його центральне настановлення. Хвильовий питає себе: Ось наша українська література починає йти власним шляхом розвитку, на яку ж із світових літератур вона має взяти курс? — І Хвильовий відповідає: — У всякому разі не на російську. Це рішуче й без всякних застережень. Не треба плутати нашого політичного союзу з літературою. Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якомога швидше тікати... ідеї пролетаріяту нам і без московського мистецтва відомі. Навпаки, ці ідеї ми, як представники молодої нації, скоріш відчуємо, скоріш виллемо у відповідні образи.

Делеґація ВУСПП і Молодняка на Пленумі ВОАПП. Сидять (ліворуч): В. Кузьміч, П. Усенко, Х. Гільдін, І. Микитенко. Л. Авербах, Г. Овчаров, І. Кириленко, Б Коваленко. Стоять (ліворуч): С. Крижанівський, І. Фефер, І. Гончаренко, В. Коряк, А. Клоччя, В. Сухино-Хоменко, С. Щупак, М. Терещенко, Пронь, Мускін, Ю. Зоря, Семенов, Я. Городской, П. Безпощадний.

Наша орієнтація — на західньоевропейське мистецтво, на його стиль, на його прийоми.

Тут насамперед впадає в око вимога не мішати політичного союзу з літературою. Що це, вульґарне бажання відривати культуру від політики? Є й це. І це зв'язано, звичайно, з перебільшенням самобутности українського народу та з ідеєю його месіянства, що цілком промацується в міркуваннях про те, що, мовляв, Україна, як молода нація, швидше відчує і глибше виявить ідеї пролетаріяту, ніж московське мистецтво. Нема рації критикувати постанову питання про московське мистецтво і про західньоевропейське мистецтво загалом, — без клясової характеристики, без визначення етапів їх розвитку, без уміння критично відбирати одне та відкидати друге. Але по суті справи в цих міркуваннях Хвильового криється і найбільше невір'я в можливість розвитку української літератури — начебто дана література розвивається шляхом орієнтації на якусь іншу літературу, начебто ця орієнтація вирішує все, начебто суть справи не в соціяльному оточенні, що формує цю літературу, і не в її ідейних настановленнях, але в орієнтації на Москву або Західню Европу. Сам Хвильовий заявив: „Ви питаєте — яка Европа? Беріть яку хочете: минулу — сучасну, буржуазну — пролетарську, вічну мінливу". Цим міркуванням Хвильовий додатково роз'яснив клясовий сеанс протиставлення Москви та західньоевропейського керівництва. І що більше Хвильовий говорив про будь-яку Европу, то більше виявлялося його прагнення орієнтуватись на культуру буржуазну проти культури пролетарської.

Цікаво, що орієнтація на Европу химерно сполучувалася й перепліталася в Хвильового з надзвичайно песимістичною оцінкою всього Заходу та з претенсійним і малописьменним вченням про азіятський ренесанс. Хвильовий писав: „Західня суспільність природно йде до стану духовної імпотенції. Творчу енерґію вичерпано „її тільки вистачило на два періоди. Збіжить багато віків, коли Европа знову почне блискучу історію".

„Велика істина землі: сонце підводиться на сході" — патетично деклямував Хвильовий, демонструючи невміння подолати найелементарніші буржуазні концепції — Заходу та Сходу, як таких, Заходу та Сходу, що протиставлені один одному. Але Хвильовий не просто протиставляв Схід Заходові. Ні, Заходові, що гине, Хвильовий протиставляв месіянську ролю України: „При чому ж тут Україна? А при тому, що азіятське відродження тісно зв'язане з більшовізмом і при тому, що духовна культура більшовізму може яскраво виявитися тільки у молодих радянських республіках... і, в першу чергу, під блакитним небом південносхідньої республіки комун, яка завжди була ареною горожанських сутичок і яка виховала в своїх буйних степах тип революційного конквістадора".

Сам Хвильовий після певного періоду часу так схарактеризував ідейну суть свого ухилу: „Хвильовізм — це теорія боротьби проти КП(б)У, яка (теорія) створена під натиском ідеології українського войовничого фашизму, під натиском ідеології тої урбанізованої української буржуазії, що мріє створити з України велику імперіялістичну державу".

Це сказано в основному правильно, хоч в цьому формулюванні і випав український куркуль, що мав дуже істотне відношення до оформлення того націоналістичного ухилу, який був в КП(б)У в формі „хвильовізму", або в формі „шумськізму". Але не зважаючи, що навіть тов. Хвильовий сам уже піддав різкій публіцистичній критиці свої минулі помилки, ми мало зробили для того, щоб досвід боротьби з хвильовізмом зробити здобутком нашого всесоюзного пролетарського літературного руху.

Візьміть статті та виступи Донцова, порівняйте їх із статтями та виступами Хвильового — дуже часто ви не знайдете ріжниці. Стик між націоналістичним ухилом і націоналістичною контрреволюцією наявний, та інакше й не може бути — це закладено в обстанові загостреної клясової боротьби.

В таких випадках мало простого протиставлення націоналізмові інтернаціоналізму. Ні, треба обов'язково викривати клясовий зміст того чи іншого націоналістичного ухилу, ставлячи ленінське питання — „куі продест" — кому вигідно. При цьому від нас вимагається і величезної обережности, і величезної ідейної непримиренности, що одне одному аж ніяк не суперечить. При кожному вияві націоналістичних ухилів або націоналістичних настроїв, ми повинні виявити й показати не тільки куди ростуть ці ухили й настрої, але й звідки вони ростуть, але й чим вони живляться, чи не тисне десь щось у нас самих, відрізняючи буржуазну фронду проти пролетарської диктатури та бунтівливу аґентуру клясових ворогів від товаришів, що помиляються, але може виявляють реакцію на ті або інші неподолані впливи російського великодержавництва. Виправдувати націоналістичні помилки і такого погодження нема ніякої потреби, — витриманий більшовик зможе по-більшовицькому, по-інтернаціоналістському, по-пролетарському реаґувати на вияви російського великодержавництва. Але й мова не йде про якесь виправлення таких помилок. Мова мовиться про найнепримиреннішу боротьбу з ними, неодмінно зв'язану з відвоюванням на наш бік всіх тих, що вагаються, що можуть принести користь справі соціялістичного будівництва.

В галузі національної культури особливо виявляються націоналістичні впливи. Саме тут клясовий ворог намагався не тільки обороняти здо-

буті ним позиції, але навіть наступати, вдаючися до різноманітних форм маскування, мімікрії та маневрування.

Розгорнутий соціялістичний наступ не міг не активізувати нашої роботи у всіх національних республіках і на всьому фронті мистецтва — і літератури, і музики, і театру, і малярства, і навіть архітектури. Підросли вже наші кадри, глибше стали лінії клясового розмежування, серйозніші вимоги, що подаються до мистецтва в умовах розширення та поглиблення культурної революції. Не маю сумніву, що в дискусіях товариші наведуть багато прикладів клясової боротьби, що точиться тут. Наведу лише кілька ілюстрацій.

Візьмімо галузь архітектури. Хіба не відомо, що поданий свого часу архітектором Струковим проєкт Менського вокзалу відхилив Інститут білоруської культури, яким тоді заправляла націонал-демократія, при чому Струкову запропонували розробити нового проєкта в дусі княжих замків Білоруси, які, мовляв, виявляють білоруський національний стиль? Хіба не відомо, що наприклад, в Таджикістані Будинок Дехканина побудовано, як похмуру будівлю февдальної епохи, що складається з плутаного сполучення низки споруд, з глухими стінами, з невеличкими довгастими вікнами в одній частині, або з великими церковного типу вікнами в інших частинах? Хіба не відомо, наприклад, що міст Беговацької ірриґаційної загати в Середній Азії цілком витримано в стилі февдальної архітектури та рясно прибрано мінаретами та банями? Хіба не відомі з практики і Азербайджану, і Грузії, і Вірменії такі факти, коли за національну архітектуру та за національний архітектурний стиль видається середньовіччя та церковщину? Це окремий приклад, що потверджує абсолютну правильність тої характеристики ухилу до місцевого націоналізму, яку давав тов. Сталін на XVI з'їзді партії:

„В чому полягає суть ухилу до місцевого націоналізму? Суть ухилу до місцевого націоналізму полягає в намаганні відокремитися та замкнутися в рямках своєї національної шкаралущі, в намаганні оборонитися від великоросійського шовінізму шляхом відходу від загального потоку соціялістичного будівництва, в намаганні не бачити того, що зближує та з'єднує трудящі маси національностей СРСР, і бачити лише те, що може відокремити одне від одного.

Ухил до місцевого націоналізму відбиває незадоволення з режиму диктатури пролетаріяту кляс, що відмирають, раніше гноблених націй, їх намагання відокремитися у свою національну державу і встановити там своє клясове панування".

В галузі мистецтва боротьба, що точиться за шляхи розвитку національної культури, за розв'язання питання „хто кого" виявляється в особли-

вою силою саме тому, зокрема, що тут, в галузі мистецтва, мають особливе значення питання національної форми.

Не випадково викриття всіх тих націонал-демократичних організацій, що при них мовилося вище, супроводилося і виявленням їх осередків в галузі літературній. Треба сказати, що не тільки в РСФРР, а й у всіх союзних республіках література загалом є найпередовішим і провідним для всього мистецтва загоном. І саме в галузі мистецтва посамперед викрита діяльність буржуазних націоналістичних елементів.

Коли наші українські товариші — ВУСПП і „Молодняк" — билися з неоклясиками або коли наші білоруські товариші билися з „Узвышша" і „Полымя", або коли наші узбекські товариші билися з групою „Кзил-Калям", то декому здавалося це за літературщину, за сварку течій, що змагаються, а можливо, навіть і за особисті непорозуміння, особисті рахунки — вся та обивательська дурниця, яку в таких випадках говорять люди, що не розуміють або не хочуть розуміти клясової боротьби, що точиться на літературному фронті. А хіба після процесу СВУ не виявилося повнотою, чим була група неоклясиків? Хіба не ясно тепер, що це був літературний осередок СВУ? Хіба можна недооцінювати такої заяви самого Івченка: „Я будував свої твори так, що вони малювали радянське життя з неґативного боку, надавати йому неґативних рис, не органічних, а цілком випадкових. Зображував факти так, що в них затушковувалися основні перспективні лінії радянського будівництва, в одному випадку був ворожий, а в другому — далекий від основних життьових потоків, був одірваний від головної дійової маси, сьогоднішнього активного громадянина".

Хіба не заявив при цьому Івченко, що все це було безпосереднім наслідком оброблення його українськими націонал-фашистами? Хіба не були ці визнання найбільшим тріюмфом для тих наших українських товаришів, які ще до процесу СВУ викривали буржуазний та націоналістичний сенс роману Івченка „Робітні сили"?

Хіба не відомо тепер, після викриття в Білорусії контрреволюційної організації націонал-демократів, що наші білоруські напостівці, що Білоруська асоціяція пролетарських письменників провадила правильну більшовицьку лінію, борючись проти „Узвышша" та „Полымя", маючи за це від декого назву людей нетерпимих, людей, що не бажають спрацюватися з начебто попутниками, людей, що посідають позицію груповщини та неприпустимої відокремлености. А ось що примушений тепер заявити Чаржинський. Я наведу велику цитату без всякого пробачення за її розміри, бо важко знайти яскравіший приклад тих вигострених форм і метод боротьби, які породжує ненависть переможеного клясового ворога.

„Опірними пунктами для контрреволюційної роботи в галузі літератури були „Полымя“ і „Узвышша“. Проте, аджеж, ці організації були гостро ворожі між собою, безперервно боролися одна з одною. Як же вони могли бути факторіями нашої організації? Справа в тім. Спочатку, коли ще не було „Полымя“, провідні кадри білоруських націонал-демократів цілком симпатизували і орієнтувалися на „Узвышша“, обертаючи цю організацію на рупор своїх ідей. Але згодом „Узвышша“ скомпромітувало себе низкою одверто націонал-демократичних виступів перед партійною та радянською громадськістю. І от в зазначених уже вище колах білоруських націонал-демократів повстає ідея утворити нову всебічно „бездоганну“ літературну організацію з міцним партійним ядром. Через таку, що не викликає сумніву у своїй ідеологічній та політичній витриманості, організацію ми сподіваємося певніше і повніше, не викликаючи підозрінь, провадити свою лінію. І ось для цього складається бльок з письменників нашенивців та найвидатніших молодих — і „Полымя“ організовано. Центр уваги з цього моменту ми переносимо з „Узвышша“ на „Полымя“. Останнє починає масковано обстрілювати „Узвышша“, щоб цим остаточно одмежуватися від попсованої репутації останнього. Але для нас і „Полымя“, і „Узвышша“ по суті однаково близькі і рідні. Між окремими членами нашої організації розподіляються ролі. Одні підтримуватимуть „Узвышша“, а другі — „Полымя“.

Повторюю, що, коли „Узвышша“ боролося з „Полымям“, то ця боротьба по суті зводилася до того, хто з них вдаліше реалізує ті ж таки завдання, що виходили із сфери нашого угруповання. Тільки в цьому розумінні можна говорити про антагонізм між цима літературними об'єднаннями“.

Як виглядають на сьогодні, після таких заяв Чаржинського, всі ті, хто дорікав нашим білоруським товаришам зайвою нетерпимістю? Чи не ясно, що саме ці люди викриті, як політично сліпі і, об'єктивно, як примиренці до клясового ворога?

Але, товариші, при цьому треба зазначити, що практика клясового ворога перевищувала сподіванки та характеристики навіть найвитриманіших та войовничих більшовицьких критиків та публіцистів. Таку складну систему одвертої провокації, таку систему заздалегідь накресленої гри в ортодоксію та опозицію важко було передбачати. Тепер цілком ясно, що мали рацію білоруські товариші і журнал „На литературном посту“, коли вони бились проти „Узвышша“ і „Полымя“. (Голос: — А що тут дав Літфронт?). На питанні про Літфронт я зупинюся далі. При чому треба одразу відзначити, що запитання тов. Шушканова цілком влучне, бо Літфронт був надзвичайно показовим угрупованням і в пляні розгляду національного питання.

Може Чаржинський дещо і прибріхує і, звичайно, не всі, хто був в „Узвышша“, або в „Полымя“, свідомо робили націонал-

демократичну справу і були аґентурою білоруської контрреволюційної мерзоти. Може Чаржинський де в чому говорить не тільки про те, що було насправді, а й про те, чого їм — Чаржинським — бажалося б. Але й так, звичайно, в найменшій мірі не можна зменшувати тої школи більшовицької боротьби, яку відбули наші товариші в боротьбі проти „Узвышша“ та „Полымя“.

А візьміть „Джигідян“, або в перекладі російською мовою групу „Большой медведицы“. Не випадково одним з найважливіших моментів ідеології цієї літературної групи була проповідь тверджень про те, що боротьба кляс у татарському селі — це вигадка, про те, що 99% татарської нації — трудящі, і т. інш., і т. д., тобто тверджень, що становлять, так би мовити, загальносоюзну власність усіх націонал-демократичних течій.

А візьміть „Кзил-Калям“ в Узбекістані. Хіба не відомо тепер що це була літературна філія контрреволюційної „Касімовщини“? Хіба не відомо, що в проповіді національної самобутности деякі так звані теоретики цієї групи, як от Іногамов, доходили до заяви про те, що, мовляв, до корану треба ставитися, як до величезної культурної цінности не в пляні історичного інтересу, але, очевидно, в пляні актуально повчальному, або може навіть у зв'язку з питанням про спадковість культурного розвитку.

І „Узвишша“, і „Кзил-Калям“, наприклад, проголошували себе пролетарськими літературними організаціями, так само, як один час російський „Перевал“ проголошував себе організацією робітничо-селянських письменників і так само ледве не представниками пролетарської літератури. Таким чином, і націоналістичні течії в галузі літератури, всі ці націоналістичні літературні організації, що є осередками або філіями контрреволюційних угруповань, всі вони вміли сполучати і роботу леґальну, і роботу нелеґальну, всі вони виробляли складну сітку прийомів такого пристосування до нас, в якому недалекозорі люди бачили їхне наближення до нас, але яке було для них за форму оборони своїх поглядів та пропаґанди буржуазної ідеології. І тут ми так само нерідко спостерігаємо, як націоналістичні ухили в наших організаціях, в асоціяціях пролетарських письменників, зрощувалися з цими націоналістичними літературними об'єднаннями типу „Кзил-Калям“ або „Узвышша“. І тут ми так само маємо факти пролазіння в наші лави людей абсолютно чужих для пролетарської ідеології.

Пригадайте, наприклад, що на першому з'їзді пролетарських письменників до складу правління РАПП обрано якогось Гайнана Хайрі, що його ми вважали за башкирського пролетарського письменника, але який виявився людиною, що її треба гнати — і що хутчіш та рішучіше, то краще й правильніше.

Товариші, клясова боротьба в галузі ідеології відбувається не тільки в формі поширення ворожих ідей та протиставлення

ідеям культури пролетаріяту ідей культури буржуазії. І на ідеологічному фронті ми маємо одверте шкідництво — не в широкому розумінні цього слова, коли під шкідництвом розуміється всяка пропаґанда антимарксистських теорій та поглядів, спрямованих проти будівництва соціялізму в нашій країні. Ні, я кажу про шкідництво в вужчому і певному розумінні цього слова. Варто відзначити, що шкідництво в галузі культури — шкідництво в вузькому і безпосередньому розумінні цього слова — захоплювало саме ті галузі, що являють собою матеріяльну базу культурної революції. Пошта і телеграф, поширення книжки, кіно, — тут, на цих вузлових ділянках культурного фронту, вже викрито шкідницькі організації.

В кіні, наприклад, протягом ряду років існувала шкідницька організація, представники якої захопили основні оперативні пости Радкіна. Завідатель виробничого відділу був шкідник, завідатель прокату — був шкідник, завідатель технічно-економічно-плянового відділу — був шкідник, завідатель експортно-імпортного відділу—шкідник.

Що це за люди? Ми зараз працюємо над показом героїв праці. Мені здається, що можна й повинно з біографіями кращих ударників соціялістичного будівництва порівняти біографії цих шкідників. От голова шкідницької організації—Алейніков—інженер-технолог, колишній власник та домовласник, з 1915 року співвласник великої кіноорганізації „Русь". От Посельський— син домовласника і сам власник, колишній власник приватного кінопідприємства „Кінолента"; притягався до відповідальности за спекуляцію і засуджений до концтабору на 5 років. Брокман — фалшивий архітектор, жив по фальшивому документу, криючись, що він син купця 2 ґільдії, який мав торгівлю і 7 власних будинків; у старій армії був унтером, на війну закликаний, як прапорщик і, виказуючи політично-неблагонадійних, вислужився до штабс-капітана. В 1918 р. служив у гайдамаків. В 1921 р. залишився в Києві у поляків. В 1926 року заарештований і відбув кару за нехлюйство під час надбудування поверха в будинку Радкіна. Ось Ардатов—той самий, що завідував пляново-технічно-економічним відділом. Дамо слова йому самому: „Починаючи з 1918 р., я систематично обдурював партію і радянську владу, даючи фалшиві відомості про своє минуле (батьки, освіта, місце перебування, перебування на фронтах). Це перекручення дійсности в основному служило мені для підвищення мого значіння і надання ваги моїй особі (наприклад, відомості про те, що розмовляю 5 мовами, скінчив кіношколу в Берліні, технічні школи— в Ленінграді та Києві, брав участь у наступі на південному і східному фронтах, що, безумовно, брехня). Фалшиві відомості дав я і вступаючи до партії, і на ряді допитів ОДПУ. Нині я так заплутався в моїх зізнаннях, так втягнувся в систему брехні, що прошу слідство не вимагати від мене фіксації моєї біографії".

Ця цитата варта художнього твору. Автохарактеристика є одночасно типовим узагальненням. Це обличчя тої мерзоти, якій чимало комуністів довіряли й яка мала величезний вплив на роботу та розвиток нашої кінематографії. Але що робили ці люди? Вони провалювали технічну та сировинну базу, саботуючи будівництво платівочної фабрики та виробництво звукової кіноапаратури в СРСР. Вони навмисно створювали диспропорції в нашому кіновиробництві, поширюючи, наприклад, будівництво кіноательє, створюючи перевиробництво кіноательє, при чому кіноательє надто розкішних і таких, що якби змінилися до них вимоги, то їх найменше можна було б перебудувати. Цікаво, що в Західній Европі кіноательє, наприклад, скажімо, у фірмі Штаакен, утворено у старих анґарах, які на випадок війни негайно будуть знов обернуті на ті ж таки анґари. Ми ж будували ледве не палаци, та ще такі, що в них не можна було провадити виробництва звукових кінофільмів. Ці люди, далі, гальмували розвиток, а по суті справи зривали роботу масової сільської та робітничої кіномережі — і по лінії кадрів, і по лінії прокату, і по лінії постачання. Ці люди підвищували тираж недоброякісної продукції, затримуючи виробництво та прокат актуальних політичних фільмів. Барахло, що зустрічало різку оцінку з боку радянської громадськости, вони друкували у великій кількості примірників, а кращі радянські картини, художньо найцінніші й ідеологічно-корисні друкувалися всього в кількох примірниках. Ці люди на ділі проводили курс на залежність нашої кінематографії від кінематографії буржуазної, курс на безпосереднє підкорення радянського виробництва буржуазним фірмам. Проводячи цю свою лінію, вони укладали договори з гіршими буржуазними фірмами — і договори одверто кабального характеру. Ось що каже сам Алейніков; „Шкідництво в галузі імпортної політики виявилося, з одного боку, в орієнтації на фалшиві шиберські капіталістичні фірми, а з другого — у ворожому ставленні до закордонних пролетарських кіноорганізацій („Вельтфільм“, „Прометеус“, — в Берліні, „Спартакус“ в Парижі, і т. інш.)“ І в іншому місці Алейніков каже ще докладніше:

„Торкаючись шкідницької орієнтації на капіталістичні кіноорганізації, треба зазначити два дуже важливі етапи в історії Радкіна: це, поперше, орієнтація експортних операцій та закордонного радкіновського виробництва на т-во „Деруса“ і одночасно боротьба проти закордонних пролетарських організацій „Межрабпома“ (Вельтфільм). Шкідницькі елементи, в чиїх руках була сконцентрована ця справа, давали керівництву кінематографії, очевидно, фалшиве освітлення перспектив та фактів, домагаючись своєї мети. Закордонні пролетарські організації, зв'язані з Межрабпомом, енерґійно попереджали Радкіно про антирадянське спекулянтське обличчя Скляруа — голови „Де-

русса“, подали матеріяли про його участь в організації вбивства Лібкнехта та Люксембурґ, про фалшивість капіталів] „Дерусса“ і т. інш. Але все це покривалося міркуваннями та фактами, що їх провадили з шкідницькою метою лицарі Скляруа—шкідники. Тепер широко відома злочинна роля в цій справі уповноваженого Радкіна в торгпредстві Царера... Крім економічного провалу „Дерусса“ наслідком „співробітництва“ із Скляруа був політичний протест низки робітничих організацій проти лінії Радкіна. Характеристично, що картини, які випускав Скляруа, робітничі організації бойкотували.

Кінематографія радянської держави, кінематографія країни пролетарської диктатури, кінематографія країни будованого соціялізму через цих людей не тільки не допомагала західньому пролетарському кіну, але працювала з найпоганішими буржуазними кінофірмами, з якимсь Скляруа, причетним до вбивства Р. Люксембурґ і К. Лібкнехта. Створювалось таке становище, що наше французьке повпредство мусило писати до Радкіна, що, мовляв, до вас їдуть товариші з французької пролетарської кіноорганізації, доведіть їм, що ви не контрреволюціонери. І, звичайно, всі ці шкідники іноді й намагалися це довести, використовуючи насамперед тих комуністів, що вміють штемпелювати папірці, але не хочуть добирати суті справи.

Ці шкідники подвійно знущалися з всіляких спроб плянування виробництва, досягаючи дуже істотних успіхів в дезорганізації цього плянування і в компромітуванні його перед всією масою кіноробітників. Важливо відзначити те, що ці люди аж ніяк не хотіли ставити себе у становище спеціялістів, що працюють над вузьким колом питань, технічних радників при комуністах,— ні, всі вони тримали себе таким чином, що завжди і вперто впливали й на ідеологічну лінію Радкіна.

Візьміть, товариші, наші напостівські виступи в питаннях кіна. Візьміть, резолюції наших зборів та пленумів. Візьміть, наприклад, брошуру Кіршона під назвою „На кино-посту“. Можна сказати без перебільшення: майже все те, що зараз виявлено в наслідок викриття цієї шкідницької організації, ми вже говорили раніш, ми вже зазначали, ми висували проти лінії провідних робітників Радкіна. Робота шкідників багато в чому відбувалася так одверто, що часом ми зазначали навіть ті дрібниці, які тепер викрито.

Ну, добре, шкідники робили свою шкідницьку справу. Клясовий ворог—на те й клясовий ворог. А де були й що робили комуністи, відповідальні за роботу Радкіна! Я гадаю, що це одне з найвідповідальніших запитань, коли мова мовиться про викриття шкідницьких організацій в галузі ідеології, де потрібна особлива клясова пильність. Нікому не пощастить заперечити того факту, що провідні робітники Радкіна не тільки не прислухалися до нашої критики, але й приховували шкідників.

Де причини такого явища? Вони полягають, посамперед, в неувазі до техніки і в надмірному довір'ї не тільки до фальшивих спеціялістів, до буржуазних ділків, до моторних молодих людей з американською зовнішністю. Ці причини далі в тому, що чимало комуністів — робітників Радкіна — специфіку буржуазного кіна, специфіку буржуазного кіновиробництва, специфіку капіталістичної кіноіндустрії вважали за специфіку кіна загалом. Ці причини, далі, в тому, що ці люди в Радкіні заразилися тим торговельним, тим комерційним духом, про який говорив Сталін, говорячи про деякі ланки нашої кооперації. Хіба не пригадують товариші того факту, що один з найзначніших робітників Радкіна у відповідь на нашу ідеологічну критику продукції Радкіна заявив, що ідеологія ідеологією, а ми повинні посамперед, думати про гаманець. Хіба не відомо, що деякі керівні робітники Радкіна з дуже солідним, статечним та мудрим виглядом насміхалися з „хлопчачого" запалу напостівців, на ділі проводили не стільки клясову лінію, скільки касову лінію, не розуміючи, що їх практичне настановлення на касову лінію було не що інше, як вияв клясової лінії шкідників.

А хіба ми не знаємо, товариші, який значний розмах роботи шкідницької організації був у Народньому Комісаріяті пошт і телеграфів? Хіба не відомо, що ця шкідницька організація, насамперед, намагалася паралізувати роботу тих ланок Наркомпоштелю, що були зв'язані з просуванням книжки, з поширенням газет — зі всією системою роботи з пресою. Хіба нам не відомо, що ці люди навмисне брали нечувано-мінімалістські темпи розвитку мережі Наркомпоштелю? Хіба не відомо, що вони навмисне добирали кадри сільських листонош із куркульських елементів села? Один з шкідників, Обжерін, змушений був визнати, що: „Другим шкідницьким заходом, що так само мав на меті передати сільський зв'язок в руки куркулів, був обіжник від 6 квітня 1923 р., де з усіх способів возіння пошти по трактах радилося, як найдешевший і ґарантований, підрядний спосіб возіння пошти приватними підприємцями за договорами. Щоб ці заходи легше було провадити, наша контрреволюційна шкідницька група виробила такі кондиції для перевозки пошти підрядниками, що їх могли виконати тільки куркулі. Кондиції вимагали: у ст. 2 мати у підрядника робітників для перевантаження пошти, достатню кількість возів, коней, і т. інш., у ст. 12—внести грошеву запоруку $^1/_{10}$ договорної плати, і т. інш. Всі ці вимоги був у силі виконати тільки куркуль. Так само в уставі про поштові аґентства передбачалося, що аґент мусить дати приміщення для провадження поштових операцій та засоби для приставки пошти до найближчого поштового підприємства. Для мене та інших членів нашої контрреволюційної групи було очевидно, що ці вимоги для бідняка не підсилу і вони провадилися нами, щоб усунути бідняків від роботи в галузі зв'язку".

А шкідницька організація в поширенні книжки на Україні. Біографію цих людей так само варто булоб навести. Це ті майже без винятку колишні петлюрівці, які ще за Петлюри працювали в Книгоспілці, а за наших часів захопили найважливіші посади в радянському книгопоширенні. Вони провадили роботу, де в чому аналогічну до методології шкідників Радкіна. Максимально поширювались книжки найбільше недоброякісні, книжки одверто шкідливі, навіть значна кількість еміґрантських видань. І тоді ж у мінімальній кількості поширювали нашу літературу і, посамперед, літературу, потрібну для масових політичних кампаній. Радянський апарат, радянське книгопоширення, а тим часом шовіністичне еміґрантське барахло на першому місці, і література комуністична—на останньому. При чому ці шкідники мали і свою літературну політику. Ось що заявляє один з обвинувачених в цій справі — Гаврилов: „Виходячи з своїх націоналістичних переконань, я просував через кіоски контрагентства преси із нових художніх творів виключно твори „Пролітфронту“ (колишніх ваплітовців), а з творів вуспівців просував окремі назви і окремих авторів“.

Я мушу сказати, що визнання шкідника є таким документом, за який ми мусимо вітати наших молоднякївців, наших вуспівців, всіх українських напостівців (оплески).

Викриття клясового ворога на ідеологічному фронті, викриття таких форм його боротьби, як шкідництво—є ознакою поглиблення нашої роботи, ознакою стиглости, що зростає, наших кадрів, ознакою успішного наступу пролетарської культури в кожній нації. Поки ми були слабі або слабіші — ми ще не могли досить в цьому розбиратися. Тепер же не тільки успішно вчимося, а й дечого навчилися. Поки ще не мали своїх кадрів, нас могли досить часто обдурювати та ошукувати. Тепер вже виховуються наші кадри — обдурювати важче. Ще напевно обдурюють, але обдурювати стає важче, скільки загострення клясової боротьби в країні неминуче веде не тільки до викриття нами, а іноді навіть до самовикриття шкідницьких елементів.

Ми — Всесоюзне Об'єднання Асоціяцій Пролетарських Письменників — маємо підставу пишатися тою боротьбою, яку провела наша організація в цілому у всі її складові частини проти контрреволюційних націоналістичних організацій, проти всіх і всіляких форм вияву буржуазної ідеології. Я вже згадував вище про боротьбу білоруської асоціяції проти „Узвышша“ та „Полымя“, боротьбу „ВУСПП“ та „Молодняка“, проти групи Івченка, тобто групи так званих неоклясиків, боротьбу РАПП проти старого кінокерівництва, — число таких прикладів можна набагато збільшити.

При цьому, звичайно, не обходилися й ми без помилок — не

рідко навіть великих помилок, — коли, наприклад, критик Доленґо в журналі „ВУСПП“ „Гарт“ виступив на захист згадуваного нами роману Івченка, — помилок в роботі всіх наших організацій і всього ВОАПП в цілому. Можна навести низку прикладів, що свідчать про нашу недостатню клясову пильність, про недостатнє розгортання наступу на супротивника, про невміння добити його. Але, не зважаючи на всі наші численні помилки та хиби, за останні два-три роки пролетарські письменники Радянського Союзу відбули школу громадського політичного навчання, і це одна з дуже важливих причин, які пояснюють те, що ми нині у всіх республиках Радянського Союзу можемо говорити про провідну ролю організації ВОАПП в літературному житті. Радянську літературу нині скрізь уже ведуть і стоять на чолі її пролетарські письменники. Це окремий вияв успіхів пролетарської культурної революції в цілому. Цей окреме свідоцтво того, як розв'язується питання — хто кого. Це окремий приклад перемог соціялізму, і єдність ВОАПП у всіх боях останнього часу є вияв, свідоцтво і приклад зростання інтернаціонального злютування всіх пролетарських загонів національних літератур — і в маштабі всесоюзному, і різних національних літератур в межах тої чи іншої республіканської організації.

Три роки тому ми змінили структуру нашої організації: із Всесоюзної Асоціяції Пролет. Письменників ми перетворилися на Всесоюзне Об'єднання Асоціяцій Пролет. Письменників. Тоді були товариші, які говорили: „Ви відходите від структури єдиної організації, це спричиниться до послаблення інтернаціонального зв'язку пролетарської літератури, до зростання і зміцнення націоналістичних настроїв в окремих ланках ВОАПП. Минуло всього три роки, і ми можемо сказати, що нові організаційні форми нашого руху виправдали себе повнотою, що ми досягли за минулий період часу далеко більшого злютування всіх загонів пролетарської літератури, злютування не на словах, злютування не формального, злютування не парадно-декляративного, а злютування ділового, злютування справді дружнього, злютування справжнього зближення. Сьогодні ВОАПП не просто механічне об'єднання кількох загонів. Ні, сьогодні ВОАПП — єдина бойова і войовнича організація робітничої кляси на літературному фронті (оплески).

Я вважаю, товариші, за потрібне спеціяльно відзначити, що це зближення не семи республіканських організацій, але всіх національних літератур, в тому числі й літератур тих народів, які до Жовтня не мали навіть своєї письменности. Не мали рації ті товариші, що заперечували можливість, наприклад, розвитку польської пролетарської культури у нас, в Радянському Союзі, тоди, доки в Польші не буде влади робітничої кляси. Це непра-

вильна теорія. Не мали рації й ті товариші, що заперечували можливість зростання російської пролетарської культури на Україні, або, скажімо, латиської пролетарської культури в СРСР. Ні, національна політика нашої партії і відповідно до цього політика наших Воаппівських організацій мусить забезпечувати можливість справжнього розвитку першої-ліпшої і кожної національної літератури на території Радянського Союзу. Треба при цьому порядком самокритики сказати одразу, що з роботою серед національних меншостей СРСР в РАПП'і справа стоїть далеко гірше, ніж в деяких інших союзних республіках. В цьому виявляється певна недоцінка з боку низки наших товаришів національного питання, недоцінка, що іноді, на практиці, межує з великодержавницьким шовінізмом.

Ми маємо тепер надзвичайне збільшення уваги до художньої літератури, зростання інтересу до неї, що відбиває посилення її громадського значення. Література справді є у нас сьогодні дуже й дуже великим знаряддям виховання мас. І сьогодні ми почуваємо себе навіть трохи іменинниками, — і саме тому мені особливо хочеться зазначити величезну небезпеку запишатися, дістати запаморочення від успіхів, — адже ж успіхи, що їх не можна заперечувати, тільки підкреслюють недостатність наших досягнень. Ми, товариші, перебуваємо на перших етапах нашої перебудови. І ті успіхи, що їх ми не можемо не констатувати, додатково підкреслюють відставання нашої літератури від завдань, що їх ставлять бурхливі темпи соціялістичного будівництва в країні.

А тимчасом є вже всі об'єктивні передумови для того, щоб в найкоротший строк досягнути творчої гегемонії пролетарської літератури. Питання боротьби з відставанням і досягнення гегемонії нерозривно зв'язані одне з одним. Ліквідація відставання мислиться нами не як ліквідація мистецтва та заміна його другорядною продукцією, що хутко виробляється, але хутко й псується. Подолання відставання для нас нерозривно зв'язане з боротьбою за таке мистецтво, що, за словами Леніна, було б кроком вперед у художньому розвитку людства. І ми знаємо, що, висуваючи гасло великого мистецтва більшовізму, ми билися за лінію партії, за лінію партії на проведення культурної революції, за лінію партії на критичне засвоєння всього культурного досвіду минулого, за лінію партії на створення нової культури та нового мистецтва робітничої кляси.

Ми живемо в такий час, що йому рівного не було в історії людства. Завдання побудови соціялізму вимагає рішучого підвищення культурного рівня. І, справді, у нас на очах дедалі більше хутко, широко та глибоко йде зріст мільйонів та мільйонів, що будують соціялізм в нашій країні. Чи можемо ми

в такий час і за такої обстанови знижати вимоги до мистецтва? Чи можемо ми в такий час та за такої обстанови зменшувати ті завдання, що стоять перед нашими художниками? Ні, ми можемо й ми повинні щодня збільшувати вимоги, ставлячи перед літературними робітниками пролетаріяту більші завдання, завдання, розміри яких визначає наш великий час.

Мені вже доводилося говорити, що гегемонію пролетарської літератури ми визначаємо аж ніяк не тільки відповідно до її творчого рівня проти творчого рівня літератури попутницької. Яка перевага — бути вищим за якогось Пільняка, цього мізерного спадкоємця буржуазної літератури. І навіть порівнянням не з Пільняком, а з кращими представниками попутництва ми не можемо обмежувати критерія гегемонії. Ми повинні перевищити кращі зразки всієї минулої літератури — і ми певні, що перевищимо їх не тільки тоді, коли вже умре клясове суспільство, але тепер, в нашій великій та важкій боротьбі за соціялізм. Треба зрозуміти, що кадри наших письменників зростатимуть тим швидше і тим краще, чим більше та серйозніше завдання ми будемо перед ними ставити.

Кажучи про те, щоб перевищити кращі зразки минулої літератури, ми в найменшій мірі не розуміли під цим копіювання клясиків. Навпаки, мова мовиться про якісно нову літературу, мова йде про якісно нове мистецтво, мова йде про складову частину якісно нової культури. Наша кляса володіє своїм критерієм художности, — те, що здавалось художнім одним, аж ніяк не обов'язково здається художнім нам. І вже нині, вивчаючи відгуки пролетарських читачів і аналізуючи їх інтереси, ми виявляємо швидке формування нового естетичного смаку, естетичного смаку пролетаріяту. І з цього погляду боротьба за гегемонію і наше обговорення питань творчої методи є одною з форм клясової боротьби на літературному фронті. Це не просто дискусія про техніку літературного писання і про те, якими прийомами відбити наш час. Ні, обмірковуючи питання художньої методи, ми у складній і специфічній формі боремося за якісно зразкове обличчя нашої клясової літератури.

І загалом треба зрозуміти, що темпи наближення до творчої гегемонії є найважливіше питання нашої літературної політики. Ми повинні вміти вести за собою попутника не тільки тому, що ми правильно проводимо партійну лінію в художній літературі, що в наших творах відображаються гасла партії, що ми — більшовицька організація. Ми тоді по-справжньому вестимем за собою попутницьких письменників, коли дамо і даватимемо твори, що очевидно стоять на вищому художньому рівні, ніж твори основних попутницьких письменників. І саме тоді по-справжньому буде підкріплено і закріплено ту провідну літе-

ратурно-політичну ролю пролетарської літератури, яка вже незаперечна й сьогодні.

Декому здається, що обслуговування поточних політичних кампаній, обслуговування дня, так мовити, б'є по боротьбі за художню якість. Це величезний забобон, що відбиває уяву про канони буржуазного мистецтва, як про специфіку мистецтва загалом. Наше мистецтво — і саме мистецтво якісно різне від мистецтва минулих років — зростає тоді, коли маса наших письменників включається в практику соціялістичного будівництва, коли маса наших письменників вчиться на обслуговуванні дня, коли це обслуговування дня розуміється не як творчість за календарними датами, не як вульґарне одописання, що проповідують літфронтівські теоретики, але як потреба бути на рівні величезної практики наших днів, але як вміння усвідомлювати цю практику, але як вміння розбиратися у величезному сплетенні та переплетенні, різних і суперечних тенденцій в нашій дійсності. Ми навчанням у практиці кляси, у практики кляси і для практики кляси можемо дати незмірно багато для теперішнього і суто літературного розвитку, для вірної постави питань художньої методи, для правильного визначення творчих шляхів пролетарської літератури.

Для того, щоб створити таке велике мистецтво більшовізму, нам треба ще більше посилити нашу роботу щодо створення нового типу письменника.

Не тільки обличчя нашого пролетарського письменника, але навіть обличчя попутницького письменника, загалом, вже набагато різко одмінне від типу старого письменника. Наш письменник уже рідко подібний до якогось кудлатого месії, дуже поширеного в минулому, до богемця та надіндивідуаліста. У нас уже очевидно виявились риси нового типу письменника. Але ми ще далеко не закінчили вироблення письменника, що був би не якимось вільним стрілком, але професійним революціонером, що володіє знаряддям художньої літератури. Слова Леніна про професійних революціонерів-більшовиків, про їх характер та про стиль їх діяльности, — мусять бути провідними і для нас, що повинні в галузі літератури боротися за тип письменника, письменника—професійного революціонера робітничої кляси.

Що для цього треба? Насамперед треба, щоб кожен наш письменник по — справжньому включився в практику сьогоднішньої боротьби, в практику культурної революції, в практику соціялістичного будівництва. Смішно і шкідливо було б пробувати точно реґляментувати та заздалегідь визначити всі ті форми, в яких може й повинно відбуватися таке включення письменників у справжню практику.

Друга професія, наприклад, про що в низці республік точилися вже суперечка, безумовно, тільки корисна для дуже великої

кількости наших письменників, — але аж ніяк не обов'язкова. Даремно вважати, що, коли письменник не має другої професії, то, значить, він той самий тип вільного стрілка, проти якого ми мусимо боротися. Питання про другу професію не таке просте. І головне тут полягає в тому, щоби вміти підійти до кожного письменника зокрема, щоб ставити це питання не порядком встановлення абстрактних норм, але цілком конкретно.

Декому здається, що універсальною методою включення письменників в будівництво соціялізму є бриґади. Давайте, мовляв, швидше розподілимо всіх письменників на бриґади, давайте прискоримо темпи роботи цих бриґад, давайте посилимо перекидання письменників з одного заводу на другий. Сьогодні на Балахні, завтра на Путиловському, позавтра — в Кузбасі, і т. д., і т. інш. В таких випадках нерідко не стілько допомагають роботі і самі вчаться, скільки галасують у газетах. У багатьох вся справа саме в цьому: побудуть на заводі днів зо три, потім днів із шість пишуть вірші, а потім тижнів зо три або шість галасують про це у всій пресі. Звичайно, багатьом бриґади чимало допомогли і ще допоможуть надалі. Звичайно, відмовлятися від бриґад немає рації, але треба розрізняти роботу в бриґадах і роботу бриґад від нальотів на підприємства, від великої метушні і малого часу на обмислення, усвідомлення та художнє використання зібраного матеріялу. І мені здається, що деякі письменники бриґадним галасуванням приховують не тільки саморекляму, але й виявляють свою втечу від завдань боротьби за велике мистецтво, за літературу, справді гідну робітничої кляси. Проте, повторюю — бриґади, якщо їх правильно організовувати, можна використати для перебудови старого типу письменника.

Особливо багато характеристичного для нового типу письменника ми знаходимо у призваних до літератури робітників-ударників. Чимало товаришів ставлять питання про перспективи їхньої професіоналізації в літературі. В цій справі особливо шкідлива всіляка поквапність. Ми будуємо соціялізм, який усуне і вже починає усувати протилежність між розумовою та фізичною працею. З погляду історичного завтра питання про професіоналізацію виглядатиме зовсім інакше, ніж воно стоїть сьогодні. До того ж у нас буває так, що беруть доброго токаря по металю і, начебто в інтересах його письменницького зростання, кваплються знімати його з виробництва. Я певен, що здебільшого це робиться цілком даремно і неправильно. (голоси: вірно).

Призов робітників-ударників справді є історичною віхою, що починає новий етап розвитку пролетарської літератури. Але нема жадної рації говорити про значіння призову. Це було б даремною витратою часу. Далеко важливіше зупинитися на питанні про те, як засвоєно цей призов в наших літературних

організаціях, як нелагоджено нашу роботу з призовниками-ударниками. Я гадаю, що у нас ще є дуже багато галасування про значіння призову і не досить практичної діяльности для його закріплення, для його справді практичного використання, для висування з числа призваних тих, що найбільше дають і найбільше обіцяють. Хто, наприклад, з наших кращих письменників повсякденно працює з призваними ударниками? А без такої роботи ми, звичайно, не забезпечимо для них жадного зростання. Ви повинні створити таке становище, за якого покликані до літератури робітники-ударники було б справді забезпечені творчою допомогою з боку всіх наших кращих пролетарських письменників (оплески).

Я гадаю, товариші, що коли б ми трохи звільнилися від тої засідательської метушні, яка дуже часто панує в наших літературних організаціях — а ніде гріха діти, у нас люблять робити політику часом навіть більше, ніж в партійних організаціях, копіюючи їх зовсім не критично, — і коли б ми насамперед ліквідували метушню письменницьких кадрів по всіх засіданнях, то без сумніву ми звільнили б одразу і більше часу для роботи з ударниками. Наші організації повинні переглянути навантаження кожного виявленого пролетарського письменника і якщо хтось після такого перегляду його навантаження та точного визначення організацією кола його обов'язків перед нею не працюватиме з ударниками, то він викриє себе, як людину, органічно чужу принципам та основам нашого Воапівського руху. Нині ми маємо ніяк не нормальне становище, коли наші основні письменники просто таки витрачають багато часу на присутність та виступи на таких зборах, де вони не так уже потрібні. Подивіться на Фадєєва, і на Панфьорова, і на Лібединського, і на Кіршона, і на Іллеша, і на всіх інших, чи не було б правильніше розвантажити їх де в чому, щоб прикріпити до них одного двох ударників? (голос з місця: мало). Можна, звичайно, і двадцять прикріпити, але що з того вийде? Я вважаю, що краще прикріпити двох, а то й одного, щоб бути певним, що письменник передасть ударникові свій творчій досвід і допоможе йому в його літературному розвитку. Я гадаю, що ленінська вимога — краще менше, та краще, — і тут цілком є прийнятною та правильною. В цій справі, товариші, головна небезпека — це літературщина. У нас часто вчать робітників-ударників літератури не на основі боротьби за виконання промфінпляну і, скажімо, не виходячи з їх досвіду, не піднімаючи їх культурно, але починаючи навчання в гуртках з того, що ось, мовляв, РАПП боровся в такими то і тими то, і ще з тими то, і от ще з таки от і такими, що переверзевщина дуже погана, і що Беспалов аж ніяк не кращий, і т. д. і т. інш (сміх). Порядком літературної самоосвіти все це зовсім не зайве, але погано, коли це йде коштом головного, коштом основного, по

суті справи не кличучи людей у літературу на практиці, але відштовхуючи їх від неї.

Естетський підхід може погубити призов ударників. Цікавий в цьому пляні недавно виданий ІЗОГІЗ'ом альбом ударників. В альбомі вміщено багато фотографій, в тому числі і тих ударників, що деяких з них тепер призвано в літературу. І зазначається: це такий от ударник з такого заводу, а це інший ударник з іншого такого заводу. Коштує цей альбом, якщо не помиляюся, 3 крб. 50 коп. Очевидно, що до робітничих мас він не дійде, і гадаю, що не всі зфотографовані в ньому так само згодяться витратити такі гроші на це видання, що пасивно відображує, але нікого не організує і нікого нічого не навчає. Такі видання аж ніяк не свідоцтво боротьби за ударництво, а приклад наскрізь естетського обігрування нечуваного зростання комуністичних форм праці. А тим часом мабуть в ІЗОГІЗ'і хтось думає, що вони виконали „соціяльне замовлення". Ударники? Будь ласка, — ось вам і альбом про ударників... (Кіршон з місця: не вистачає тільки літфронтівських віршів). Це правильно, варто тільки додати масові зразки поетичної продукції за літфронтівськими рецептами і вийде цілком гармонічний і закінчений твір, що не має нічого спільного ні з боротьбою за промфінплян, ні з утворенням великого мистецтва більшовізму.

Така альбомівщина має місце і в роботі з ударниками в галузі художньої літератури. Хіба ми не зустрічаємося тут з сюсюканням, з непристойними підлесливими балачками про те, що ось, мовляв, які ви, призвані ударники, гарні, які ви хороші, тільки про вас ми і мріяли, тільки за вас ми завжди й боролися, і т. д. і т. інш. — балачки, од яких призваним ударникам аж ніяк не легше.

Зрозуміло, що як на ділі — за чи проти призову робітників-ударників той чи інший товариш або та чи інша організація, — сьогодні не можна вже рішати тільки на підставі декляративних заяв на цю тему. Хто скаже сьогодні, що він проти призову? На словах усі за призов. Хто згодиться розписатись, що він опортуніст? На це погоджуються або з глупства, або в наслідок викриття на практиці. І у нас в галузі призову робітників-ударників опортуністична недоцінка цієї справи виявляється переважно не в формі заперечення потреби призову, а в характері, тоні та змісті роботи з призовниками. Саме на тому, як працюють з ударниками, що їм дають та що од них беруть, саме в цьому виявляється вміння по-більшовицькому використати призов, або опортуністично його заперечувати чи затушковувати.

Треба, звичайно, вводити робітників у всі питання нашого літературного життя, нашої літературної політики, наших творчих дискусій. Бо призов робітників-ударників повинен різко

посилити робітниче ядро в пролетарській літературі і на ділі створити провідну ролю робітничого ядра у відношенні до всіх наших письменників.

Робітники-ударники повинні себе почувати в ВОАПП'і не випадковими гістьми, а хазяями, і ми, відряджені партією на роботу в галузі літератури, повинні говорити з цими ударниками не мовою сюсюкання, а як з бойовими товаришами, що разом з ними у повній мірі відповідаємо за літературний фронт перед нашою партією, перед нашою клясою. Не тільки ми, — ВОАПП — відповідаємо за те, як буде проведено призов ударників і як його реалізовано, але й ті нові шари робітничих ударників, що вже влилися в нашу організацію, повинні відчувати на собі відповідальність за перебіг клясової боротьби в галузі літератури. Робітники-ударники повинні почувати на собі відповідальність за темпи перебудови нашої організації, за темпи подолання відставання пролетарської літератури, за темпи розгортання соціялістичного наступу в нашій галузі.

Зокрема й особливо я хочу відзначити можливу ролю робітників-ударників у справі виховання й перевиховання того внутрішнього попутництва, що є й серед наших Воаппівських організацій. І тут особливо потрібний надзвичайно індивідуальний підхід до кожного письменника.

Ми повинні битися за те, щоб наш внутрішній попутник швидше робився справді пролетарським письменником. Для цього треба на ділі допомогати їх перебудові, і не будемо ми жадними керівниками пролетарського літературного руху, якщо ми не зможемо створити для цих письменників товариську атмосферу, що сприяла б їхній швидшій більшовізації та ідейно-художньому зростанню.

Щоправда, у нас є такі, що надмірно хотіли б розбавити ВОАПП такими письменниками, які ще не зробились письменниками пролетарськими. Я висловлюю тут мою особисту думку, але вважаю за потрібне зазначити, що тут деякі наші організації надто вільно підходять до визначення свого складу і до приймання нових членів. Щодо цього я прихильник обережности (оплески). Я, очевидно, поцілив тут в українські суперечності, бо мені плескала тут одна частина української делеґації (сміх). Але я, товариші, зовсім не мав на думці розпалювати українські суперечності... (Микитенко з місця: 2-3 зайвих прийняли, і це точна довідка).

Для мене, товариші, основне не в тому, два чи три, або двадцять чи тридцять внутрішніх попутників у Воаппівській організації. Найголовніше полягає в тому, щоб було забезпечено розуміння, що ці письменники ще не пролетарські, щоб не було жадних недоговорок у стосунках з ними, щоб усе говори-

лось цілком одверто — і цим товаришам легше працюватиметься, і лінія всієї організації буде правильнішою.

Ми маємо внутрішніх попутників дуже різних. Є такі, що йдуть до нас, але ще до кінця не зробилися нашими. Є такі, що завагалися в сьогоднішній обстанові, тоді, як ще вчора вони були цілком витриманими пролетарськими письменниками. Було б хлопчачим глупством геть відкидати цих людей. Це було б комчванство найвульґарнішого характеру. Це було б заохочення лінії найменшого опіру. Виключити легко, а як переробити. І порядком самокритики я вважаю за потрібне зазначити, що одним з найважливіших проривів у роботі Російської асоціяції пролетарських письменників є наша недостатня увага до таких письменників, як, напр., т. т. Луговской, або Багрицький, яких ми приблизно рік тому прийняли до своїх лав, але не оточили потрібною увагою. Треба, товариші, на ділі берегти кожного письменника, знаходячи до нього особливий підхід і розмовляючи з ним особливими словами.

Що значить берегти письменника? Берегти — це значить принципіяльно критикувати. Дехто думає, що берегти — це значить, навпаки — терпимо ставитися до хиб і поводитися з письменником ліберальніше. Ми думаємо, що тільки там письменника по-справжньому бережуть, тільки там письменникові посправжньому допомагають перебудуватися — а допомагати перебудуватися і значить берегти письменника — де на ділі забезпечують принципіяльну критику його творчої продукції.

Саме з цим справа у нас особливо погана. Саме в галузі критики ми маємо в нашому русі мало не прорив. Навіть — якщо поки не говорити про якість роботи більшої частини наших критиків, — то зовсім не гаразд є вже й з тою кількістю творів, що їй дається оцінка в наших основних журналах. Більша частина книжок проходить зовсім без відгуку. В наслідок багато проходить повз нас. В наслідок ми багато що прогавили. Багато шкідливого пропускаємо і багато нового та цікавого не помічаємо.

Останнім часом з'явилося не тільки багато нових творів, а й багато нових імен, нових раніш невідомих письменників, в тому числі і письменників уже очевидно й надзвичайно значних. Візьміть, напр., в галузі пролетарської прози „Июнь-Июль" Митрофанова, або „В поисках героя" Лаврухина — як би ми не розходилися, як би ми не вважали за потрібне їх критикувати, але це безумовно твори видатні. А як відгукнулася на них наша критика? По суті справи, зовсім ніяк. А тим часом ми маємо далі таких робітничих поетів, що випередили цілу низку старих поетів-комсомольців. Це вірно (Голос з місця: правильно). Той, хто заперечує, той виявляє максимальне нерозуміння перебігу розвитку пролетарської літератури (оплески). Але в нас,

на жаль, є такі товариші, що дуже сердяться, коли їм це зазначають. Пригадайте інцидент між Трощенко і Жаровим. Я не знаю, наскільки мала рацію тов. Трощенко, але не маю сумніву в тому, що частушки Жарова в „Комсомольській Правді" являють собою розгнузданість і гидоту... (Жаров: а стаття Косарева що являє)? Тов. Косарева до цієї справи і в цьому зв'язку притягати нема чого. В його листі не було й не йде мова про те, що начебто в нас нема таких робітничих письменників, які вже доросли до певної висоти... (Жаров: а я говорив?) Я не маю під рукою цитат, ні твоїх виступів і я особливо не сумую з цього приводу. І даремно ти, тов. Жаров, ображаєшся, бо ти старий раппівець, старий напостовець і в організації хіба не з початку її існування, ти маєш усі дані для того, щоб піти в передових загонах пролетарської поезії, а не конкурувати з робітничими поетами, що висуваються (оплески).

Саме слабість нашої критики багато в чому пояснює погану налагодженість обміну творчим досвідом кадрів пролетарських письменників. І навіть те, що ми вже робимо, ми недостатньо реалізуємо. Візьміть, наприкл., раппівські виробничі наради. Треба сказати одверто, що секретаріят РАПП виявив величезне недбальство і поставився з одвертою безвідповідальністю до справи видання стенограм усіх цих виробничих нарад — і театральної, і нарисистської, і поетичної. Тим часом ці наради надзвичайно важливі не тільки з того погляду, що вони могли дати й справді дали багато цінного матеріялу, але вони важливі й принципіяльно, як приклад ламання старих звичок кустарницької письменницької роботи, як приклад колективного обміркування загальних для всіх письменників питань, як приклад шукання шляхів до нового стилю всієї письменницької дійсности. Не випадково саме на цих виробничих нарадах і говорилось так багато про хиби нашої критики. Нині вже зробилося навіть модним: хто тільки не лає критику? І тут треба розрізняти, не всяка критика нашої критики є марксистською критикою хиб пролетарської критики. Дуже часто за галасом про хиби критики криється незадоволення з ідейної гегемонії марксизму, дуже часто за галасом про ті чи інші, що навіть вірно зазначені, помилки критики, ховається не що інше, як боротьба проти більшовицької непримиренности, дуже часто фронда проти критики є не бажання піднести нашу марксистську критику на більшу височінь, але атака з клясово-ворожого табору.

Прислухайтесь і вдумайтесь у балачки тих, хто особливо критикує нашу критику з табору попутницьких письменників. Здебільшого це не вияв незадоволення частим невмінням розібратися в специфіці літератури або паганим естетичним смаком того чи іншого критика. На жаль, не в цьому для них суть

справи. Суть справи для них зводиться до бажання якось послабити ідеологічну вимогливість і зовсім усунути ті політичні критерії, якими часто-густо не вміла керуватися наша критика.

Ми ніяк не схильні якоюсь мірою применшувати хиби нашої критики і заперечувати її загалом і в цілому надзвичайно низький теоретичний рівень. Але ми — Всесоюзне Об'єднання Асоціяцій Пролетарських Письменників — критикуємо марксистську критику не за її політичне настановлення та більшовицьку непримиренність: ці якості ми вітаємо. І наша критика йде, насамперед, по лінії вказівок на недостатню більшовицьку непримиренність і на недостатню політичну чіткість у більшій частині оцінок творів сучасних письменників.

Особливо треба поставити питання не тільки про критику, але й про літературознавство, про літературну теорію, скільки без збільшення уваги до теорії ми не поліпшимо марксистської критики.

Вказівка тов. Сталіна на відставання теорії від практики цілком стосується й до галузі літературознавства. Основним теоретичним завданням, що стоїть тут перед нами, є потреба критики Плеханова з погляду нового ленінського етапу в розвитку діялектичного матеріялізму, у який ми нині вступили. Значення плехановської спадщини для розвитку марксистського літературознавства надзвичайно велике. Але ми досі недосить критично ставилися до Плеханова. І це, звичайно, було одним з виявів впливу деборінщини на наші теоретичні кадри. Деборінщини, вплив якої все ж таки на ряді інших ділянок ідеологічного фронту був істотнішим і серйознішим, ніж на нас. Але факт лишається фактом. До Плеханова ми поставились недосить критично і по суті справи ще серйозно не почали ленінської критики його літературних праць.

Формулювання, що один раз було дано під час дискусії з Переверзевим в журналі „На літпосту", формулювання за Плехановську ортодоксію, аж ніяк не можна виправдувати будь-якими посиланнями на те, що в дискусії з Переверзевим ми повинні були протиставити йому Плеханова і тому мали право висунути таке гасло. Ні. Це гасло й тоді вже було помилковим. Я вважаю за потрібне сказати про це з усією потрібною чіткістю і різкістю, бо ми всі вважаємо, що наша теоретична лінія була в основному правильною. Дехто заперечує це й зараз. Але ми, повторюю, вважаємо, що не тільки наша літературно-політична і творча, а й теоретична лінія були в основному правильні. Мало сказати, що, мовляв, наша лінія забезпечила піднесення пролетарської літератури на вищий ступінь свого розвитку, — нема чого ухилятися од відповіді на запитання. Не зважаючи на всі помилки, вже розкритиковані або ще не критиковані, теоретична лінія

РАПП і ВОАПП була в основному правильна. Цим, звичайно, не зменшуються наші помилки, але, навпаки, саме таке поставлення питання передбачає, що ми мусимо ставити до себе ще більші вимоги. Не досить відзначити помилки, треба вміти їх розкритикувати. Мало розкритикувати ці помилки, треба розібратися в тому, звідки вони ростуть, треба ліквідувати можливості дальшого їх виникання. Треба стежити за тим, чи не пов'язані ці помилки між собою, чи нема небезпеки створення цілої системи помилкових поглядів.

Багато нам допоможе робота щодо перегляду деборінщини, загалом, в галузі філософії, щодо впливу деборінщини на нас, нашу роботу, на нашу галузь.

Більша частина приват-доцентів, що спеціялізуються на критиці наших помилок і обертають це на свою єдину професію, гадаючи, що цим самим вони матимуть або мають якесь відношення до літератури, працюють над цією критикою надзвичайно пласко, вульґарно і дуже часто навіть несумлінно. Це пояснюється тим, що їхня теоретична критика майже завжди є знаряддям або прихованням політиканської сварки. Тому вони помічають найменші помилки Єрмілова та Лібединського, не звертаючи одночасно потрібної уваги на серйозні помилки інших товаришів з нашого воаппівського керівництва. От, напр., книжка Афіногенова „Творческий метод театра". Тов. Афіногенов мій великий приятель, але треба одверто сказати, що на ряді тез його книжки лежить 100% печатка впливу доборінщини. Коли б Афіногенов сам цього не зрозумів, коли б він не визнав своїх помилок, коли б не виступив із самокритикою, ми б його усунули від нас. Ми б сказали: „Ти — деборінець, нам з тобою не по дорозі". Але ми вже доросли до розуміння хоч би того, що усунути легко, а важче допомогти виправитись. Що усунути легко, а важче дати критику по суті, що усунути легко, а важче допомогти по-більшовицькому самокритикуватись. Наша лінія полягає в тому, щоб на основі повної принципіяльної ясности і більшовицької непримиренности людей виправляти, допомагати виправлятися їм самим і кадри не розбазарювати.

От, напр., на тов. Єрмілова чіпляють собак більш, ніж на будь-кого. Для цього є підстави. Він мав великі помилки. Але він уже написав самокритичну статтю, він написав її сумлінно, він свої помилки на обстоює, він себе не протиставляє чесній критиці. Єрмілов розуміє, що йому треба, як і всім нам не тільки вчитися та вчитися, а де в чому і переучуватися. Проте, Єрмілов працює з нами не перший рік. Його перевірено нашим рухом не в одній дискусії з Літфронтом, а в ряді літературних дискусій, тих дискусій, в яких формувалася та оформлювалася лінія нашого руху. Коли б він — Єрмілов — поставив себе у

становище інтеліґента, скривдженого критикою з боку пролетарської організації, звичайно, для нього не було б місця в керівництві РАПП. Але цього нема. І поки цього нема, тов. Єрмілов буде, як і раніше, членом нашого секретаріяту.

Те саме можна сказати щодо Лібединського. Не може бути жадного сумніву, що він мав багато помилок, що він зовсім недавно, скажемо, помилився, оцінюючи останні твори Д. Бєдного. Але мені здається, що ряд своїх помилок Лібединський в № 1 журналу „РАПП", ще не всі помилки, але цілий ряд їх, критикує серйозніше і ґрунтовніше, ніж усі разом узяті приват-доценти, що галасували про його правий ухил. І коли б Лібединський не взявся до такої самокритики, він, звичайно, не залишився б у керівництві нашого руху. Але Лібединський сумлінно й по-більшовицькому працює над самокритикою. Це один із найцінніших пролетарських письменників, це один з найбільше перевірених керівних робітників пролетарського літературного руху.

Ми, товариші, знаємо, з яким трудом в кожній ідеологічній галузі, зокрема й особливо в нашій галузі, збираються кадри, з яким трудом створюється і росте в таких галузях партійне ядро, з яким трудом і з якими одсівами добираються в цих галузях люди, здатні провадити більшовицьку політику. І ми сміливо розгортаємо самокритику, — ще недосить розгорнули, але розгортаємо і розгортатимем, знаючи, що самокритика, — це в числі іншого — знаряддя великого спрацювання кадрів, великої колективности в роботі, великого зміцнення складеного ядра, але зовсім не те розбазарювання людей, до якого нас штовхають приват-доценти типу тих німецьких студентів, що про них часто говорить і повторює тов. Фадєєв.

Ці приват-доценти вже завдали багато шкоди нашому рухові. При всіх рисах подібности вони так само різні. Ось, напр., Татулов. Це приват-доцент клясичний, без домішки, 100% та ортодоксальний. Цікаво, що підчас дискусії з Літфронтом він говорив — це друкувалося в журналі „На рубеже востока" — що, мовляв, треба ж, товариші, обережніше поводитися з бльоком, тобто з Літфронтом, адже ж там перебувають такі великі марксисти, як Беспалов, Гельфанд та Зонін (сміх). Приват-доцент приват-доцента бачить здалека. Цією заявою Татулов вичерпливо схарактеризував як самого себе, так і відому переверзевську трійку.

Але приват-доценти бувають не тільки такі чепурні, як Татулов. Є приват-доценти розперезані. Таким надрозперезаним приват-доцентом є Рожков, що виступав тут вчора. Коли йому надали слова, я гукнув тов. Ставському, що це „остання хмара розвіяної бурі". Це було звичайно величезним перебільшенням і щодо хмари, і щодо „бурі". Зовсім ніяка це хмара, а суцільне „облако без штанов" (сміх).

Як же виступав цей розперезаний приват-доцент? Він буквально сказав: треба ж використати всі леґальні можливості. Він говорив про нас глузуючи. От, мовляв ортодокси та офіціяльна критика. Чи може в такому тоні міркувати більшовик? Чи не ясно, що це тон дрібнобуржуазної опозиції, що Рожков є її повноважним представником (оплески). Рожков відзначав тут наші помилки не тільки вигадані, а й справжні, знайшов якусь явно-помилкову цитату з якоїсь моєї старої праці. За це я йому тільки вдячний. Але коли Рожков пробував на цій підставі приписати нам цілу лінію помилок в галузі культурних питань, то на це ми по заслузі реаґували тільки сміхом. Справді, хто не знає, що саме ми — напостовці — билися проти Іонова, проти Слєпкова, проти Лупола, проти Бобровнікова і всіх інших деборінських та бухарінських учнів в галузі культури. Тов. Сутирін в дебатах з творчих питань чудово говорив про потребу аналізувати наші помилки з погляду того, чи виявляють вони відступ від правильної лінії чи просто перехід на неправильний погляд, що, ці помилки — чи складова частина помилкової системи поглядів, чи певні, хоч і зовсім не обов'язкові, витрати вироблення правильної лінії або вияв ще неподоланого впливу ідейного супротивника і т. д., і т. інш.

Я гадаю, що ми всі дуже раділи б, коли б можна було виділити спеціяльну бриґаду, що переглянула б усі наші книжки — мої, Фадєєва, Єрмілова, всіх інших, виписала б усі помилкові цитати — може можна до цієї справи притягти і Рожкова, я особисто заздалегідь ладний віддати йому у приватну власність усі ті помилкові цитати, що він їх у мене знайде (сміх, оплески). І таку роботу, звичайно, треба проробити.

Але той, хто думає, що це й є усе потрібне для розгортання самокритики, той принижує її значення, той заперечує потрібну нам глибину та серйозність самокритичної роботи. Самокритика зовсім не зводиться до того, щоб з погляду 1931 р переглянути статті 1926-27 р. або 1928 р., видираючи окремі цитати з контексту і не розуміючи історичного розвитку того чи іншого погляду, тої чи іншої системи поглядів, тої чи іншої лінії. Це тільки маленька частина роботи щодо розгортання самокритики, при чому не найтяжча, — і вона зовсім легка там, де старі праці переглядають не для схоластичної лайки цитатами, а для того, щоб усе старе оцінити з погляду нових питань і для їх правильного розв'язання.

Останній період часу характеризується у нас безумовним посиленням самокритики. Але це, звісно, ще тільки початок, бо й досі самокритики у нас ще недосить. А тим часом треба врахувати, що ми зокрема тому й Літфронт так успішно розбили, що в дискусії з ним не поставили себе у становище непогріщимих пап римських, але, наступаючи на супротивника, одночасно розгортали самокритику й у своїх лавах. І ми в най-

меншій мірі, повторюю ще раз, не претендуємо на будь-яку непогрішимість. Та й звідки ми могли б узяти підстави для таких претенсій: працюємо ми в галузі надзвичайно важкій, в галузі, до якої партійній кадри ще тільки но по-справжньому підтягаються, в галузі, що не так уже сильно раніше розроблена марксизмом, в галузі, де пролетарські більшовицькі кадри надзвичайно молоді. Візьміть пересічний раппівський вік — для того, щоб не компромітувати керівництво, я не говоритиму про пересічне число років, що припадають на кожного з нас (сміх).

Це, звичайно, весело, проте, цим молодим кадрам доводиться надзвичайно важко. Багато в чому вони в русі тільки складаються. Всі вони разом з рухом ростуть, інакше партійне ядро й не може складатися. Інакше в кабінетах тільки виробляють приват-доцентів беспаловського типу, що зазнають найганебнішої поразки при першій сутичці з літературною дійсністю.

Так, ми мали дуже багато помилок, і вказуючи на трудність роботи та молодість наших кадрів, ми їх тільки в певній мірі пояснюємо, але ж ніяк не виправдуємо, бо всі ці помилки треба зрозуміти не тільки, як свідоцтво нестиглости й молодости нашого руху, а й розглянути у світлі клясової боротьби, що точиться в нашій галузі, у світлі натиску елементів, що вагаються, на провадження генеральної лінії партії. Ленін любив наводити, здається, вислів Маркса, що залишати помилку неспростованою, значить заохочувати інтелектуальну несумлінність. Це чудовий вираз, що зобов'язує нас посилити більшовицьку самокритику. Більшовицька самокритика завжди допомагає піднесенню авторитету керівних робітників, бо свідчить про їхню справжню партійність.

Потрібне нам розгортання самокритики допоможе й тому, щоб не тільки розбивати, а й остаточно добити воронщину. Треба сказати, товариші, що й у нас на пленумі в дискусії про творчі питання не зовсім правильно розподілено увагу. Дуже багато говорили про Літфронт і менше про воронщину. А тим часом воронщина лишається головною формою вияву буржуазних впливів на пролетарську літературу.

Воронщина — наш головний ворог підчас розроблення питання творчої методи. Воронщина найбільше виявляється на практиці наших письменників. Треба бачити при цьому й нові форми воронщини. Зовсім не всі виступають так по-старому одверто, як деякі автори відомого збірника „Как мы пишем". З одного цього збірника можна судити про силу розшарування серед раньшого попутництва і про міру впливу на нього буржуазної ідеології. Хто з авторів цього збірника посідає найортодоксальнішу позицію з погляду воронщини? Євґеній Замятін. Цитати з статтів цього запеклого реакційного письменника можна одверто таки порівнювати не тільки з духом та сенсом

писань Воронського, що видає себе за марксиста, але можна й без труда просто звіряти цитати. Можна встановити з величезною точністю: міра перебудування попутництва є одночасно мірою його відходу од теорії Воронського в загальних питаннях мистецтва, і, зокрема, в питаннях творчої методи. Чи не є це новою і цілком достатньою оцінкою клясової сути воронщини?

Я вважаю за потрібне зробити новий наголос на наших старих формулюваннях про воронщину, як про головну небезпеку, ще й тому, що ми того ж таки Літфронту не доб'ємо, не посиливши вогню по воронщині. В основному питанні — в питанні про ролю світогляду в творчості художників, ми маємо одверте переплетення та зрощування поглядів, як одверто правих, так і так званих лівих опортуністів. І поділяючи схематично й умовно раціоналістичну та емпіричну течію у творчій дискусії, однаково не розуміють, а то й просто заперечують ролю світогляду, тобто якраз те, на чому робимо наголос ми, що боремося за високий ідейний рівень пролетарської літератури. Це наше найважливіше завдання. Кроком вперед в художньому розвитку людства пролетарська література ставатиме тільки тоді і тільки в такій мірі, коли і в якій мірі буде різко та разюче підвищуватися її ідейний рівень.

Нам потрібні письменники, що вміють брати великі ідеї нашої кляси не схематично, не об'єднуючи їх, не вульґаризуючи, а то й принижуючи їх — нам потрібні письменники, що справді стояли б на висоті цих ідей. Нам потрібні письменники, політична кваліфікація яких не зводилася б тільки до обізнання з черговими передовицями газет. Нам потрібні письменники, для яких матеріялістична діялектика не була б прекрасною, можливо навіть і бажаною, але незнайомкою. Нам потрібні письменники, участь яких у практиці соціялістичного будівництва не була б тільки практичною формою масового виробництва реклямного галасу.

Який же ідейний рівень більшости пролетарських письменників? Ще дуже низький, що далеко й далеко не відповідає тим завданням, які робітнича кляса ставить перед радянським мистецтвом. Саме потреба опанувати тематику реконструктивного періоду з особливою силою підкреслює значення питань світогляду.

Чому ми повинні битися за гасло показу реконструктивного періоду? Тому, що реконструктивний період являє новий етап розвитку пролетарської революції — етап складніший, насиченіший новим і дедалі значнішим змістом. Отож, для того, щоб працювати коло тематики реконструктивного періоду, потрібний і вищий рівень світогляду, більша ідейна глибина художника, більша широчінь сприймання їм соціяльної дійсности,

широчінь, недосяжна без опанування матеріялістичної діялектики на ділі. За тематику реконструктивного періоду, значить одночасно за вищий світогляд пролетарського художника. Найбільша біда та гріх Літфронту полягали не тільки в тім, що літфронтівці не розуміли цього поставлення питання, а й у тому, що вони активно проти неї боролися.

Ми підбиваємо зараз підсумки боротьби з Літфронтом. Чим же вони були? Реакцією на недостатність нашої перебудови? Реакцією на наші помилки й огріхи? Чи це був бльок течій, що відбивали дрібнобуржуазні вагання в пролетарській літературі під час переходу її до нового етапу свого розвитку, бльок, співзвучний угрупованню Сирцова-Ломінадзе? На це питання треба дати цілком ясну відповідь. Тут нема місця для будь-якого маневрування, до якого чимало з тих, що сьогодні на словах визнають правильність нашої лінії, хотіли б удатись. Аджеж у нас є й такі, що, голосуючи сьогодні за наше настановлення, одночасно виправдують своє колишнє перебування у Літфронті тим, що, мовляв, там і так вони боролися за перебудування РАПП і розгортання самокритики. Тим самим, природно, протягається і певна реабілітація Літфронту. Тим самим, природно, побічно виправдується та покривається їхня колишня лінія поведінки. Звичайно, коли деякі робітничі товариші, — ніяк не 16 гуртків у Ленінграді, бо ніколи Літфронт не мав 16 гуртків,— йшли за Літфронтом, то у деяких в тій формі справді виявилося зовсім не бажання лінії РАПП протиставити свою лінію, а сумлінне бажання допомогти більшовицькому розвиткові пролетарської літератури. Були й такі. І про них ми згадуємо сьогодні саме тому, що якраз вони дають найвойовничішу і найнепримиреннішу оцінку Літфронтові і літфронтівському минулому.

В ряді місць колишні літфронтівці ще живуть з реваншистськими настроями. До цього можна ставитися цілком спокійно— справа їхня безнадійна. І, проте, найшкідливіше було б для нас думати, що літфронтівщину вже знищено і що коріння її викорчувано. Лев'яча частка цієї роботи ще спереду.

Не досить розбивати і воронщину, і літфронтівщину в теоретичних дискусіях. Треба зрозуміти, що добити ці ворожі нам течії ми можемо тільки темпами нашої перебудови. Тільки практикою перебудови, тільки показом її наслідків. І навіть викриваючи ті чи інші вилазки літфронтівського характеру або характеру воронщини, ми мусимо дошукуватися до якогось своєрідного відбитку та вияву в них, як у кривому дзеркалі, хороб нашого руху.

Ми перемогли воронщину і до кінця перемагаємо Літфронт саме тому, що твори пролетарської літератури, її практика та теоретична продукція подтверджують вірність наших генераль-

них настановлень. Один з останніх прикладів — „Разбег" Ставського. В цій книжці, звичайно, є ряд великих хиб. Але це справжній великий більшовицький твір, що йде великим шляхом пролетарської літератури і демонструє перемогу наших творчих гасел. Я відзначаю саме „Разбег" Ставського, як приклад того, що найактуальнішу тематику якнайкраще розгортують художники напостовці.

Ми це, на жаль, пояснюємо дуже й дуже недосить. Ми ще не дали ні одної не тільки книжки, але навіть серйозної статті про підсумки творчої дискусії. Ми ще досі не склали в одне наслідків усієї тої колективної праці, що в дискусії про творчу методу проробив наш рух. Ми ще навіть не підсумували бодай наочної дискусії з Літфронтом. А тим часом вони, розбиті й переможені, нас в цьому випереджають. Ось останнім часом, напр., російською мовою вишли 3 книжки — Майзеля, Родова та Рожкова.

„Краткий очерк современной литературы" Майзеля—книжка настільки претенсійна, наскільки й малокультурна. Щоправда, Майзель дає в ній усе, що він може дати, але—на лихо, дати він може дуже мало — дві-три „літфронтівські" ідейки, дві-три інтерпретації Горбачовських або Беспаловських тез. Продукція, що для неї потрібний не мозок, а ортодоксальна відданість ножицям та клею.

Книжка Родова, що вийшла під назвою „На посту", до літератури загалом аж ніяк не стосується. Це, справді, на посту, на посту склочництва, інтриґантства, дрібного політиканства, нездарого маневрування нездар, що маневрують (оплески).

І, нарешті, Рожков. На ньому, звичайно, додатково зупинятися нема жадної потреби.

Ми перемогли у бійці. В дискусії взяли гору. А вони нас випереджають... (Кіршон: Їм тільки це й лишається, не одбирай у людей останнього). Ні, я не можу до цього підходити з погляду ліберального гуманізму, з такою перевальською жалістю до людей загалом (сміх). Родов—це живий труп, що заражає обстанову. Ідейно розстріляти—ми його розстріляли. Треба його й остаточно літературно поховати.

Я не зупиняюся докладніше на творчих настановленнях Літфронту тому, що цьому питанню пленум уже приділив величезну увагу, обмірковуючи перший пункт порядку денного.

У зв'язку з Літфронтом я хочу відзначити тільки той бік, що у нас, звичайно, цілком іґнорується. Мова мовиться відносно Літфронту та національного питання. Які елементи групувалися навколо Літфронту або орієнтувалися на нього? В Білорусі, напр., Кунцевич. Хто такий Кунцевич? Націонал-демократ. Хто співчував Літфронтові на Україні? Гірші елементи Пролітфронту. В тюркській літературі з обороною Літфронту виступав Алі-Назім—безпринципний юнак, що ухитрявся одночасно спів-

робітничати і в більшовицькій пресі, і в пресі кемалістській—турецькій. На Закавказзі, загалом, за повпреда Літфронту був Татулов, вся практична робота якого була наскрізь пройнята націоналістичним бажанням протиставити Закавказзя всім іншим загонам ВОАПП.

От які елементи групувалися навколо Літфронту. Ось до кого він сам тягнувся. Ось на кого він орієнтувався, кого він вирощував і кого він підтримував. Ще більше, я мушу сказати, що орієнтація всіх цих елементів на Літфронт пояснюється не тільки природним для ворога бажанням підтримати практично Літфронт, як силу, що розхитує пролетарський рух. Ні, справа тут складніша і глибша. Тут тема, що вимагає спеціяльного розгляду. Тут мова мовиться про ту перекличку у творчих питаннях, яку можна виявити між найзавзятішими теоретиками Літфронту і найодвертішими представниками націонал-демократичних течій в галузі літературної теорії. Пригадайте, що Хвильовий на Україні і Зарецький в Білорусії виступали під прапором боротьби за романтику й романтизм. Пригадайте, що майже всі націонал-демократичні течії атакували нас по лінії питань художньої методи. І можна встановити, звичайно, що їх вимоги „дайош романтику" пов'язувалися з теоріями самобутности їхніх народів, з романтичним бажанням ідеалізувати своє минуле і т. д.. і т. інш.

Треба бачити, звичайно, не тільки подібність, а й ріжницю, не відмахуючися при цьому від своєрідної переклички, що відбувалася тут у творчих питаннях між Літфронтом та Зарецьким.

Рожков щось міркував тут про романтику та про Шіллера. Але якщо зробити Рожкову бодай навіть елементарний шкільний іспит, то легко виявиться, що Шіллера—він то знає або щось чувши, або з гімназіяльного підручника, а може, навіть, тільки прочитавши зміст цього підручника... (голос: може ходив до театру Вахтангова...). Можливо ходив у театр Вахтангова... (Жаров: якщо живе на Арбаті). Можливо що й так (сміх). Але не хвилюйтесь за Рожкова. Він, звичайно, завжди обмірковуватиме і сперечатиметься з нами про Шіллера тому, що для нього це просто: візьме один—другий твір, витягне з нього одну—друг цитату,—дивись, хтось і повірить, що він Шіллера знає. Чимало приват-доцентів таким чином живуть цілком затишно і комфортабельно.

Розгром Літфронту мав призвести і вже призводить не до замирення, а до справжнього піднесення творчої дискусії й розквіту творчих угруповань. Єдиним серйозним місцем у виступі Рожкова було його міркування на тему про потребу дискусій та опозицій в нашій організації. Проте, хіба це місце в міркуваннях тов. Рожкова не було одвертим плягіятом? Хіба він майже дослівно не повторяв того, що було надруковано в передовій № 11 журнала „На литпосту".

„В передовій статті про підсумки останнього пленуму РАПП було сказано про те, що це—перший пленум, на якому не було „опозиції“. Плюс це чи мінус? В передовій статті це розглядалося, як величезне досягнення РАПП. Це вірно, якщо мова мовиться про опозицію літературно-політичного порядку. В цім випадку єдність організації на основі боротьби за генеральну лінію партії в даній галузі є надзвичайно великим досягненням, що значіння його не можна недоцінювати. Проте, якщо мова мовиться про відсутність на пленумі творчої „опозиції“, точніше і правильніше—не творчої „опозиції“, а ряду „опозицій“, або — ще точніше та правильніше — ряду творчих угруповань, що змагаються, якщо мова мовиться про відсутність такої „опозиції“ на останньому пленумі, то це, звичайно, не досягнення, а хиба. Це не плюс, а мінус“.

Це, так би мовити, нашим же добрим...

Чому ми в нашій передовій слово опозиція взяли в лапки? Тому, що в нас іде мова не про ту анархічну конкуренцію, до якої свого часу закликав нас Бухарін, — і не про атмосферу бійки та сварки — таку обстанову створити легко, — а ми боремося за розгортання творчої дискусії та за утворення творчих угруповань на основі дружнього співробітництва і товариської взаємодопомоги. Завдання керівництва в цьому зв'язку полягає не тільки в тім, щоб не перешкоджати існуванню таких „опозицій“. Завдання керівництва в тому, щоб форсувати процеси творчих розмежувань, щоб їх самому створювати та зміцняти щоб їм на ділі допомагати.

Ми знаємо, що темпи створення творчих груп є рівнем творчого розвитку пролетарської літератури. І цей рівень такий, що ми вже сьогодні могли мати багато творчих угруповань.

Що хутчіше зростатиме та перебудовуватиметься пролетарська література, то глибше та ґрунтовніше розвиватиметься творча дискусія. Їй заважають, звичайно, і наші організаційні хиби, організаційні огріхи, часте нерозуміння характеру наших письменницьких організацій, певна наявність метод командування та адміністрування. А тим часом нема нічого шкідливішого як копіювати в РАПП методи роботи радянської та партійної організації. На практиці це трапляється і навіть нерідко. Кожному з нас доводиться стикатися навіть з одвертою підміною ідейно-виховної роботи адмініструванням та командуванням. Якщо ми не зуміємо це остаточно ліквідувати, то ми видамо собі патент на ідейну вбогість.

Посилення ролі робітничого ядра і щодо цього має відбитися найсприятливішим чином.

Творча дискусія має бути одночасно і творчим оглядом пролетарської літератури. Ми мусимо

знати, хто над чим працює, хто чим цікавиться, хто як росте. Ми повинні з можливо більшою повнотою виявляти творче лице всього нашого руху в цілому, кожної нашої асоціяції, першого-ліпшого нашого письменника. Без цього жадної допомоги ні новим, ні старим кадрам не дамо. Без цього нам не усвідомити і не врахувати творчого досвіду, який ми вже маємо. Без цього нам не підійти й до того певного плянування творчої продукції членів нашої організації, до якого ми, звичайно, прийдемо. (Оплески).

ФОРМУЛЮЄМО ВИСНОВКИ

Боротьба за творчу гегемонію. Це наше перше і найголовніше завдання, на вирішення якого ми повинні скерувати всю нашу роботу. Це гасло не лише диктує потребу нової й нової побільшеної уваги до питань творчости, але й ставить ціль, дає генеральну настанову, — наявні всі історичні передумови для здійснення гегемонії — завоюймо її, підносячи все радянське мистецтво на вищий ступінь. Я це особливо підкреслюю: гегемонію пролетарської літератури ми мислимо не як наслідок, скажімо, приміром, банкрутства попутників, що остаточно вибули з лав. Ні, нам потрібна гегемонія пролетарських письменників, як наслідок та на підставі величезного росту радянської літератури, не тому, — коли можна так сказати, — що інші пишуть ще гірше, а тому, що ми пишемо вже краще. Цим я лише знову підтверджую ту тезу, що гегемонія пролетарської літератури не за горами та що ми не застосовуємо досягнення цієї гегемонії на той час, коли крива клясової боротьби гостро знизиться і коли буде побудовано не лише фундамент, а й побудовано соціялізм. Ми можемо й повинні стати гегемонами найближчим часом. Попутники вже не можуть — і не зможуть — творчо вести всю радянську літературу. Пролетарські письменники ще не вміють, але зуміють — якщо посилять навчання, прискорять темпи перебудови, швидше створять новий тип письменника. Тоді ми справді зробимо крок вперед в художньому розвитку людства — і це велике мистецтво більшовізму може створити письменник, що віддає справі соціялізму всі свої сили, весь свій розум, всю свою волю, письменник, який вчиться у Леніна і Сталіна сполучати тверезість і шалену пристрасть, письменник який не відривається од життя, а перебудовує його в гущині будівних буднів, письменник політехнічно освічений, що вміє боротись за технічне новаторство, не емпірик і не схематик, а матеріяліст-діялектик, письменник, який любить дійсність і бачить боротьбу протилежних тенденцій і напрямів розвитку, письменник з суворим і точним окоміром і письменник-мрійник — „фантазія — якість найцінніша. Даремно думають, що вона потрібна лише поету. Це — безглуздий погляд. Навіть в математиці вона потрібна, навіть відкрити диференціяльне та інте-

гральне обчислення не можна було б без фантазії“ (Ленін). Такий письменник вже росте. Ми повинні допомогти йому зростати на ділі, борючись за більшовізацію пролетарської літератури, індивідуалізуючи наш підхід до кожного письменника, спрямовуючи всю нашу організацію на таку справу, як показ героїв праці. Коли ми говоримо про це, то мова йде не про те, щоб обмежитись кількома нашвидкуруч зробленими начерками — аби багато й швидко. І тут мова мовиться про боротьбу за якість, про те, щоб робота показу героїв праці форсувала перебудову пролетарської літератури, її наближення до гегемонії, створення великого мистецтва більшовізму.

Вигнати з творчої дискусії схоластику, пишання цитатами й поверхову, примітивну начитаність!

Перетворити творчу дискусію на школу колективного створення стилю пролетарської літератури — не бухарінська анархічна конкуренція, а товариське змагання і взаємодопомога повинні характеризувати нашу роботу. Нам потрібно творчу дискусію ув'язати з творчим оглядом, з поворотом до конкретної критики, з розгортанням творчих угруповань. Поширити й поглибити творчу дискусію — завдання ВОАПП в цілому і кожної окремої асоціяції. Для цього і з цією метою — провадити її не на підставі двох-трьох творів, не з метою реклямувати тих чи інших письменників, що претендують на звання „метрів“, але на підставі всього досвіду пролетарської літератури, і не лише російської, а й всесоюзної.

Піднести теоретичний рівень нашого руху. Ми далеко ще не опанували в нашій галузі ленінської філософської спадщини. Ми мало охопили й охоплюємо для нашої практики всю літературу й літературний розвиток минулого. Наша теорія не ставить великих завдань перед нашою практикою — не дає великих і далеких перспектив. Безпляновість і безсистемність характеризують нашу творчу роботу. Чи не час вже пляново запроваджувати чергові теоретичні завдання? Чи не час вже й тут виступити проти пережитків індивідуалістичних метод праці? Чи не час на ділі скупчити всі теоретичні кадри, здатні на фронті мистецтва змагатись під прапором войовничого ленінізму? Чи не час і тут остаточно добити буржуазні теорії, псевдомарксизм тих, що пристосовуються та перефарбовуються, псевдомарксизм опортуністів? Чи не час вже й на ділянці нашої теорії проголосити війну дилетантству, малописьменності, претенсійному всезнайству — нічогонезнайству? Для цього потрібна міцна більшовицька самокритика — змусити працювати всіх без винятку. Така самокритика допоможе новому, що далі значнішому і швидшому, висуванню й зростанню кадрів воаппівських організацій. Така самокритика зміцнить колективність в роботі першого-ліпшого осередку ВОАПП — знизу догори. Така само-

критика забезпечить дружне й товариське виживання неодмінних і неминучних сутичок під час опрацювання, розроблення й запровадження нашої лінії. Така самокритика — пролетарська, більшовицька, товариська — допоможе в боротьбі з адмініструванням і верховодством, допоможе переглянути методи нашої оргроботи, допоможе встановити тип керівництва нашої організацією, організацією не верховодницькою, а перш за все ідейно-виховавчою.

Слід пам'ятати, що в умовах велетенського росту вшир і вглиб, в умовах неоднорідности нашого руху, в умовах розгортання творчих угруповань — єдність ВОАПП можна забезпечити лише цілком зліквідувавши елементи верховодства й адміністрування, начальницького оклику й бюрократичного натиску або утиску.

Активізувати нашу літературно-політичну роботу!

Лінія партії — наша лінія. Немає в нас ніяких літературно-політичних завдань, опріч тих, що постають з генеральної лінії партії, що їх вона ставить — це ми говорили й раніш, це ми повинні сказати й сьогодні, коли ВОАПП став основною організацією, що запроваджує лінію партії в літературі. Більше уваги непримиренній боротьбі з ухилами від більшовицької політики — з правим ухилом, як з головною небезпекою, з „лівими“ закрутами й заскоками. Більше уваги боротьбі за перебудову попутництва, за справжню спілку з спільниками, за одсіч ухилам від нас. Краще організувати й посилити наступ на буржуазну літературу, на буржуазні впливи на попутників, на буржуазний вплив і на деяких буржуазних письменників. Соціялістичний наступ на літературній ділянці ідеологічного фронту вимагає посиленої клясової уважности.

Прийшов уже час, коли можна й повинно зблизити всі загони пролетарського мистецтва. Ми вже доросли нині до міцного й бойового об'єднання з пролетарськими музиками, митцями, робітниками кіна, радіо — до цього треба підтягти і пролетарських архітекторів. Насправді вже в багатьох галузях ВОАПП відіграє керівну ролю щодо всього пролетарського мистецтва, але треба зауважити, що дуже часто музики або й митці знають нас багато більше й краще, ніж ми їх — а досвід їх може нам багато в чому допомогти. Треба зміцнити й поширити участь усіх загонів ВОАПП в міжнародній роботі. Ми товариші, є складова частина міжнародньої організації письменників, яка після Харківської конференції різко йде вгору, що має такі значні секції, як наприклад, Німецька, Японська, Американська, яка провадить велику революційну боротьбу в міжнародньому маштабі, яка демонструє зростання пролетарської культури, бувши ще під гнітом капіталізму. У наших товарішів Европейського й Американського Заходу і Сходу ми можемо повчитись і можемо, та й повинні, передати їм наш досвід. Чи всі в нас відчувають свою відповідальність

перед міжнароднім об'єднанням? Чи в достатній мірі провадиться в нас ця інтернаціональна робота?

По-справжньому налагодити участь пролетарських письменників у всій практиці культурної революції. Раніш ми цьому питанню приділяли уваги значно більше, ніж тепер. А проте ми повинні брати активну участь в боротьбі за більшовицькі темпи культурного будівництва, за спрямування всього культурного росту соціялістичним річищем, за Ленінську теорію культури. Раніше ми боролись за пролетарську культуру — цю боротьбу ми продовжуємо й сьогодні, коли кажемо про соціялістичну культуру, що міцніє й перемагає в процесі культурної революції. Раніш ми — в дискусіях з Богдановом, наприклад, — протиставляли культуру пролетарську і культуру соціялістичну, але, по суті, і тоді протиставляли не культуру пролетарську культурі соціялістичній, але культурі комуністичній, культурі позаклясового комуністичного суспільства. І ми правильно робили, що протиставляли, борючись за клясову чіткість й певність, за культурну гегемонію пролетаріяту, пролетарський наступ в клясовій боротьбі на фронті культури. Нині ми повинні уточнити, що ми не протиставляємо культури пролетарської культурі соціялістичній, що ми будуємо соціялістичну культуру і б'ємося під її прапором.

Зміцнити й поглибити інтернаціональну єдність ВОАПП'у. Ми повинні йти в перших лавах боротьби за пролетарську культуру проти національної замкнености, проти консервації будь-яких решток національного відчуження, проти капіталістичного провінціялізму, за широкий кругогляд солдатів армії світової революції. Нам потрібно ще більше зблизити всі національні загони ВОАПП і, даючи жорстоку відсіч найменшому проявові великодержавництва — цього головного ворога,—розчищати шляхи до все більшого злиття трудящих всіх націй. Треба зміцнити ВОАПП, як керівний центр всесоюзного руху. Тов. Єрмілов вніс уже тут пропозицію про перетворення теоретичного журнала „РАПП" на орган ВОАПП'у. „Страна Советская" теж повинна стати ВОАПП'івським журналом.

Товариші. Не дуже давно був час, коли доводилось говорити про те, що ми більше оборонялись, ніж наступали. Це був один з моментів найбільшої кризи переходу до нового етапу, до нових темпів перебудови, до посилення в нових обставинах боротьби за більшовізацію пролетарської літератури. Момент цей швидко минув. Наша організація зуміла дати відсіч ворогам генеральної лінії ВОАПП'у, зуміла довести свою відданість лінії партії, зуміла — не дивлячись на силу помилок і хиб — знайти основні ключі щоб перемогти відставання. Ми сьогодні в нашій галузі, відповідно до курсу партії, розгортаємо соціялістичний наступ, ми, більшовицький аванґард радянської літератури.

I. МИКИТЕНКО

ЗА РОЗГОРТАННЯ ТВОРЧОЇ ДИСКУСІЇ [1]

До п'ятиріччя ВУСПП'у та „Молодняка".

Українська пролетарська література готується святкувати два ювілеї: п'ятиріччя Всеукраїнської організації комсомольських письменників „Молодняк", та п'ятиріччя Всеукраїнської Спілки пролетарскких письменників (ВУСПП), цих двох напостівських загонів всесоюзного пролетарського літературного руху.

Шлях цих організацій це — шлях невпинного марксо-ленінського виховання, більшовицького загартування пролетарських письменницьких кадрів, висунення нових, молодих письменників, насамперед з ударницьких лав робітничої кляси, — шлях, упертої боротьби за проводом комуністичної партії, за гегемонію пролетарської літератури.

Нині ці дві організації готуються підсумувати досвід своєї роботи за п'ять років і розгорненим фронтом вирушити далі в наступні бої за здійснення генеральної лінії партії в літературі.

П'ятиріччя цих організацій має стати святом не самої пролетарської літератури, а цілої робітничої кляси України, бо ж створення пролетарської літератури й виковування її організацій, що перевіряються в боях із клясовим ворогом на всіх ділянках соціялістичного будівництва, це справа комуністичної партії й всієї робітничої кляси.

ВУСПП і „Молодняк" за п'ять років своєї творчої та громадської роботи мають низку видатних перемог, яких вони дійшли за проводом партії. Завжди рішуче й непримиренно борючись з різними виявами ідеології клясового ворога в літературі, завжди рішуче й непримиренно викриваючи помилки та шкідливі політичні збочування окремих ділянок української літератури, перемагаючи за проводом партії такі організації як ВАПЛІТЕ, „Марс", „неоклясики", „Аванґард", „Літературний Ярмарок", „Нова Генерація", „Пролітфронт", борючись за наближення попутника до завдань пролетарської літератури, за перехід його на рейки літературного союзника пролетаріяту, ВУСПП і „Молодняк" робили це єдиним фронтом всіх пролетарських літератур Радянського Союзу, об'єднаних у керівну всесоюзну фалангу пролетарської літератури, ВОАПП.

Інтернаціональна єдність ВОАПП'у, його висока боєздатність і творчі досягнення, стали для ВУСПП

[1] „Комуніст", 16-IX-31 р.

та „Молодняка“ справжньою ленінською школою боротьби за пролетарську літературу. Допомога братерських організацій пролетарської літератури — російської, білоруської, грузинської, вірменської та ін. сприяли зростанню й піднесенню авторитету ВУСПП'у та „Молодняка“, були для них прикладом у спільній боротьбі.

Творчі досягнення ВУСПП'а та „Молодняка“ не можут уже викликати заперечень навіть з боку найодвертіших і найлютіших ворогів пролетарської літератури.

Розв'язуючи по-більшовицькому національне питання, комуністична партія більшовиків України та її ЦК, успішно розгортаючи будівництво національних формою, пролетарських змістом культур, постійним проводом і допомогою пролетарській літературі, забезпечили її передовим загонам найповнішу можливість вирости із гуртків письменників-початківців, якими ВУСПП та „Молодняк були п'ять років тому в провідну організацію пролетарської літератури, якою ВУСПП та „Молодняк“ приходять до свого п'ятирічного ювілею. Ця перемога партії є достатньою запорукою дальшого зростання, поглиблення й розквіту пролетарського літературного руху на Україні; є достатньою запорукою розвитку літератури не лише української, а й всіх нацменшостей, літератури національної формою, пролетарської змістом. Секції ВУСПП'у — російська, єврейська, болгарська, польська приходять до п'ятиріччя ВУСПП'а і „Молодняка“ також із значними й важливими досягненнями й перемогами.

Роля основної організації пролетарської літератури, визнаної за ВУСПП'ом від партії, зобов'язує ВУСПП та „Молодняк“ іще рішучі розгорнути боротьбу за створення великого мистецтва більшовізму, за партійність у літературі, за виховання з робітників-ударників, покликаних до літератури справжньої більшовицької літературної зміни, за усталення й поглиблення марксо-ленінського світогляду пролетарського письменника, за удосконалення й поглиблення діялектико-матеріялістичної творчої методи пролетарської літератури (неможливої без партійности літератури), за вироблення нового типу пролетарського письменника, професіонального революціонера, колективіста, невтомного борця за соціялізм, за більшовицьку п'ятирічку, за виконання й перевиконання всіх плянів третього вирішного й четвертого переможного років п'ятирічки.

ВУСПП'ові і „Молоднякові“ треба підсилити темпи перебудування своєї роботи, виходячи з директив вождя комуністичної партії й робітничої кляси тов. Сталіна, що їх

він дав у своїй промові „про нові завдання господарського будівництва“.

Промова тов. Сталіна, повною мірою визначаючи нові завдання й методи роботи на всіх ділянках соціялістичного будівництва, має вирішальне значіння так само й для пролетарського літературного руху, „як дороговказ для дальшої його перебудови, більшого увімкнення пролетарських письменників у практику соціялістичного будівництва, прискорення процесу ліквідації відставання пролетарської литератури від вимог нового етапу соціялістичного будівництва“. („Лит. газета“ № 45).

Ще не перевірено, як ВУСПП та „Молодняк“ склали іспит на звання пролетарських організацій на новому етапі. Ще не обчислена активність вуспівців та молодняківців у показі всій країні її героїв з точки марксо-ленінського світогляду пролетарського письменника та на основі діялектико-матеріялістичної творчої методи. Ми знаємо, що в цій ділянці роботи ВУСПП та „Молодняк“ мають уже значні досягнення. Але з певністю можна сказати, що ці досягнення безперечно недостатні.

Одною з найважливіших ознак перебудування всієї роботи ВУСПП і „Молодняка“ мусить бути цілковитий поворот всієї організації лицем до творчих питань, розгорнута творча дискусія. „Ми мусимо й ми можемо аналізом продукції виявляти різниці в розвиткові наших письменників, відмінности їх один від одного, особливости їх стилю, багатоманітність тих шляхів, якими йде створення методи діялектичного матеріялізму в мистецтві, великого мистецтва більшовізму“. (Л. Авербах).

Таке розуміння творчої дискусії, як школи виховання всієї маси пролетарських письменників, визначає й форми, якими вона має розгортатися у нас. „Ми боремося за колективне вироблення нашої методи на основі соціялістичного змагання й проти культивування секретництва для успіху в анархічній конкуренції“. (На „Літературном Посту“ № 23 „О развертывании творческой дискуссии“. Л. Авербах).

Цю настанову треба реалізувати не тільки в творчій роботі пролетарських письменників, а й в загальній участі всього вусппівсько-молодняківського руху, насамперед його основної сили—призовників-ударників,—у розгортанні творчої дискусії.

Поворот всієї організації лицем до творчих питань, до висвітлення героїв п'ятирічки, до конкретної творчої роботи всіх пролетарських письменників, між ними й насамперед—призовників-ударників, звернення на цю конкретну роботу всієї уваги нашої марксистської критики, посилення відповідальности за кожну конкретну ділянку роботи—в цьому має виявлятися боротьба проти знеосібки в роботі ВУСПП'у і „Молодняка“, проти зне-

осібки в творчості пролетарських письменників,— в цьому зміст перебудування роботи організацій.

Творча дискусія ні в якому разі не може перетворитися на дискусію про ревізію літературно-політичної лінії ВУСПП і „Молодняка“.

Цю лінію визнала і визнає партія в основному за правильну. І хоч це не значить, що в творчій дискусії якоюсь мірою можуть бути одірвані творчі питання від літературно-політичних питань воаппівського руху,—(ВОАПП і його загони ВУСПП та „Молодняк“ ніколи не одривали цих питань одне від одного), але всяким спробам прихованої ревізії літературно-політичної лінії ВУСПП'у і „Молодняка“, що можуть виявитися в творчій дискусії від деяких групок та окремих товаришів, від різних модифікаторів літфронтівщини на Україні, від „лакувальників“ нашої дійсности, від правих і „лівих“ „незадоволених“ з лінії ВУСПП'у та „Молодняка“, вся організація, і кожний пролетарський письменник зокрема, повинні давати рішучу відсіч.

Утворити різні угруповання творчою лінією, що мають виявляти різноманітність шляхів вироблення творчої методи пролетарської літератури, — це одне з найголовніших завдань роботи ВУСПП і „Молодняка“.

Тому, готуючись до розгорненої творчої дискусії, треба сприяти утворенню таких угруповань в середині ВУСПП'у, у всіх його організаціях та робітничих студіях, де, за допомогою й проводом творчого вусппівсько-молодняківського активу максимально виявлятимуться нові пролетарські письменники-поети, прозаїки драматурги, критики, нарисисти, кіно-сценаристи, тощо.

Розгорнена творча дискусія повинна стати розгорненою боротьбою проти різних вияв та модифікацій літфронтівщини й переверзіянства на Україні, проти воронщини, проти нацдемівщини, проти правої та „лівої“ небезпеки в літературі та примиренства до них, проти меншовицького ідеалізму, механістичних теорійок та різних інших виявів ворожої ідеології на всіх ділянках мистецтва.

Творча дискусія має стати розгорненою боротьбою за новий, вищий ідейно-творчий і теоретичний етап пролетарської літератури на шляху до її гегемонії, за ленінський етап у літературознавстві.

Отже творча дискусія в ВУСПП'і й „Молодняков і“, що розгортатиметься на конкретних творах пролетарських письменників, а також попутників, не може бути звичайним рецензуванням цих творів.

Усвідомлюючи творчі та літературно-політичні й теоретичні питання нашого руху, конкретизуючи й поглиблюючи їх при розгляді конкретних творів, творча дискусія мусить відповідати

своїм змістом і партійною спрямованістю ленінському етапові в літературознавстві, за за який б'ється всесоюзне напостівство.

„Приват-доцентські“ спроби атакувати творчі настановлення воаппівського руху, щоб через них дискредитувати літературно-політичну лінію ВОАПП'у, нищити його кадри, замазувати досягнення, ревізувати його організаційно-політичні шляхи, не мають нічого спільного з боротьбою за ленінський етап у літературознавстві. Тим то вони зустріли таку непримиренну відсіч з боку РАПП та з боку останнього пленуму ВОАПП.

ВУСПП та „Молодняк“ не можуть поставитись до подібних спроб інакше ніж поставились до „приват-доцентів“ РАПП та Пленум ВОАПП'у.

Підкреслюючи кардинальну, вирішну ролю марксо-ленінського світогляду пролетарського письменника, творча дискусія непримиренною принциповою критикою мусить допомогти попутницьким кадрам наблизитись до завдань пролетарської літератури, мусить допомогти їм опанувати революційний світогляд пролетаріяту й переходити на рейки літературних союзників пролетаріяту.

Треба рішуче ставити питання про дальші шляхи й тих поодиноких попутників, що прийшли до ВУСПП'у на першому етапі його боротьби й цим заманіфестували були своє ставлення до пролетарської літератури, але на дальших етапах її боротьби за свою гегемонію недостатньо переозброювались, недостатньо опановували марксо-ленінський світогляд і через це зараз залишаються фактично позаду пролетарської літератури.

У дискусії мусять також виявити свої творчі настановлення ті молоді вусппівці, що недавно прийшли до пролетарської організації з „Пролітфронту“ та з „Нової Генерації“.

Творча дискусія мусить сприяти максимальній внутрішній консолідації справжніх вусппівських та молодняківських сил і виявити позиції тих письменників (а такі теж є), що формально є вусппівці, а посутньо — нічого спільного з ВУСПП'ом не мають.

Творча дискусія має стати найповнішим виявом розгорненого соціялістичного наступу всім фронтом пролетарської літератури за створення великого мистецтва більшовизму.

В зв'язку з цими величезними й невідкладними завданнями організації руба стає питання про конкретне партійне керівництво всіма вусппівськими та молодняківськими осередками на місцях.

Вусппівські та молодняківські осередки то успішніше виконають завдання, що стоять сьогодні перед цілою пролетарською літературою, то краще працюватимуть з ударниками, покли-

каними до літератури, то ширше увімкнуться в творчу дискусію, як у пролетарський наступ на літературній ділянці фронту ленінської культурної революції мас, що повніше будуть забезпечені конкретне керівництво і допомога партійних та комсомольських організацій у їхній роботі.

Тим то ВУСПП і „Молодняк“ будуть і далі битися за генеральну лінію партії в літературі, здійснюватимуть директиви ЦК нашої партії, розгортатимуть справжні більшовицькі темпи в роботі лише під керівництвом партійних та комсомольських організацій.

Здійснюючи ленінські заповіти в національній політиці, партія вчила і вчить пролетарську літературу боротися на два фронти — проти великодержавного шовінізму, ях головної небезпеки на теперішньому етапі, та проти місцевого націоналізму, що в умовах жорстокої клясової боротьби, пробує підносити голову, й проти різних форм примиренства до них.

ВУСПП і „Молодняк“ мають на цьому шляху низку незаперечливих перемог. Вони мусять і далі з неослабною пильністю продовжувати боротьбу проти всіх і всіляких ухилів від лінії партії в національному питанні.

Нові вусппівські та молодняківські кадри, що тисячами приходять нині в літературу від соціялістичних підприємств, це надійні батальйони бійців за здійснення ленінської національної політики партії, їхній прихід до пролетарської літератури ще більше посилює активну боротьбу ВУСПП'у та „Молодняка“ за лінію партії в національному питанні.

Все це, як і безліч інших завдань ВУСПП'у та „Молодняка“ щодо призовників-ударників, можна здійснити лише за умови конкретного керівництва цією роботою партійних та комсомольських організацій.

Величезні обов'язки стоять перед ВУСПП'ом та „Молодняком“ і щодо пролетарсько-колгоспної літератури. „Плуг“ устиг уже багато дечого зробити, закликаючи до пролетарсько-колгоспної літератури ударників від соціялістичних ланів. Але все це без конкретної допомоги ВУСПП'у та „Молодняка“.

Ліквідувати цей прорив, одне з невідкладних завдань ВУСПП'у та „Молодняка“.

Безперечні перемоги мають ВУСПП та „Молодняк“ на фронті театральному. Три останні роки йдуть під знаком успішного наступу вусппівсько-молодняківської продукції на рештки буржуазного, націоналістичного, обивательського, приховано-ворожого репертуару в радянських театрах.

Під упливом цього наступу театри починають перебудовуватись, деякі з них заходять в органічний творчий контакт з ВУСПП'ом та „Молодняком“, інші (як „Березіль“) послаблюють свій опір, свою ворожість, пролетарській літературі.

Безперечна перемога пролетарської громадськости й зокрема ВУСПП'у та „Молодняка“, — це створення Наркомосом „Театру Революції“ в Одесі і заснування харківськими партійною та професійними організаціями, разом з НКО, нового „Театру Революції“ в столиці України.

Пожвавлюється також уплив пролетарської літератури на інші суміжні галузі мистецтва, як от кіно, музика (АПМУ) та ін. Особливої уваги ВУСПП'у та „Молодняка“ потрібує на даному етапі саме кіно, де брак пролетарських кадрів особливо гостро відчувається.

Теоретично усвідомити й обґрунтувати ці нові здобутки пролетарського літературного руху, посилити вплив на всі суміжні галузі мистецтва, це завдання, треба виразно поставити в розгорненій творчій дискусії.

Підтягти найвідсталіші ланки роботи ВУСПП'у та „Молодняка“, повернутися лицем до творчих питань, розгорнути творчу дискусію, виявити всі можливості й хиби організації, по справжньому перебудуватися й прийти до п'ятиріччя єдиним, ще міцнішим, боєздатнішим, громадсько й творчо потужнішим загоном ВОАПП'у — ось сьогоднішні гасла ВУСПП'у й „Молодняка“.

Тільки справжнє здійснення їх, тільки більшовицькі темпи перебудування на основі розгорненої пролетарської самокритики, забезпечать ВУСПП'у й „Молоднякові“ надалі усі можливості успішно й славно боротися за велике мистецтво більшовізму!

С. ЩУПАК

ПІДСУМКИ ПЕРШОГО ЕТАПУ ТВОРЧОЇ ДИСКУСІЇ НА УКРАЇНІ

Співдоповідь на пленумі ВОАПП

Я маю змогу лише в загальних рисах дати характеристику тих особливостей боротьби за творчу методу, що були в нашій українській літературній дійсності.

На Україні в нас не було такої розгорнутої творчої дискусії, яка була тут в РСФРР за проводом РАПП'у.

В РСФРР дискусія пробила кілька турів. Перший тур характеризується тим, що РАПП загострює увагу на проблемі робітничої тематики, ставлячи поруч цього питання про художність пролетарської літератури; щоразу, коли РАПП лише висував проблеми пролетарської літератури, проблеми творчі, він підкреслював завдання художности. Як на першому етапі, так і на ни-

нішньому етапі творчої дискусії, РАПП підкреслює проблему художности поруч інших, основних творчих проблем. Я гадаю, що лише через це РАПП на першому етапі творчої дискусії ставив питання про навчання в клясиків.

Другий тур дискусії характеризується тим, що РАПП загострює увагу на питаннях свідомости та підсвідомости в творчому процесі, на питаннях взаємовідношення ідеології і психології.

Цього періоду РАПП висуває проблему „живої людини“.

І, нарешті, найвищим ступенем розвитку творчої дискусії був період боротьби з Літфронтом, коли РАПП дав ширше тлумачення всім попереднім творчим настановленням, дав до деякої міри філософське уґрунтовання цим творчим настановленням і висунув цілу низку нових теоретичних тез, що в сумі дають ключ до розв'язання питання про матеріялістично-діялектичну художню методу.

Дуже характерно, що дискусія про творчу методу набрала особливої гостроти в РСФРР саме в момент найвищого рівня поставлення цих творчих питань від РАПП'у, коли РАПП мав змогу критично поставитись і зняти спрощенські формулювання тих або інших творчих тез, коли РАПП далеко ширше розвинув свої погляди на творчі питання. От саме цього періоду дискусія набирає найширшого розмаху. Це пояснюється загальною клясовою боротьбою, що відбивалася в цій частині ідеологічного фронту, в цій частині ідеологічної боротьби, успішним наступом марксистсько-ленінської методи і в питаннях літератури.

Природно, що такий наступ повинен був викликати реакцію від ворожих ідеологічних сил, і я гадаю, що Літфронт за цього періоду найвищого, найдосконалішого поставлення від РАПП'у творчих питань безперечно був рупором ворожої пролетарській культурі лінії, відбитком реакції ворожих сил, бо РАПП провадив боротьбу за успішність просування марксистсько-ленінської думки на фронті літератури.

У нас на Україні, як я сказав, такої розгорнутої творчої дискусії, що охоплювала б таке широке коло, як це було в РАПП'і, не було. Проте, і у нас була боротьба за творчу методу. Вже сама творча практика нашої літератури природно в процесі свого розвитку висувала питання боротьби за творчу методу.

Пролетарська література України веде свою історію не з останніх років, а з перших післяжовтневих років. Проте, найширшого розмаху набирає розвиток пролетарської літератури за періоду реконструкції. В цей період нашій літературі стає особливо тісно в рамках колишніх творчих традицій, що в основному, не зважаючи на всю відміну, з погляду стилю продовжують досвід, що його нагромаджено в передреволюційній буржуазній літературі. Досить познайомитися з напрямом першого

періоду української революційної літератури, щоб переконатися, що вся вона розгорталася під знаком імпресіоністичної творчої методи (особливо проза). Вся українська революційна проза до певного часу стояла під знаком імпресіоністичної творчої лінії письменника Хвильового. Звичайно, наші українські пролетарські письменники всіляко деформували стару передреволюційну імпресіоністичну методу, вносячи в неї нові елементи. Якщо взяти старих передреволюційних імпресіоністів і таких письменників-імпресіоністів післяжовтневого періоду, як Михайличенка, Хвильового, навіть раннього Микитенка, то ріжниця в стилі тих і інших величезна. Проте, імпресіоністична метода не сприяла диференціяції, творчому розшаруванню українського радянського письменництва. Імпресіоністична метода, навпаки, відкривала широкі можливості для деяких буржуазних або дрібнобуржуазних письменників сковзати по поверхні революційних явищ і пристосовуватись до загального обличчя революційної радянської літератури. Отже, поруч революційного імпресіонізму пролетарських письменників, ми мали людей, що пристосовувались до панівних тоді революційних мотивів, по суті бувши на ворожих і чужих нам ідеологічних позиціях.

В поезії нашій довгий час панував символізм і романтизм, який (романтизм), власне кажучи, тут превалює і досі. Зараз же ми маємо новий період в розвитку української пролетарської літератури, що починається саме з періоду реконструкції, з періоду соціялістичної перебудови нашої країни. Цього періоду позначаються цілком нові явища, нові тенденції, радикальні прагнення ламати колишні творчі настановлення, творити новий стиль, нову творчу методу, що в нашій свідомості асоціюється переважно з розумінням реалістичного мистецтва, оскільки це мистецтво намагається найвсебічніше, найоб'єктивніше пізнати дійсність. Але рівночасно це мистецтво з погляду правильного обліку того, що є в нашій конкретній творчій практиці, безперечно відрізняється від того історичного реалізму, що його ми всі знаємо з досвіду старої української, російської і світової літератури. У зв'язку з розвитком цих нових прагнень в українській літературі, вусппівсько-молодняківська критика мала всі підстави поставити питання про новий стиль, про стиль, що за нього треба не лише боротися, а й про стиль, що дає змогу боротися на підставі конкретних явищ нашої творчої практики, про стиль пролетарської літератури, про стиль пролетарського реалізму, оскільки це мистецтво мислилось як реалістичне, але при цім мистецтво цілком нове, що цілком відрізняється в своїх стилевих прагненнях і в своїй творчості від старого буржуазного реалізму.

Творча дискусія майже не виходила у нас за межі питань стилю. Увесь час дискусія оберталася навколо проблем стилю. Наша творча боротьба була дуже переконлива в просуванні своїх неґативних тез, в боротьбі з усіма антиреалістичними тен-

денціями, з усіма антиреалістичними традиціями. Тут наша критика була найбільш задовільна, наймогутніша та найміцніша, але дуже слаба була вона в обороні своїх позитивних підстав, в обороні нового стилю — стилю пролетарського реалізму. Вуспівсько-молодняківська критика, що в різних варіяціях і в різних формах боролася за виявлення свого стилю, за виявлення стилю пролетарської літератури, зіткнулася з великим фронтом, що не просто боровся проти пролетарського реалізму, а що, виступаючи проти пролетарського реалізму, боровся по суті проти всього того широкого обсягу питань, того змісту, що його ми вкладали в наше розуміння проблем пролетарського реалізму.

Треба сказати, що колишній редактор органа марксистської критики на Україні т. Десняк після нашого поставлення питання написав статтю, де він рішуче заперечував пріоритет будь-якого стилю. Він говорив про те, що всі стилі є спадщина буржуазної літератури, буржуазної культури, що всі стилі буржуазні, і що всі стилі потрібні, що всі стилі треба використати. Той же таки редактор вмістив цілу низку статтей, що в них вказувалось на потребу цілковитої рівноправности реалістичного й романтичного стилю в нашій літературі. Нарешті, знаходилися люди, що виступали в ролі великих скептиків та агностиків, що не хотіли розуміти, навіщо власне говорити про стиль, коли можна спокійно жити, не ламаючи голову над тими питаннями: поживемо, мовляв, подивимось, який буде стиль. Це було відбитком дрібнобуржуазности, бажання бути цілком осторонь роботи, осторонь напруження думки, було відмовленням від вироблення стилю для пролетарської літератури. Це була ліквідаторська позиція щодо пролетарської літератури.

Не зважаючи на те, що на Україні наша дискусія оберталася переважно навколо питань стилю, по суті боролися за методу, бо під стилем безперечно розумілося питання творчої методи.

Реалізм ми, здається, на Україні тлумачили ширше, ніж це було в перших поставленнях деяких рапівських критиків і теоретиків. Я вже не говоритиму про того раппівця Зоніна, що все питання реалізму... (т. Селівановський: колишній раппівець) зводив до питання про історичні аналогії. Але я говорю навіть про тов. Фадєєва, що до нього ми на Україні ставимося з великою увагою, як до яскравого та цікавого раппівського письменника, що править за зразок того, як письменник намагається усвідомити свій творчий шлях для себе й для інших, так от, навіть Фадєєв у своєму поставленні обмежив питання реалізму питанням зривання всяких масок. Таке поставлення нам здавалось трохи вузьким. Ми, говорячи про стиль реалізму, ставили поруч цього широкий комплекс питань, що їх ми зараз звикли зв'язувати з загальною проблемою матеріялістично-діялектичної художньої методи. Та все таки, наша дискусія була вужча, ніж тут. Вона була вужча тому, що цілої низки питань, ставлених

тут, ми не охопили. Це є мінус. Але, з другого боку, тут був і плюс, який полягав у тім, що в нашій дискусії не було цілої низки таких моментів, що на них тут наполягали та що трохи засмічували творчу дискусію, що були неважливі, або навіть неправильні з погляду інтересів розв'язання проблеми матеріялістично-діялектичної методи. Я маю на увазі такі питання, як питання про навчання у клясиків. Відомо, що на першому етапі розвитку творчої дискусії деякі раппівці ставили питання про навчання у клясиків так, що треба вчитися в таких то й таких то клясиків.

У нас такого поставлення питання не було. Ми вважали, що це неправильно, що це суперечить ленінському поглядові на історичну культуру, його тезі про те, щоб критично засвоїти й переробити всю суму культури.

Друге питання — питання про „живу людину". В нашій дискусії ми лише побіжно вживали термін живої людини, але у нас не було тих трохи неправильних тлумачень, що були тут у процесі обговорення проблеми „живої людини". Найбільше ми говорили про реалізм. Як я вже сказав, у процесі нашої творчої дискусії ми зіткнулися з широчезним фронтом оборонців романтизму і супротивників реалізму. При тому цей фронт тягся від найправіших буржуазних письменників і кінчався внутрішніми попутниками в нашій же вусппівській організації, що приєднувались якимсь способом в тій чи іншій формі до ворогів пролетарського реалізму, що в тих умовах визначало — до ворогів, супротивників творчої методи пролетарської літератури. І тут, у цій боротьбі, в цій гострій боротьбі між пролетарськими письменниками й романтиками, тут проглядала гостра, по суті-клясова боротьба не в пляні творчих розходжень, а в пляні двох цілком протилежних світоглядів, двох систем поглядів, різних методологічних, в основному, настановлень, різних філософських концепцій. У боротьбі проти реалізму різні групи виходили з різних позицій, але рівночасно всі ці групи на Україні об'єднувало безперечно єдине прагнення бути трохи вільнішими, трохи автономнішими від реальної дійсности,

Особливе значення має боротьба проти реалізму й оборона романтизму на Україні з погляду національного питання. Я повинен сказати, безперечно, в свідомості правих письменників ці два моменти — боротьба за романтизм і своєрідне розуміння національних інтересів — перепліталися, бо національне питання на Україні дуже актуальне, бо розв'язувати реалістично національне питання, давати реалістичні відповіді на національне питання визначало б підкреслити його службову ролю, підпорядковану соціялістичному будівництву, це визначало б показати провідну ролю пролетаріяту в національному питанні й обов'язково розвінчати дрібнобуржуазну національну романтику.

І цілком природно, що таке поставлення національного питання було небажане для дрібнобуржуазних націоналістів. До-

сить вказати на такого представника українського націоналізму в нашій сучасній українській літературі, як Антоненко-Давидович, що цілком одверто проповідує в своїй художній літературі реакційні націоналістичні погляди, щоб зрозуміти, за що править, власне кажучи, романтична метода в сучасних умовах клясової боротьби на Україні для так званих романтиків.

Я хочу навести дві цитати з художнього твору цього Антоненка-Давидовича, щоб ви мали уявлення про ті настрої, що панують в певному оточенні дрібнобуржуазних письменників, що їх до недавнього часу не було досить розвінчано, що їх до недавного часу не було досить викрито і що мали змогу фігурувати під етикеткою українського радянського письменника. Антоненко-Давидович пише між іншим: „Дивна, справді, наша історична доля: зо всіх буйних літ, що ураганами пролетіли через наш Степ, нам лишились у спадщину самі тільки хрести та могили“...

Оглядаючи сучасність українську і вдивляючусь в історичний шлях українського народу, цей письменник приходить до того висновку, що смуга всіх „чудових, бурхливих“ років всього „чудового“ і історичного минулого українського народу безповоротно минула, а для сучасника українського лишилися самі лише хрести та могили. І саме тому Антоненко-Давидович ніякої втіхи в сучасності для себе знайти не може. Він свої погляди звертає на минуле, коли були „кращі“ часи для українського народу „Я люблю нашу історію, пише він. Я люблю її буйну, далеку, неповоротну романтику“...

Апологія історичного минулого і цілковитий песимізм щодо сучасности,— от що ми бачимо, і тому, зрозуміло, чому з подібними настроями, з подібним світоглядом виступають в нашій українській дійсності якнайзапекліші супротивники пролетарського реалізму і якнайзапекліші оборонці романтизму. Що найгірше — це те, що ми зустрічалися з подібними супротивниками не лише на крайньому полюсі буржуазної літератури, але зустрічалися з супротивниками в боротьбі за стиль пролетарської літератури, за реалістичний стиль, і серед тих письменників, що називалися пролетарськими письменниками.

Я маю на увазі ту організацію, що зараз вам відома, як організація „Пролітфронт“, що тепер ліквідувалася і що частина її дійшла до воаппівського загону України — ВУСПП та що тоді ще не мала організації, а групувалася навколо журнала „Літературний Ярмарок“.

Цей журнал, що зорганізувався після того, як розпалася, може відома багатьом, організація Вапліте, „Літературний Ярмарок“ був ніби деяким кроком вперед після розпаду Вапліте. Та це був такий крок, що проте характеризується дрібнобуржуазним ворожим ставленням до пролетарської літератури.

В цьому угрупованні, в цій школі і журналі письменники

намагалися в замаскованій формі консервувати залишки своєї старої націоналістичної дрібнобуржуазної ідеології, залишки свого ворожого ставлення до масової пролетарської літератури.

В цілому, ряді нумерів можна було зустріти цілком одверті вихватки проти творчих настановлень ВОАПП, проти творчих настановлень ВУСПП.

Якщо ми ставили питання про робітничу тематику, то вони глузували, казали, що ви зводите питання до „фабричних труб“, глузували з оповідання т. Микитенка „Брати“, де він ставить питання про перевиховання селянської психології в заводському казані, у виробничому процесі. Вони глузували з одного з найважливіших творчих настановлень пролетарської літератури, з робітничої тематики. .

Щоб яскравіше схарактеризувати те, як ця група ставилася вороже до пролетарського реалізму, висуваючи активний романтизм з метою легше замаскувати свої націоналістичні погляди,— я вкажу на один визначний, цікавий памфлетний вірш одного колишнього молодняківця Масенка. Він визнав для себе за негідне бути в такій організації як „Молодняк“, утік до табору пролітфронтівців. Він виступає тоді з памфлетним віршем проти тов. Коваленка, активного борця за творчі позиції пролетарської літератури. В цьому вірші він глузує з інтернаціоналізму, кажучи про те, що перш, ніж думати про Китай, треба думати про рідну Україну.

Ось як відповіли на питання про інтернаціональний зміст пролетарської літератури. Коли ми ставили питання про політичну цілеспрямованість, про політичні настановлення в нашій літературній творчості, про робітничу тематику, вони глузували з „фабричних труб“. Коли ми ставили питання про інтернаціональний зміст, про боротьбу за пролетарську революцію в міжнародньому маштабі, вони сміялися, кажучи: „Вам потрібен якийсь Китай, а ви забуваєте, що основний Китай є у власній країні, що не можна думати про Китай, не думаючи насамперед про свою власну країну.

Природно, що ми мали тут справу з яскраво виявленим націоналізмом. Ці ж товариші виступали тоді найгарячішими оборонцями романтизму та найактивнішими борцями проти нашої творчої методи.

І не дивно. Той же Масенко має багато цілком аполітичних віршів, де превалюють вічні, загальнолюдські, надклясові мотиви. Багато деякі з віршів я схарактеризував би так, що їх можна вмістити в першу-ліпшу добу, в перший-ліпший час, в першій-ліпшій країні, буквально в першому-ліпшому виданні, звичайно, крім пролетарського. От як примхливо сполучався націоналізм з романтизмом і боротьбою проти пролетарського реалізму.

На другому етапі ми стикалися вже не з „Літературним Ярмарком“, а зустрілися з організацією Пролітфронт. Я повинен

сказати кілька слів про цю організацію, щоб не склалося неправильного уявлення. Організація Пролітфронт це дійсно був крок вперед, рівняючи до групи „Літературний Ярмарок“. Ставши на шлях цієї організації, товариші ці відмовилися від багатьох своїх реакційних поглядів на літературу. Вони відмовилися від свого академізму, від свого ворожого ставлення до масової літератури, від свого ворожого ставлення до робітничої тематики і цим вони, ніби, стали на шлях, що наближає їх до пролетарської літаратури. Насправді в цій організації вони не вижили дрібнобуржуазних поглядів. Тут все ще уживалися революційні і буржуазні письменники, тут все ще боролися за романтизм і не тільки за романтизм, а й за творчі настановлення російського Літфронту.

Літфронт знайшов у нас на Україні цілковиту підтримку саме в особі цього дуже еклектичного, власне дрібнобуржуазного угруповання Пролітфронт.

Що ще цікавіше, це те, що літфронтівство, по суті кажучи, лівацький погляд на творчу методу, дуже легко сполучався з залишками ваплітовської, по суті кажучи, правої ідеології. Отже, ми мали тут сполучення лівацьких і правих поглядів в особі цієї групи. В журналі „Пролітфронт“ деякі товариші, як наприклад т. Момот, Багмут, виступали й розвивали літфронтівські погляди на творчі питання. Вони також говорили про потребу ліквідувати „живу людину“, також говорили про те що непотрібен психологізм і дуже яскраво викривали суть літфронтівських поглядів, обстоюючи потребу усунути суперечності в героях. Один із них, Багмут,— писав з цього приводу дуже цікаво, продовжуючи, розвиваючи і популяризуючи погляди Беспалова та інших. Він писав, що герої не мають права бути роздвоєними, мусять бути єдиними, без усяких суперечностей.

Навіть інтеліґенція, казав він, не може бути за нашої доби роздвоєною. От як проклямували літфронтівські позиції на Україні. Дуже вульґарно, менш приховано, менш замасковано, ніж робили тут дуже досвідчені теоретики й професори подібно до Беспалова, але зате цілком правильно, безперечно, відбивали й перекладали українською мовою думки, що їх тут викладав російською мовою Беспалов і його товариші. Зайва річ доводити нашій авдиторії, що це є антимарксистські тези, що говорити в наших умовах про те, що людина, навіть, інтеліґент не знає суперечностей, що в неї немає ніяких колізій, це замазувати клясову боротьбу, це значить гальмувати боротьбу за перероблення людського матеріялу.

Як же стояло питання спеціяльно з вусппівською критикою? Я вже говорив, що наші товариші у своїй боротьбі, в пропаґанді своїх творчих поглядів були дужі сильні тоді, коли вони викривали погляди супротивників і були трохи слабі тоді, коли

обґрунтовували свої позитивні творчі погляди, свою власну творчу плятформу. Я не говоритиму про тих критиків, що є і в ВУСПП'і, та що не мають права претендувати на звання справжніх напостовських критиків подібно до такого критика, як Доленґо. Цей товариш увесь час виступав з гаслом пролетарського реалізму. Проте, це не перешкодило йому після двох років боротьби нашої з романтиками виступити з дуже еклектичною теорією про те, що пролетарський реалізм добрий, та добрий і романтизм, добрий і імпресіонізм, і слід було б зробити так: взяти реалізм, до нього приєднати романтизм у тій частині, в якій він має свою перевагу в розуміні відбитку руху, сюди ж приєднати імпресіонізм у тій частині, в якій імпресіонізм уміє добре відбивати зовнішні явища, і коли все це пробробити, то вийде матеріялістично-діялектична художня метода. Коли б так просто стояло питання, нам не було б чого ламати голову над проблемою матеріялістично-діялектичної методи. Виявляється, не проблема застосовування марксо-ленінської методології в художній творчий процес стоїть перед нами, а просто технічне питання. Треба закликати добрих спеціялістів — Ейхенбаума, Шкловського, може того ж таки Доленґо і доручити їм пробробити відповідну лябораторну роботу, і в нас вийде добра матеріялістично-діялектична метода. Природно, що це є найчистіша еклектика, що виходить з опортуністичного бажання примирити всякі суперечності, але це не є наша напостовська лінія, це не є наша напостовська критика.

Дуже послідовно виступав у цім питанні тов. Коваленко — нинішній секретар ВОАПП'у. Коваленко був найбільш прямолінійним, найбільш екстремістським в поставленні питання про пролетарський реалізм. Коваленко має великі заслуги в боротьбі за творчі настановлення пролетарської літератури, а також у викритті творчої методи спеціяльно українських романтиків, але разом з тим у мене особисто Коваленко своїм поставленням питання про пролетарський реалізм викликає деякі сумніви, тобто в мене є з ним розходження, і я гадаю, що це розходження внутрішньо-воаппівського порядку, що їх треба розв'язувати в процесі нашої товариської дискусії, і тому про ці розходження треба говорити. В чому ж річ? В чому я розходжуся з Коваленком? Я вважаю, що т. Коваленко мав дещо хибний погляд на проблему пролетарського реалізму. Я не говоритиму про те, що не завжди досить широко тлумачить Коваленко розуміння цієї самої методи, але крім того, Коваленко дивився на питання пролетарського реалізму трохи апріорно, як на щось таке, що вже здійснилося, що вже у нас є в готовому вигляді.

Він звичайно ставив так питання: ось є романтики, ось є пролетарські реалісти, Івана Ле кваліфікував він як найдосконалішого пролетарського реаліста. Отже, виходив він не з того, що у нас є елементи нового стилю, які дають нам змогу най-

ширше ставити питання про проблему пролетарського реалізму, а він ставив питання так, що у нас є пролетарські реалісти, але вони мають цілу низку хиб, хиб антипролетарського характеру. Отже Коваленко цим самим звужував розуміння й перспективи нашої боротьби за пролетарський реалізм. Цей погляд на реалізм призвів тепер Коваленка до того, що він зараз відчуває деяку незручність в цьому питанні й починає ревізувати свої погляди, але не так як слід, а знімаючи й перекреслюючи свою боротьбу за пролетарський реалізм. Що зробив Коваленко? Він виступив в останньому нумері української „Літературної Газети" із статтею, що зветься „На новому творчому шляху", і там Коваленко каже приблизно от що: пролетарські реалісти мали всі переваги перед романтиками, але вони мали й хиби; загалом ми за наших часів, борючись за пролетарський реалізм, стояли на правильних позиціях, але зараз же для нас основне — це не пролетарський реалізм, а творча метода, а тому не варто говорити про пролетарський реалізм, а треба говорити лише про творчу методу. Що виходить? Виходить якесь дивне протиставлення пролетарського реалізму творчій методі. Коваленко очевидно раніше думав, що пролетарський реалізм не є питання про творчу методу, і коли сьогодні стоїть питання про діялектично-матеріялістичну методу,— настав час, коли треба зняти питання про пролетарський реалізм. (Голос: це в статті сплутав).

Знімаючи все те, що могло бути сплутане в статті, все ж таки головна думка лишається такою, як я говорю, і я гадаю, що Коваленко надто вже самокритично поставився до того свого прибільшення, що в нього дійсно було в оцінці пролетарського реалізму.

ВОАПП'ові й РАПП'ові зовсім нема чого переглядати й ревізувати в основному свої творчі настановлення. Я гадаю, що творчі настановлення ВОАПП'у цілком правильні, якщо лише зняти цілу низку неправильних формулювань. Якщо взяти всю систему, всю лінію розвитку творчої дискусії, то я скажу, що саме ця лінія розвитку творчої дискусії дає нам змогу зараз правильно боротися за діялектичний матеріялізм.

Є спроби говорити, що літературно-політична лінія правильна та, бачите, творча не так. Я гадаю, що саме тому, що літературно-політична лінія правильна, саме тому, що наша організація вміла завжди бути найбільш сприйятливою до здійснення партійних завдань, партійної ідеології в своїй роботі, саме тому вона мала найменше помилок і в творчій лінії, саме тому вона правильно розвивала свої творчі погляди. Я гадаю, товариші, що наші суперечки з літфронтівцями дають нам в основному базу, щоб розв'язати основні наші проблеми,— і це величезний здобуток. Ми розходилися з літфронтівцями не в окремих питаннях, ми розходилися з літфронтівцями й з усіма нашими супротивниками і не тільки в РСФРР, а й у всіх республіках, в основній

лінії наших філософських поглядів. Ми мали цілком різне розуміння не те, що творчої методи,— ми по-різному розуміємо, що таке мистецтво. Ми розуміємо його не так, як розуміють літфронтівці. Літфронтівці виходять в основному з переверзевської методології, з переверзевської філософії, а приходять до лефівської формалістичної практики. Маючи цілком різні погляди на мистецтво, на природу мистецтва, ми маємо різні погляди на соціяльні функції мистецтва, на те, чим повинно бути мистецтво в нашій конкретній революційній практиці.

Найвизначніше полягає в тім, що борючись проти літфронтівців, ми найбільш діялектично розв'язували питання про ставлення художника до дійсности. Ми говорили про суб'єкт і об'єкт. Я гадаю, що в літфронтівців переважав суб'єкт, а не об'єкт, вони суб'єктивізували творчий процес. Обвинувачуючи нас в тім, що ми не партійні, бо акцентуємо на гаслі художности, говорячи, що той, хто стоїть на партійних позиціях в літературі, не може бути за художність в літературі, не може бути за психологію, не може бути за всебічну аналізу нашої реальної дійсности,— вони цим з'єднувалися з троцькістським невір'ям в пролетарське мистецтво, з одного боку, і лефівськими ліквідаторськими позиціями — з другого.

Найважливіше питання — це питання тематики. Воно важливе поза всім іншим ще й тому, що в нас є спроби в наших власних лавах вульґаризувати це питання, є спроби перекрутити пролетарську лінію. В чому полягає перекручення пролетарської лінії в питаннях тематики? Тов. Дем'ян Бєдний тут говорив, що він не любить ні забігати вперед, ні назад. Він каже, що той, хто забігає наперед і дивиться назад — це боягуз. По-моєму, це правдиво тільки щодо дрібнобуржуазних письменників, які забігають наперед і назад лише для того, щоб нічого не сказати про сьогодні. З їхнього боку це боягузтво. Але письменник, що дивиться назад і вперед, щоб висвітлити правильно сьогодні, це письменник, що працює за методою діялектичного матеріялізму, що правильно підходить до завдань творчости. Ми повинні боротися з тим, що вузько по-діляцькому розуміють завдання дня.

Я хочу з цього приводу навести один приклад з української практики. Один наш драматург т. Первомайський написав нову п'єсу „Невідомі салдати"— п'єсу на тему громадянської війни, на тему революційної збройної боротьби, і уявіть собі, знайшлися розумники, які говорили, що п'єса ця ні до чого, бо не відповідає тематичному циклові реконструктивного періоду, бо зараз, бачте, будівництво, а тут говориться про збройну боротьбу.

Це, звичайно, крайня межа вульґаризації, найворожіша нам лінія. Я міг би вам показати, як важливо на даному етапі висвітлювати з нового погляду, з погляду сьогоднішнього міжнародного стану, з погляду сьогоднішнього співвідношення між

капіталізмом і соціялістичною системою,— як важливо висвітлювати громадянську війну. Я міг би вам показати, як по суті неправильно висвітлено, або зовсім не висвітлено найважливішу сторінку історії громадянської війни на Україні, де було 11 переворотів, і де нам доведеться ще відігравати велику ролю в боротьбі за оборону Радянського Союзу.

Я не забуваю, що найактуальніші питання — це реконструктивні питання сьогоднішнього дня, питання соціялістичного будівництва, але я, товариші, хочу сказати, що всяке прагнення ставити будь-які перешкоди, чи то перешкоди по лінії тематики чи то перешкоди по лінії високо-художньої якости — все це по суті ворожі об'єктивно-ліквідаторські позиції щодо пролетарської літератури.

Тепер ще з приводу „живої людини".

Скільки боролися? Як тут розпиналися літфронтівці? А тим часом „Правда", центральний орган нашої партії, цілком просто на двох сторінках, де вміщено було портрети героїв праці, дала остаточну й визначну відповідь на це питання. Виявляється, що герої праці справжні „живі люди", звичайно не ті, „живі", що на них дехто хотів би душу відвести. Я кажу про клясову „живу людину", що її ми бачимо і повинні бачити в її загальнім клясовім зв'язку і в окремім, що виділяє особливості того або іншого індивідуума, тієї або іншої групи, що так само завжди клясові.

Перед нами стоїть питання і про всі інші компоненти методи. Я не належу до категорії таких критиків, як Доленґо, що розтягує процес розв'язання творчої методи, поділяючи його на різні етапи. Перший етап — початок розвитку, коли ми усвідомлюємо нашу ідею — другий, коли по-філософському усвідомлюємо методу розв'язання ідеї, і третій етап, коли ми переходимо до питань технології. Я вважаю, що так розривати нашу боротьбу за творчу методу не можна. Я вважаю, що це механічний підхід до питання про творчу методу. Я гадаю, що не повинно бути таких розмежувань. Мы повинні тепер уже підійти до питань стилістики. Коли б ми поставили спеціяльну доповідь про клясову суть мови, цього найважливішого елементу впливу на психіку читача, поставили б питання про те, яку вона відіграє ролю для повноти єдности матеріялістично-діялектичної методи, то ми б усі переконалися, оскільки питання про мову є актуальним питанням. Коли б ми поставили таке питання, то побачили б, що питання про всі компоненти творчої методи настигле, актуальне.

Здобутки, що вже є на сьогодні, ті здобутки, що є наслідком творчої дискусії в РАПП'і та в ВОАПП'і загалом, якщо підходити до них не так скромно, як до них ставляться деякі товариші, якщо давати їм ширше й глибше тлумачення, то вони безперечно дадуть в основному ключ до остаточного розв'язання питання матеріялістично-діялектичного мистецтва.

ДЕКАДНИК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКАВКАЗЗІ

Велике місто Тифліс було заквітчене червоними прапорами. Так звичайно заквітчуються міста в дні великих свят — в дні Жовтневої річниці. Гасла перетягнуті через вулиці, що йшли від вокзалу до центру міста, написані українською мовою. А на вокзалі, одразу після виходу делеґатів і кінозйомки, вітаючи гостей, народній комісар освіти Грузинської Республіки Амханого Квірікадзе, закінчив свою промову — українськім текстом: — „Хай живе комуністична партія, що вірно розв'язує ленінську національну політику".

Ці перші враження, зовнішнього характеру, свідчили тільки про підготову до декадника, про щире бажання зустріти представників культури з братерської республіки — України Радянської, що як і Грузія однаково була під тягаром російського імперіялізму, аж до Жовтневої перемоги.

Так, це справді були враження зовнішнього характеру. По суті ж не тільки певні верстви грузинської культури, обмежене коло письменників, художників, діячів мистецтва, театру (що були ініціяторами зустрічі) — палко зустрічали гостей. По суті щиро і широко зустрічали нас — усі трудящі Закавказзя і насамперед робітництво столиці Грузії та центру федерації — Тифлісу.

Це вони заповнили майдан коло вокзалу, залюднили вулиці, влаштували по клюбах, театрах, червоних кутках заводів і фабрик вечори змички, це вони вустами робітників Заводу „ім. 26 комісарів" заявили:

„З сьогоднішнього дня відкривається нова сторінка боротьби за виконання промфінпляну 3 кварталу. На честь більшовицької змички з пролетаріятом України робітники заводу — „26" оголошують виконання пляну 3 кварталу ударним".

Щоденні дописи і великі статті в газетах і журналах Закавказзя, присв'ячені декадникові, — лише виконання волі пролетаріяту.

„Підчас реконструктивної доби у нас національне питання не обмежується мистецтвом. літературою і т. інш.", — як сказав т. Скрипник. „...Це є питання нових сотень, тисяч і мільйонів робітників нової реконструктивної індустрії і нового реконструктивного сільського господарства"...

Представники української пролетарської культури: письменники І. Микитенко, І. Кириленко, П. Панч, П. Усенко, Ів. Ткачук, А. Панів, М. Куліш, П. Аніканов, завголовмистецтва УСРР т. Беньковия, група діячів образотворчого і кіномистецтва, театру „Березіль", група заслужених акторів республіки Державопери. Цілу делеґацію на чолі з заступником НКО УСРР т. Полоцьким, було тепло зустрінуто пролетаріятом Грузії.

Перша. мовити б, ділова зустріч відбулася увечорі 1 липня, на пленумі Тифліської Ради, де після численних привітань від різних підприємств, слово для доповіді і привітання надано було т. Полоцькому.

Після привітання від Уряду Радянської України, Ради ФОРПУ, ВУСПП'у, „Молодняк", від усіх трудящих — т. Полоцький яскраво намалював картину життя і боротьби українського трудящого люду за часів царату, боротьбу за Жовтень та розповів про досягнення українського пролетаріяту в галузі соціялістичної культури.

„Чи треба більшого доказу того, в якому становищі була Україна, коли я скажу, що перед Жовтневою Революцією Україна мала 72% неписьменних чоловіків і 92% жінок.

Але ставши Республікою Рад, Україна дійшла великих перемог у будівництві культури, національної за формою, соціялістичної пролетарської за змістом. Дніпробуд, Тракторобуд, Турбінобуд, новий машинобудівельний завод, що будується в Криворіжжі, ціла серія нових заводів та рудень, що ми їх маємо на Україні, розгорнуте колгоспне будівництво — на 70% пересічно по всій Україні сільське господарство перейшло на соціялістичні рейки, а по Степу майже на 100% воно вже колективізоване. Це все зумовило, надало змогу широко розгорнути фронт культурної революції.

Україна в основному ліквідувала непісьменність населення активного віку в нашій країні. Ми охопили цього року на 100% дітей шкільного віку загальним навчанням. Ми провели загальне обов'язкове навчання в обсязі 7-річки в робітничих районах та районах суцільної колективізації.

В галузі створення нового, радянського фахівця, ми також маємо великі досягнення. Так, 80% студентство технічних навчальних закладів — робітники та діти робітників; 60% сільськогосподарських навчальних закладів — колгоспники та їхні діти.

Успіхи соціялістичного будівництва дають ідеологічну і мистецьку зарядку творчості нових культурних закладів. Україна, що до революції мала тільки побутові, чи, так звані, „малоросійські" театри, тепер має кілька театрів з великими досягненнями в галузі мистецтва, як „Березіль", театр „Революції", театр ім. Франка та цілу групу державних драматичних театрів, яких разом з робітничо-селянськими є щось близько ста, маємо зараз шість оперових театрів, які обслуговують пролетарську масу, доходячи до фабрик, заводів і копалень.

Як відомо, найкращим показником зростання культурности народу є зростання періодичної преси та її тиражу. 1926 р. на Україні було близько 70 газет із загальним тиражем 500 — 600 т., 1931 р. маємо 219 газет із тиражем в 5.000.000 примірників, і крім того, 304 багатотиражних друкованих газет на підприємствах із тиражем 830 тис. примірників. З цих видань 94% виходять українською мовою.

Історія і революція перед вами і нами поставили однакові великої ваги завдання: якщо ви є аванпостом СРСР на Сході та передній Азії, то ми є аванпост нашої революції на Заході. Колоніяльні пригнічені народи Азії дивляться на вас, на ваші досягнення. на соціялістичне будівництво у вас, і ви є прикладом для них. На вас вони рівнятимуться; ваші досягнення — вода на їхній млин. Це становище покладає велику відповідальність на вас і зобов'язання. Ми мусимо з вами виконати це завдання перед революцією, і немає ніякого сумніву, що ми його по-більшовицькому виконаємо. Для цього нам треба і далі зміцнювати братерський союз усіх народів СРСР.

Хай живе Радянська Грузія!"

За бурхливими оплесками, якими супроводили доповідь т. Полоцького, після цього вечора — розпочалася ділова робота, відбулися, десять день підряд, вечори змички, зміцнення двох, закликаних Жовтнем до життя, національних культур.

Два вечори провели делеґати з України в палаці мистецтв Грузії, вечори зустрічі та ділового обміну думок навколо дальшого зв'язку між літературами Грузії та України.

Голова управи ДВОУ тов. Крих у невеликій, стислій промові доповів, які досягнення має Україна в галузі поліграфії, в галузі видання творів сучасної художньої літератури, клясичної, марксо-ленінської та підручної літератури, якої так вимагає країна, що індустріялізується, для виховання кваліфікованих кадрів.

Зустрінутий тривалими оплесками, тов, Микитенко, п'єсами якого театр „Березіль" демонстрував у Тифлісі свої досягнення, в змістовній, цікавій промові розповів про шляхи української пролетарської літератури, про її боротьбу за свою гегемонію.

Велика доповідь відповідального секретаря ГрузАПП т. Беніто Буачідзе намалювала картину боротьби за гегемонію пролетарської літератури в Грузії.

Після цих промов виступило кілька грузинських попутників, які рішуче засудили свою колишню творчість, обіцяючи назавжди бути щиро корисними пролетаріятові; для щільнішого зв'язку з українською літературою, письменники Грузії запровадили між собою змагання на вивчення української мови, ухвалено видати словники: українсько-грузинський та грузинсько-український; проведено обмін п'єсами: кілька п'єс грузинських письменників мають поставити театри України, а театри Грузії поставлять п'єси т. Микитенка „Вугілля" та „Кадри", т. Первомайського „Невідомі салдати"; Грузинський „Сахелгами" (Держвидав) видає 50 аркушів перекладів з української художньої літератури, а ДВОУ видає 190 аркуш. перекладу з грузинської.

Відвідини членами української делеґації великих тифліських підприємств, які весь час декадника запрошували до себе гостей, розповідаючи про свої досягнення і з інтересом слухаючи про досягнення української промисловости, на практиці довели, що, як сказав т. Косіор. „будувати соціялізм, це визначає підносити та практично втягувати в соціялізм мільйони робітників та селян".

Цілу декаду в Тифлісі по всіх кінах демонструвалися картини Українфільму, в супроводі доповідів представників Українфільму т. т. Косячного, Бажана, Тягна, Губенка. Нечуваний прийом трудящими театру „Березіль", велика виставка образотворчого мистецтва України, де зібрали експонати з усіх музеїв України за десять віків і до наших часів, — що закінчувалася апотеозними видами могутнього велетня — Дніпрельстану — все це було наочною ілюстрацією досягнень української Радянської культури.

Відвідини голови ЦВК Грузії Пилипа Махарадзе та голови РНК Закфедерації Мамія Орахелашвілі дали змогу нашим товаришам ознайомитися з тими великими досягненнями, які має Закфедерація в справі виконання п'ятирічки.

Після Жовтневої Революції Закавказзя розбилося на три самостійні республіки, які, вигнавши меншовиків, дашнаків і мусаватистів, що панували аж до 1920—21 р., об'єдналися в федерацію 12 березня 1923 року. По ВРНГ Закавказзя 1928-29 р, гуртова продукція становила 100,3 міл. крб., 1931 р. продукцію збільшено до 262 міл. крб. Звідси видко, як Закавказзя індустріялізується і стає країною індустріяльно-аґрарною з аґрарно-індустріяльної, якою воно було. Бурхливі темпи зростання промисловости, виконання зокрема нафтової п'ятирічки за два з половиною роки яскраво свідчать за більшовицькі темпи соціялістичного будівництва на Закавказзі.

Розвиток промисловости веде за собою потребу розвитку й культури. Отже, якщо 1920 р. шкіл було по самій Грузії 1.745, викладачів — 4.114. 1930 р. — шкіл 2.539, викладачів 7016. У вищих навчальних закладах 1920 р. було учнів 2.779, 127 викладачів, тепер же учнів 6.322 і 342 викладачів. Крім того народилися останнім часом політехнічні виші та художня академія, де також вчаться до 4.000 учнів. Сюди треба включити ще понад 90 технікумів та інш. освітні установи, як близько 90 науково-дослідницьких інститутів.

Видавництва у першому періоді, тобто з 1921 — 24 р., видали 308 назов із загальним тиражем 699.000; 1925-26 р. видали 306 назов, тиражем 1.710.000 примірників, 1927 — 30 р. — 1.698 назов, тиражем 7 218.000.

Декадник української культури в Грузії перетворився на декадник по всьому Закавказзю. Розбившись на кілька груп, українська делеґація виїхала до Вірменської, Азербайджанської та Аджаристанської республік. Групам делеґатів, що виїхали до Вірменської та Аджаристанської республік на чолі з т. Полоцьким та т. Кириленком, відп. секретарем ВУСПП'у, доводилося багато виступати з доповідями про наші досягнення, зміцнюючи великий союз братерських республік, що входять до складу великого ударного загону світової революції—СРСР.

Мих. Димний

ВИДАВНИЦТВО ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ „ГАРТ"

Видавництво ГАРТ реорганізувало свою роботу і поширює свої видавничі пляни.

В другому кварталі видавничий портфель — проти першого кварталу — збільшився на 30%, тільки творами робітників ударників, призваних у літературу.

Дуже цінні, чималого розміру, надійшли збірки ударників призваних у літературу від літературних груп, організованих при заводах: Тракторобуд — під назвою „Кузня Героїв", Авіозавод — „На Крилах", Дніпрельстан — „На Бетоні" та збірка російської секції ВУСПП — „Ударный Харьков".

Ці збірки, будуть видані за редагуванням членів ВУСПП Кузьміча В. та Городского Я.

Щоб поширити роботу видавництва й підвищити якість видаваної літератури, що має висвітлювати соціялістичне змагання та ударництво, виявляти героїв трудового фронту, вирішено втягти до складу членів товариства—робітників ударників, призваних у літературу; видавати їхні твори (прозу, поезії та критику); утворити при правлінні видавництва робітничу художню раду з робітників-ударників місцевих літературних груп, що на сьогодні є при заводах ХПЗ, ДЕЗ, ХТЗ, Серп і Молот, Світло Шахтаря, Авіозавод та при російській секції ВУСПП.

Всі ці заходи зараз поступово здійснюються. Так, спеціяльним листом до всіх периферійних організацій ВУСПП'у правління просило надсилати до видавництва рукописи робітників - ударників, що їх, на думку організацій варто друкувати окремими книжками або в збірках ударників. Від низки організацій вже є позитивна відповідь.

Протягом останніх місяців вийшли з друку такі книжки: Б. Цуккер—„Надлом"—повість, Вайскопф Ф.—„Солдат Революції"—повість, Майкл Голд—„120 міл." поезії, Ів. Кириленко—„Сергій Коваль" оповідання - та „З металевого фронту" - нариси, Клоччя - „Героїка"—оповідання, Г. Шишов— Старая Шахта" - повість, Мате Залка—„Село за туманами"—роман (переклад із російської), В. Кузьмич—„Перший криголам"—оповідання,- „Кораблі", морські оповідання. С. Радугін—„Плюс Електрифікація"—нариси, „Поэма Госплана", С. Голованівський „Італійські Новелі" поема, А. Хазін—„Штамп" — поема. В. Сосюра—вибрані поезії, Ів. Кулик — „Карачай" — гірський примітив, Панько Педа — „Перший Рейд", Я. Городской- „Тракторобуд"—поема. Н. Забіла—вибрані поезії.

Друкуються: Ів. Ле—„Отець Вергун", Фурманов—„Чапаєв", Петро Панч—„Муха Макар та його помилка", Шахно Епштейн—„Ленін, як я його бачив" (український і російський текст), І. Степанів—„Стрижаківський суд", Ів. Топчій—„Перепочинок". Альманахи (збірки, ударників)—„На Крилах", „На Бетоні", „Кузня Героїв", „Ударний Харьков", „Індустріяльний похід" на честь 5 річного ювілею Всеукраїнської Спілки пролетарських письменників—ВУСПП; Терещенко—„Дорога", Кісільов—„Слово предоставляется Украине" є) українських поетів), Дм. Надіїн збірка віршів, В. Маяковський—„Блощиця" (переклад з російської Гаска), В. Бобинський - „Париж залюднюється знов", А Фарбер—„Крепь", Дан. Степанів—„На Шахтах", М. Олійник - „З руднявих надр", Б. Гуреїв—„Ентузіясти шахт" та М. Решетняк—„Ж. Р"—збірка віршів; Гельфандбейн—„На барикадах літератури" (критика).

Н. Ш.

РОБІТНИЧИЙ ПЛЕНУМ ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ

Культсектор ВУРПС організує робітничий пленум для перегляду, що має завдання допомагати кіноорганізаціям та Головреперткомові в боротьбі за підвищення ідеологічної і художньої якости кінопродукції.

СТОЛИЧНА МУЗКОМЕДІЯ

З 1 вересня Харківська Музкомедія провадить підготовну роботу до відкриття зимового сезону в театрі ім. Шевченка На відкриття має піти Музкомедія „Люди і зброя" (перероблена оперета „Шоколадні солдатики"), далі, мають піти музкомедії „Князь кріпак", „Крісло Катерини"—Бондарчука і музкомедія „Харків—Харків"—члена ВУСПП'у Бірюкова, де автор використав для показу старого Харкова відомі твори Квітки - Основ'яненка „Шельменко Денщик" та „Сватання на Гончарівці".

СХІДНІЙ ЕТНОГРАФІЧНИЙ АНСАМБЛЬ

На Україні вже протягом кількох років працює Східній етнографічний ансамбль, під керівництвом Ашота Арустамова. Ансамбль провадить чималу масову роботу, знайомлячи з своїм репертуаром клюби, підприємства та заводи цілої України.

Свій репертуар ансамбль черпає з народньої пісенної творчости Грузії та Вірменії, виконуючи одночасно найкращі зразки творчости композиторів. Останньою часу Ансамбль увів до свого репертуару українські музичні твори та пісні, що дуже добре звучать на східніх інструментах.

Недавно ансамбль повернувся з кількамісячної подорожі по Донбасу, де його виступи мали чималий успіх у робітників.

В РСФРР

П'ЄСА ПРО ЕСПАНСЬКУ РЕВОЛЮЦІЮ

Луначарський та Дейч закінчили п'єсу під назвою „Пролог в Еспанії“, присвячену еспанській революції. Автори використали документальний матеріял. В своїй п'єсі вони показують клясову суть еспанської революції і трактують події від 15 грудня 1930 року (повстання на аеродромі чотирьох вітрів) до останніх подій в Еспанії, як пролог пролетарської революції. Нова п'єса піде цього сезону в одному з московських театрів.

363 УДАРНИКА-ЧЕРВОНОАРМІЙЦЯ В ЛІТЕРАТУРУ

Протягом двох місяців Московський Лочаф організував 29 літературних гуртків, призвавши в літературу 363 ударників-червоноармійців та командирів. Мослочаф утворив ударну бриґаду критики і творчу групу, метою яких є боротьба за РАПП'івську творчу методу в військовій тематиці і організація міцного осередку військових письменників.

АНТОЛОГІЯ НАРОДІВ ПІВНІЧНОГО КАВКАЗУ ТА ДАҐЕСТАНУ

Державне видавництво художньої літератури РСФРР готує антологію народів Північного Кавказу та Даґестану, що охопить творчість чеченських, лезгінських, даґестанських, осетинських, карачаївських та інгуських поетів і письменників.

НОВА П'ЄСА М. ҐОРЬКОГО

Театр ім. Вахтангова взяв до постанови нову п'єсу М. Горького „Егор Булычев и другие“.

Ця п'єса являє собою першу частину тетралогії, що охоплюватиме час із 1916 року до наших днів. Події відбуваються напередодні та першими днями лютневої революції в заможній купецькій родині одного з північних провінціяльних міст. Горький в п'єсі з властивою йому майстерністю малює розпад старого передреволюційного побуту. Основний стрижень п'єси—доля людини, що живе „не на тій вулиці“, тобто що потрапила не в ті соціяльні умови, в яких їй слід було б розвинутись. Купецький робітник, прикажчик Єгор, одружившись дуже вигідно, стає багатієм. Його бунтівлива анархічна вдача пер бувае в постійному протиріччі з середовищем, що його оточує. Це й є основний конфлікт п'єси.

УДАРНИЙ ТЕАТР НА НОВОМУ БУДІВНИЦТВІ

Перший інструктивно-пересувний театр будинку ім. Крупської (Москва) повернув з подорожі по Уралу, де він обслуговував основні будівництва (Магнітобуд, Челяббуд, Златоуст та інш.).

Театр перевищив всі завдання, як у справі організації вистав та обслуговування робітничих районів, так і лінією інструкторсько-масової роботи.

Златоустівський Червонопрапорний завод ім. Леніна нагородив театр Червоним прапором, іменними преміями та виробами заводу.

Позитивні показники роботи театру поставили перед будинком ім. Крупської питання про реорганізацію всього театру на експериментально-інструктивний театр-майстерню.

„НІМЕЧЧИНА“ НОВА П'ЄСА ВИШНЕВСЬКОГО

Нова п'єса Вишневського „Німеччина“ розробляє матеріял з революційної боротьби німецького пролетаріяту в умовах економічної кризи. Тематика п'єси—зростання революційної самосвідомости пролетаріяту, зрадницька роля соціял-фашистів, націонал-соціялістів в період наступних клясових боїв. Автор ставить своїм завданям простежити на конкретному матеріялі тактику німецької компартії в історично найімовірніших умовах наступної боротьби німецького пролетаріяту за владу.

Один з основних моментів п'єси—це епізод з радянським замовленням, що його взяла капіталістична фірма, в момент зменшення зарплатні робітникам і оголошення ними страйку. Вміло використовуючи інтернаціональні почуття страйкарів і їхню відданість Радянському Союзові, підприємці намагаються зірвати страйк. Комуністична організація викриває маневри підприємців, і радянське замовлення переходить до фірми, що конкурує з першою.

П'єса „Німеччина“, маючи безперечні досягнення, в багатьох випадках позначається серйозними помилками.

У Ленінграді п'єсу вислухали дві Лочафівські наради, що порадили авторові в окремих місцях переробити п'єсу.

Лочафівська громадськість порекомендувала тов. Вишневському не квапитись здавати п'єсу в театр, а попрацювати коло неї, зокрема, подавши її на обговорення німецьких робітників, яких є чимало в Москві та Ленінграді.

Видає ДВОУ—ЛІМ

Відповід. редактор Іван Кириленко

ЗМІСТ

HART

ЦІНА 75 КОП.